

คนลุ่มน้ำทำจีน

เรื่องของคนที่ต้องการจัดการน้ำเอง

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข (สวรส.) ให้การสนับสนุน

คนกับน้ำ

จ.ชัยนาท

เมืองสามน้ำ

จ.สุพรรณบุรี

คนรักน้ำ

จ.นครปฐม

คนกับคลอง

สุตสาคร

จ.สมุทรสาคร

ชมรมเรารักแม่น้ำทำจีนนครปฐม

ชมรมเรารักแม่น้ำทำจีนนครปฐม

กันยายน 2547

คนลุ่มน้ำทำเงิน
เรื่องของคนที่ต้องการจัดการน้ำเอง

จัดทำโดย
ชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม

สนับสนุนโดย
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข (สวรส.)

คำนำ

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม เป็นองค์กรเล็กๆที่เกิดจากการรวมตัวของภาคประชาชน อันประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งทุกคนมีสามัญสำนึกร่วมกัน ในด้านต้องการจะฟื้นฟู ภูมิทัศน์ แม่น้ำท่าจีนที่น่าเสียที่สุดในประเทศไทย เริ่มก่อตั้งชมรมตั้งแต่ เมื่อ วันที่ 7 กันยายน 2541 โดยมีเป้าหมายหลักคือ การสร้างคนให้ฉลาด และเรียนรู้เท่าทันกับสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งส่งผลกระทบกับแม่น้ำท่าจีน และสุขภาพของประชาชน โดยใช้แม่น้ำท่าจีนเป็นแหล่งเรียนรู้ในการสอนคน โดยผ่านเยาวชนทุกระดับ ไปสู่ผู้ปกครอง ชุมชนแบบการมีส่วนร่วม และขยายเครือข่ายกระจายทุกพื้นที่ จนทุกโรงเรียนริมแม่น้ำท่าจีน ต้องสร้างหลักสูตรท่าจีน ไว้สอนเยาวชน โดยมีแม่น้ำท่าจีนเป็นห้องเรียนธรรมชาติ และเป็นศูนย์ร้อยรักรวมใจของคนทุกเพศทุกวัย

จากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมใจ ร่วมแก้ไขปัญหา และเร่งสร้างคน สร้างเครือข่ายมาเป็นระยะเวลา 5 ปีชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ได้มีพันธมิตร ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน หลายองค์กร และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข เป็นองค์กรหนึ่งที่ทำให้โอกาส คนท่าจีนได้มีพื้นที่ ร่วมคิด ร่วมค้นหาจุดดี จุดด้อยขององค์กร โดยผ่านกระบวนการ สังเคราะห์ตัวตนคนท่าจีน

หลังจากคนท่าจีน ได้หันกลับมาสังเคราะห์ตัวตน จึงเกิดการยอมรับจุดด้อย และพร้อมที่ปรับเปลี่ยน ส่วนจุดดีที่มีอยู่ ก็พร้อมที่จะเผยแพร่ต่อสังคม เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม กับบริบทของชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

ถ้าไม่มี สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) เป็นผู้ให้การสนับสนุน งานวิจัยชิ้นนี้คงไม่มีโอกาสเผยแพร่ต่อสาธารณะชน อย่างแน่นอน

ขอกราบขอบพระคุณ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ซึ่งเป็นพันธมิตรที่แท้จริงของพวกเรา คนท่าจีน

ผู้วิจัย

ผศ.เด่นศิริ ทองนพคุณ

นายอธิวัฒน์ พันธุ์ประชา

นายประเชษฐ คนเทศ

นายสุรศักดิ์ คลังสุภาวิวัฒน์

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 คนกับน้ำ	1-1
คนลุ่มน้ำ	1-1
นครชัยศรีเมืองที่มีภูมิหลัง	1-2
สายน้ำกับชุมชนเมือง	1-3
นครชัยศรีกับกระแสการค้าโลก	1-5
คน : ปัจจัยหลักการพัฒนา	1-11
จากนครชัยศรีสู่นครปฐม	1-12
ยุคแห่งการเร่งรัดพัฒนากับชะตาท้องถิ่น	1-12
สมเด็จพระเทพ : เทพผู้จุดประกายความหวัง	1-15
เอกสารอ้างอิง	1-16
 บทที่ 2 เมืองสามน้ำ	 2-1
ต้นจากสัญลักษณ์ของเมืองสามน้ำ	2-2
ชีวิตในเมืองสามน้ำ	2-7
บทเรียนจากสามน้ำ	2-8
ข้อมูลอ้างอิงจากสัมภาษณ์บุคคล	2-9
 บทที่ 3 คนรักน้ำ	 3-1
ประสบการณ์ธรรมชาติพัฒนาไปสู่จิตวิญญาณแห่งความรัก	3-1
ปัญหามลภาวะกระทบต่อจิตใจคนทำเงิน	3-3
จุดกำเนิดชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม	3-6
คณะกรรมการบริหารชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ชุดแรก	3-7
ยุคที่ 1 สานฝันวันทำเงินสวย	3-8
กิจกรรมสานฝันวันทำเงินสวย	3-8
บทบาทของชมรมเรารักทำเงินนครปฐม กับการแก้ปัญหาทำเงินวิกฤตปี 2543	3-16
ยุคที่ 2 ยุครวมพลังสร้างทำเงิน	3-19
คณะกรรมการบริหารชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ชุดที่ 2	3-19

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กิจกรรมยุควรรณพลังสร้างทำจิ้น	3-19
กิจกรรมยุคที่ 2	3-20
ยุคที่ 3 ยุคเรียนรู้คู่เรียนรู้รักร่วมกัน	3-28
กิจกรรมยุคเรียนรู้คู่เรียนรู้รักร่วมกัน	3-29
ยุทธศาสตร์ของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน	3-33
5 ปี แห่งการพัฒนาคนลุ่มน้ำท่าจีน	3-35
สำรวจความคิดเห็นกลุ่มคนภายนอกชมรมฯ ในลุ่มน้ำท่าจีนนครปฐม	3-36
เชิงอรรถอ้างอิง	3-38
เอกสารอ้างอิง	3-39
บทที่ 4 คนกับคลอง	4-1
มิติการพัฒนาเครือข่ายกิจกรรมของกลุ่มน้ำท่าจีน	4-1
ยุทธศาสตร์เครือข่ายคลองกับชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน	4-4
เริ่มจากชมรมเรารักคลองสวิตชาติ	4-4
ความสำเร็จจากคลองสวิตชาติสู่เครือข่ายคลองตำบลบางระกำ	4-6
ชมรมเรารักคลองตำบลบางระกำ	4-6
เครือข่ายชมรมเรารักคลองตำบลบางระกำ	4-7
ชมรมเรารักคลองจินดา	4-8
วิกฤตแม่น้ำท่าจีนเน่าปี 2543	4-11
ยุทธศาสตร์ถักทอเครือข่ายแม่น้ำ-คลอง นครปฐม	4-12
กำเนิดเครือข่ายแม่น้ำคลองปี 2545	4-14
ชมรมเรารักคลองท่าสาร-บางปลา	4-14
ชมรมคนรักคลองมหาสวัสดิ์	4-15
คลองเจดีย์บูชา : รวมคนเห็นคุณค่าของคลอง	4-17
ชมรมเรารักคลองบางแก้ว	4-19
เครือข่ายลูกหลานท่าจีน	4-20
นักสืบสายน้ำวัดดอนหวาย	4-20
เยาวชนรักถิ่นคลองจินดา	4-22

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กลุ่มเยาวชนรักสิ่งแวดล้อม โรงเรียนโสตศึกษานครชัยศรี	4-23
เยาวชนรักแม่น้ำท่าจีนขอแซฟลูปัมภ์	4-24
กลุ่มผู้ดูแลเด็กเล็กรักทำกิน	4-24
เอกสารอ้างอิง	4-26
ข้อมูลอ้างอิงจากการสัมภาษณ์บุคคล	4-27
บทที่ 5 สวดสาคร ปลา และกุ้ง ผู้กำหนดวิสัยทัศน์ลุ่มน้ำตัวจริง	5-1
เราจะจัดการแม่น้ำท่าจีนของเราอย่างไร ให้มีความสุข สานติสุข และสานติธรรม	
เราเคยตั้งคำถามว่า “น้ำเป็นของใคร” ?	5-2
ประชาชนตัวเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งผู้ไม่รอให้ใครให้สิทธิ	5-5
คานแห่งดุลยภาพการจัดการน้ำ	5-7
องค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดการน้ำ	5-9
เอกสารอ้างอิง	5-11

บทที่ 1

คนกับน้ำ

คนลุ่มน้ำ

สำหรับคนที่มิพื้นเพเป็นชาวนครปฐม อย่างน้อยจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็น “มิ่งขวัญ” ประจำตัวอยู่สองประการ สิ่งแรกคือหลวงพ่อดำไร่จึง พระพุทธรูปประธานในโบสถ์วัดไร่จึง วัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนในท้องที่อำเภอสามพราน อีกสิ่งหนึ่งคือองค์พระปฐมเจดีย์ พระสถูปเจดีย์รูประฆังคว่ำ ขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมือง ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองนครปฐม

หลวงพ่อดำไร่จึงนั้นเหมือนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ “คู่บ้าน” คือแทบทุกบ้านจะมีพระพุทธรูปหลวงพ่อดำไร่จึงจำลอง หรือเหรียญ หรือไม้เท้าของพิมพ์รูปของหลวงพ่อดำไร่ไว้ประจำบ้าน มีเรื่องราวเดือดเนื้อร้อนใจก็จุดธูปขึ้นบนบานศาลกล่าวบอกหลวงพ่อ ลูกหลานเจ็บไข้ก็จุดธูปไปปักในที่แจ้ง หาดินไถ่น้ำไปตั้งไว้บอกกล่าวขอน้ำมนต์มารักษา หรือลูกคนไหนอ่อนแอเลี้ยงยากนักเกรงว่าจะเลี้ยงไม่รอด ก็ออกปากยกให้เป็นลูกหลวงพ่อ ถึงรอบปีหนึ่งกลางเดือนห้าก็พาลูกหลานไปกราบนมัสการปิดทอง หาข้าวของหาละครที่บนไว้ไปแก้บนถวายหลวงพ่อ ปฏิบัติตาม ๆ กันมาจนเป็นประเพณี บางปีถึงไม่ได้บนไว้ หรือเกรงว่าจะหลงลืมไปก็ยังไปทำบุญกับหลวงพ่อ ไปกราบขอพรขอबारมีคุ้มครองป้องกันภัย จะได้มีความสุขความเจริญในปีต่อ ๆ ไป

ส่วนองค์พระปฐมเจดีย์นั้นถูกจัดวางไว้ในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ “คู่เมือง” ซึ่งถือว่าเป็น “ของหลวง” อยู่ในสถานะอันสูงส่งทรงมหิตานุภาพสำหรับเมือง แม้คำเรียกขานอย่างปากชาวบ้านว่า “องค์พระฯ” นั้นก็ยังมิใช่ของความให้เกิดดิ้นรน พระร่วงโรจนฤทธิ์ที่ประจำอยู่วิหารทิศองค์พระปฐมเจดีย์นั้นก็มิค่อยมีใครเรียก “หลวงพ่อร่วง” ไม่รู้สักสนิทสนมเป็นกันเองจนเรียกหาได้บ่อยอย่างพระคู่บ้าน อย่างไรก็ตามก็องค์พระปฐมเจดีย์สี่ประกายทองที่ตั้งเด่นเป็นสง่า ซึ่งในสมัยก่อนพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นไร่นา ทำให้สามารถแลเห็นได้จากเกือบทุกท้องที่นั้น ก็ถูกจัดวางเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองป้องกันภัยให้บ้านเมือง เป็นเหมือนสักขีพยานที่คอยกำกับดูแลความประพฤติผู้คนพลเมืองตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นส่วนหนึ่งของมิ่งขวัญ ที่เติมเต็มความมั่นคงทางจิตวิญญาณให้กับชาวนครปฐมมานานนับชั่วอายุคน

คนพื้นถิ่นนครปฐมนี้ นับถอยหลังขึ้นไปจากรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย มักมีมโนทัศน์เกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองเป็นภาพรวม ความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดิน สายน้ำ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของบุญวาสนาबारมี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เอื้อผลบันดาลให้เกิดขึ้น หากปราศจากวัด หลวงพ่อศักดิ์สิทธิ์ และองค์มหาธาตุเจดีย์ ก็ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าความเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์และความผาสุก

มีตำนานเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สายน้ำ และการตั้งถิ่นฐานของผู้คนพลเมืองลี้ว่นเกี่ยวข้องกับ เป็นเนื้อหาคล้ายกัน พระพุทธรูปสำคัญต่าง ๆ ในท้องถิ่นมักกล่าวกันว่า “ลอยน้ำมาโผล่ขึ้น” ที่นั่น ที่นี้ เป็นนัยถึงการอพยพลงมาของกลุ่มคน พร้อมกับการอาราธนาพระพุทธรูปที่สำคัญผูกแพล่อง ลงมาเพื่อหาที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน การขยายตัวของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนรูปแบบนี้ ยังฝังอยู่ใน ความทรงจำของผู้คนและท้องถิ่น ในรูปแบบเรื่องเล่าหรือตำนานวัด

นครชัยศรีเมืองที่มีภูมิหลัง

แม้ว่าสำนักทางประวัติศาสตร์ในความหมายทางวิชาการปัจจุบัน อาจจะยังไม่เป็นที่เข้าใจ กันนักในหมู่ชาวบ้าน แต่การที่ได้พบเห็นโบราณสถานเก่าแก่อย่างพระประโทนเจดีย์ ได้ค้นพบกับ องค์พระปฐมเจดีย์อันยิ่งใหญ่ตระการตา ได้ฟังและเล่าตำนานพระยาทรงพระยาพานและยายหอม ทำ ให้ชาวบ้านในท้องถิ่นนี้รู้สึกได้ถึงความสัมพันธ์สืบเนื่อง ที่สามารถย้อนรอยถอยหลังขึ้นไปนับร้อย นับพันปี

เมืองนครชัยศรีโบราณเป็นเมืองในสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11 จนถึงพุทธศตวรรษ ที่ 17 ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน ในเขตอำเภอเมืองนครปฐมปัจจุบัน ศรีศักร วัลลิโภดม มีความเห็นว่า นครชัยศรีเป็นนครรัฐที่รุ่งเรืองที่สุดในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 ความมั่งคั่งของนครนี้คงมาจากการค้าขายกับต่างประเทศ เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองและ นครใหญ่ในลุ่มแม่น้ำอื่น ๆ อีกทั้งยังสามารถติดต่อไปยังหัวเมืองภายในถึงเขตชัชนาทและ นครสวรรค์ได้สะดวก¹

นอกจากความเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่แล้ว นครชัยศรีโบราณได้รับเอาอารยธรรมทาง พระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศูนย์กลางความเชื่อของชุมชนโบราณที่นครปฐม มีการสร้างศาสนสถาน และศาสนวัตถุเป็นสัญลักษณ์ทางความเชื่อจำนวนมาก และเริ่มมีการบันทึกเหตุการณ์โดยใช้ ตัวอักษรที่มีต้นแบบจากอินเดีย ดังนั้นชุมชนโบราณที่นครปฐมถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นยุค ประวัติศาสตร์เริ่มแรกของไทย²

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในเมืองโบราณที่นครปฐม มีการผสมผสานวัฒนธรรม และรสนิยมท้องถิ่นกับอิทธิพลจากภายนอก จนเกิดเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะขึ้น ในนาม วัฒนธรรมทวารวดี พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในสังคมทวารวดี ได้กลายเป็นรากฐานอัน มั่นคงของรัฐพุทธ (Buddhist State) ซึ่งเป็นพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และเป็นต้นเค้าแห่งพัฒนาการ ของสยามประเทศสืบมาจนถึงปัจจุบัน³

ด้วยกาลเวลาที่ห่างกันนับพันปี วัฒนธรรมทวารวดีได้ถูกส่งผ่านมาสู่วิถีชีวิตคนลุ่มน้ำท่าจีน โดยเฉพาะชาวนครปฐม โดยมีพระพุทธศานานิภายเถรวาทเป็นแกนหลัก คุณธรรมตาม

หลักการพระพุทธศาสนาอย่างเช่น พรหมวิหารธรรม ได้แก่ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ล้วนความหมายต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนท้องถิ่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าความสงบสุขทางจิตวิญญาณ เมื่อได้อยู่ต่อเบื้องพระพักตร์พระพุทธรูปศิลาขาวสมัยทวารวดี บนฐานองค์พระปฐมเจดีย์นั้น ไม่ต่างจากเมื่อได้อยู่ต่อพระพักตร์หลวงพ่อวัดไร่ขิงพระประธานในพระอุโบสถวัดไร่ขิง ที่อำเภอ สามพราน

สายน้ำกับชุมชนเมือง

มีไม่กี่แห่งในเมืองไทยที่ชุมชนเมืองแต่ดั้งเดิมสามารถสืบทอดต่อเนื่องกันมา โดยไม่สูญสลายไปเป็นระยะเวลาถึงกว่าพันปี ในจำนวนนี้เมืองนครชัยศรีแห่งยุคทวารวดี ชุมชนบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีนเป็นชุมชนเมืองในลักษณะนี้ การเคลื่อนย้ายศูนย์กลางของเมืองในช่วงเวลากว่าพันปี จะวนเวียนอยู่ในอาณาบริเวณระหว่างริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำสาขา ซึ่งไหลมาจากพื้นที่สูงในเขตราษฎร์บุรี ในรัศมีประมาณ 10 กิโลเมตร สาเหตุสำคัญของการเคลื่อนย้ายชุมชนก็คืออิทธิพลและการเปลี่ยนแปลงของสายน้ำนั่นเอง

เมืองนครชัยศรีโบราณนั้นมีศูนย์กลางอยู่แถวเจดีย์จุลประโทน ตัวเมืองเดิมมีร่องรอยแม่น้ำและทางน้ำเก่าตัดผ่านหลายสาย ทางตะวันตกเฉียงเหนือมีแม่น้ำทัพหลวงไหลมาจากเขตที่สูงอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พอมาถึงเขตบ้านทัพหลวงแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งคือลำน้ำพะเนียงแตก ไหลไปทางตะวันออกเหนือตัวเมืองนครชัยศรีขึ้นไปราว 5 กิโลเมตร ลำน้ำนี้พอไหลมาถึงเขตบ้านคอกช้าง ก็มีลำน้ำห้วยกรด ซึ่งไหลมาแต่ทางเหนือสมทบด้วย รวมกันเป็นลำน้ำบางพระ ไหลไปออกแม่น้ำท่าจีนใกล้วัดบางพระในเขตอำเภอนครชัยศรี ตามลำน้ำพะเนียงแตกนี้ พบร่องรอยวัดโบราณและชุมชนโบราณ ตั้งแต่สมัยทวารวดีลงมาถึงสมัยอยุธยา เช่น วัดโบสถ์ร้างใกล้กับวัดละมุด วัดบัว วัดโคกเขมา และวัดพะเนียงแตกเป็นต้น

ส่วนแม่น้ำอีกสายหนึ่งที่แยกจากแม่น้ำทัพหลวงในเขตบ้านทัพหลวงนั้นคือลำน้ำวังตะกู ไหลมาทางตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นคลองเจดีย์บูชาและคลองสนามจันทร์ ผ่านเขตพระราชวังสนามจันทร์และองค์พระปฐมเจดีย์มารวมกับลำน้ำห้วยกรด ซึ่งเป็นคูเมืองทางด้านตะวันตกของเมืองนครชัยศรี นับแต่แม่น้ำทัพหลวงมาจนแยกเป็นคลองวังตะกู และคลองเจดีย์บูชานั้นมีร่องรอยของเขตชุมชนโบราณและวัดโบราณหลายแห่ง

ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองนครชัยศรี มีลำน้ำสายหนึ่งคือ แม่น้ำบางแก้ว เป็นลำน้ำที่แยกมาจากลำน้ำพะเนียงแตก ไหลผ่านเข้ามาในเขตเมืองนครชัยศรี ตั้งแต่เขตสถานีต้นลำโรงผ่านตอนเหนือของวัดพระประโทน ไหลลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ไปออกแม่น้ำนครชัยศรีหรือแม่น้ำท่าจีนที่บ้านท่านา คือ อำเภอนครชัยศรีในปัจจุบัน ร่องรอยของแม่น้ำบางแก้วตั้งแต่เมือง

นครชัยศรีออกมาแม่น้ำท่าจีนเป็นรอยแม่น้ำใหญ่ที่เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญ ตามสองฝั่งของแม่น้ำนี้ตั้งแต่เขตเมืองนครชัยศรีลงมาจนถึงเขตบ้านบางแก้ว มีชุมชนโบราณและวัดเก่าสมัยทวารวดีจนถึงอยุธยาจำนวนมาก วัดบางแห่งเช่นวัดธรรมศาลา และวัดหลวงประชาบุรณะ มีฐานสถาปัตยกรรมที่เหลือให้เห็นจนถึงปัจจุบัน⁴

อาจกล่าวได้ว่าในรัศมี 10 กิโลเมตรโดยรอบตัวเมืองนครชัยศรี มีชุมชนและวัดโบราณตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยอยุธยา กระจายอยู่โดยรอบตามแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ชุมชนเหล่านี้มีขนาดเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีการติดต่อคมนาคมกับเมืองนครชัยศรีโดยทางน้ำทั้งสิ้น⁵ ดังนั้นหากเทียบเคียงกันโดยอายุของเมืองแล้ว นครชัยศรีนี้เองที่น่าจะเป็นต้นแบบของเมืองแห่งลุ่มน้ำ ของแหล่งชุมชนลุ่มแม่น้ำในเขตภาคกลางของสยามประเทศ

เมืองนครชัยศรีหรือนครปฐมมีความเจริญรุ่งเรืองในฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคนี้ยาวนานถึงราว 500 ปี ก่อนที่จะค่อยลดความสำคัญลงซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนเส้นทางเดินของแม่น้ำที่เคยไหลผ่านตัวเมืองโบราณ ประกอบกับอาจมีศูนย์กลางอื่น ๆ เจริญขึ้นมาแทนที่ แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีตามสถานที่ต่าง ๆ ที่กล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่ายังมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนกระจายอยู่ตามลำน้ำต่าง ๆ ในอาณาบริเวณนี้โดยไม่มีการขาดตอนเลย ตลอดยุคสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน

มีหลักฐานปรากฏในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ.2104 ภายหลังการสงครามกับหงสาวดี ทรงโปรดให้ตั้งเมืองนครชัยศรีขึ้นเพื่อสะดวกในการเกณฑ์คนมารับราชการทหารในยามสงคราม เมืองนครชัยศรีที่ตั้งขึ้นใหม่ในขณะนั้นอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี บริเวณที่เรียกว่าตำบลท่านาในปัจจุบัน⁶ ผู้คนจึงอพยพมารวมกันที่ศูนย์กลางใหม่มากขึ้น

ชุมชนนครชัยศรีน่าจะขยายตัวหนาแน่นมากขึ้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย และมีการสถาปนาศูนย์อำนาจใหม่ขึ้นที่กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ โดยที่ผู้คนบางส่วนจากอยุธยาอพยพหลบภัยลงมา ดังมีตัวอย่างจากประวัติวัดท่าพุด ในเขตอำเภอสามพราน กล่าวถึงพลเมืองชาวกรุงศรีอยุธยาหนีการกวาดต้อนของพม่า อพยพครอบครัวลงมาเป็นกลุ่ม ๆ ในจำนวนนี้มีพระราชคณะร่วมมาด้วยรูปหนึ่ง ซึ่งชาวกรุงศรีอยุธยาเรียกท่านว่าพระอาจารย์รด คนกลุ่มนี้มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณกลางทุ่ง ซึ่งปัจจุบันเป็นท้องที่ตำบลกระทุ่มล้ม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ต่อมาพระอาจารย์รดได้รับอาราธนามาเป็นเจ้าอาวาสวัดท่าพุด ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา ชาวกรุงเก่าก็ได้อพยพติดตามมาปลูกบ้านเรือนเป็นกลุ่มอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ทางแถบตอนใต้ของวัด⁷ ชาวบ้านกลุ่มนี้ ส่วนหนึ่งยังคงมีความทรงจำที่ว่า บรรพบุรุษของพวกเขามีกรากดั้งเดิมอยู่ที่กรุงเก่าอยุธยา

นครชัยศรีในกระแสการค้าโลก

ในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ราวปีพุทธศักราช 2353 พ่อค้าชาติตะวันตกโดยเฉพาะโปรตุเกสและฮอลันดา ซึ่งเข้ามาติดต่อค้าขาย และขยายอิทธิพลครอบครองอาณานิคมในอาณานิคมเอเซียอาคเนย์ มีความต้องการสินค้าน้ำตาลเพิ่มมากขึ้น เพราะการค้าระหว่างอาณานิคมในเอเซียอาคเนย์ และทางตอนใต้ของจีนกับภาคพื้นยุโรปได้ขยายตัวขึ้นมาก ทางกรมไทยได้ส่งเสริมการปลูกอ้อยและกิจการโรงงานหีบอ้อยขึ้นในอาณาเขตเมืองนครชัยศรี เพราะมีความเหมาะสมทั้งในด้านพื้นที่เพาะปลูกและการคมนาคมขนส่งทางน้ำ อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายยังได้ดึงดูดชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก โดยในระยะแรกเข้ามาเป็นกสิกรในโรงงานน้ำตาล

มงเซญูร์ ปาลเลกัวซ์ บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ได้เดินทางสำรวจทวนลำแม่น้ำท่าจีนจากเมืองสาครบุรี ผ่านเมืองนครชัยศรี ขึ้นไปจนถึงเมืองสุพรรณบุรี เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2386 เล่าถึงบ้านเมืองและผู้คนในแถบนี้ไว้ว่า “มีไร่อ้อยเป็นจำนวนมากทั้งสองฟากแม่น้ำ แจ้งให้เราทราบว่าเรากำลังเข้าไปใกล้เขตเมืองนครชัยศรีเข้ามามากแล้ว ไม่ช้าเราก็เห็นโรงหีบอ้อยตั้งเรียงรายอยู่เป็นระยะไม่ขาดสาย ข้าพเจ้านับได้กว่า 30 โรง ซึ่งแต่ละโรงใช้กุลิชาวจีนราว 200 ถึง 300 คน”⁸

ปาลเลกัวซ์ยังได้สำรวจพบว่าในเมืองนครชัยศรีนี้ได้มีการปรับปรุงพื้นที่จนมีความอุดมสมบูรณ์ดีมาก มีสินค้าประเภทข้าวสาร น้ำตาล ข้าวโพด มันเทศ และผักพรรณต่าง ๆ มีเรือสวนซึ่งได้รับการหล่อเลี้ยงจากลำคลองหลายสาย มีผลไม้นรสดีเป็นอันมาก

ตอนเย็นวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2386 เขาได้จอดเรือที่หน้าเมืองนครชัยศรี และประมาณการว่าในเขตตัวเมืองมีบ้านเรือนราษฎรอยู่ราว 500 หลังคาเรือน ล้วนแต่เป็นเรือนปรุงด้วยไม้ไผ่ เฉพาะจวนของเจ้าเมืองเท่านั้นที่ปลูกเป็นเรือนฝาไม้กระดาน⁹

ชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรีมีการขยายตัวครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งเมื่อเริ่มรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราวปีพุทธศักราช 2398 เมื่อทรงมีนโยบายเปิดประเทศ อนุญาตให้ส่งข้าวเป็นสินค้าออกได้โดยเสรี ซึ่งมีผลให้ราคาข้าวเคลื่อนไหวขึ้นไปจากเดิมมาก เช่น ราคาข้าวเปลือกในปี พ.ศ.2401 อยู่ในราวเกวียนละ 8 บาท ได้ขึ้นสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงประมาณเกวียนละ 55 บาทในปี พ.ศ.2445 เมื่อแรกเปิดให้มีการค้าข้าวส่งออกต่างประเทศได้โดยเสรีนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีประกาศชี้แจงเหตุผลในปี ว่า “เพราะในหลวงทรงพระเมตตากรุณาแก่ชาวนาจะได้ขายข้าวได้ราคา ไม่ถึงนาเสียไปทำการอื่น”¹⁰

ราคาข้าวที่สูงขึ้นทุกปี น่าจะทำให้ราษฎรในเขตพระนครตื่นตระหนกกันมาก จนต้องทรงออกประกาศมาเตือนสติในช่วงปี พ.ศ. 2407 เพื่อให้พลเมืองชาวกรุงเตรียมการล่วงหน้าให้รอบคอบ “เพราะฉะนั้นเมื่อผู้ใดมีพวกพี่น้องบ่าวไพร่มาก ก็ควรจะมีความยากเพราะขาดสน ด้วยข้าวจะกิน

ต่อไปในปีหน้า เพราะกลัวว่าน่าจะมีผลน้อย ข้าวจะขาดสั่นก็ให้คิดอ่านชวนขายหารรวบรวมไว้ให้พอ อย่าเพิกเฉยนิ่งนอนใจ ท่านทั้งหลายทั้งปวงอย่าบ่นอย่าว่าในหลวงว่าปล่อยให้คนต่างประเทศซื้อข้าวไปเสียหมด ที่ฝนฟ้าแล้งแล้วทำไมไม่ประกาศกักข้าวไว้ ในการที่จะบ่นอย่างนี้ ทรงพระราชดำริว่าหาต้องการไม่ ถึงราคาข้าวแพงขึ้นไป ก็เพราะคนนอกประเทศเอาเงินทองต่างเมืองมาซื้อหาไปรยหว่านอยู่ในกรุงนี้มาก ราคาข้าวปกติจึงสูงขึ้นไป”¹¹

นโยบายเปิดเสรีส่งออกข้าวออกของรัฐมีผลให้มีการขยายตัวของการทำนาในลุ่มน้ำทำนาคเป็น การใหญ่ มีชาวนาจำนวนมากเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามริมแม่น้ำทำนาคเช่นระหว่างอำเภอบางปลา เมือง นครชัยศรี กับอำเภอสองพี่น้องเมืองสุพรรณบุรี แต่เดิมมีบ้านเรือนอยู่เพียงเล็กน้อยริมแม่น้ำ ส่วนใหญ่ที่แต่เดิมมีสภาพเป็นป่ารกมาก พอถึงปี 2446 เมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จ ตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี ท้องที่ดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงเป็นที่นาและมีบ้านเรือนตั้งขึ้นเป็น จำนวนมาก¹²

นอกจากนั้นยังมีการขยายตัวของชุมชนริมคลองสายต่าง ๆ มีลักษณะเป็นการตั้งถิ่นฐาน ขยายตัวลึกเข้าไปจากริมฝั่งแม่น้ำ ภายหลังการขุดคลอง แต่เดิมมาในบริเวณดังกล่าวเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ในภายหลังเมื่อมีการขุดคลองจึงมีประชากรอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามริมฝั่งคลอง เพราะมี ความสะดวกในการคมนาคมมากขึ้น ทั้งบริเวณริมฝั่งคลองยังมีความเหมาะสมในการทำนาเป็น อย่างมาก เช่น ชุมชนริมคลองพระราชกิมล เมืองนครชัยศรี บริเวณนี้แต่เดิมเป็นที่รกร้างว่างเปล่า เมื่อมีการขุดคลองในปี พ.ศ.2433 มีราษฎรอพยพเข้าไปสร้างบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งคลองในระยะแรก ประมาณ 95 ครัวเรือน คลองพระยาบรรลือ ซึ่งขุดใน พ.ศ. 2435 ก็มีประชากรอพยพเข้าไปตั้ง ชุมชนใหม่เป็นจำนวนมาก และจากรายงานการตรวจราชการของเจ้าพระยาเทเวศร์ในปี พ.ศ.2443 ยืนยันว่า มีราษฎรจำนวนมาก ตั้งบ้านเรือนทำนาในบริเวณสองฝั่งคลองนราภิรมย์เกือบตลอดสาย¹³

ผลจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลในช่วงรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 3 จนถึงการ ขยายตัวของการส่งออกข้าวและขยายพื้นที่นาในช่วงรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ทำให้มีการอพยพเข้า มาของแรงงานชาวจีนเป็นจำนวนมาก ในระยะแรกเข้ามาเป็นกุลิโนโรงงานน้ำตาล ต่อมาก็เป็น แรงงานในการขุดคลองและแรงงานในโรงสีข้าว ที่ตั้งเรียงรายอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทำนาคนับร้อยโรง ดัง แสดงในรูปที่ 1-1

รูปที่ 1-1 ปล่องเหล็ม เตาเผาจากยุคต้นรัตนโกสินทร์
ที่อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร

นอกจากชาวจีนแล้วยังมีชุมชนชาวมอญที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในบริเวณนี้หลายรุ่น ตั้งแต่สมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ชาวมอญเหล่านี้เมื่อเข้ามาใหม่ ๆ มักตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณ ราชบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ จากนั้นจึงขยายชุมชนเข้ามายังลุ่มแม่น้ำท่าจีน¹⁴ ดังที่สามารถ พบร่องรอยชุมชนซื้อตำบลท่ามอญ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นตำบลไทยวาส) ในเขตอำเภอนครชัยศรี นอกจากนี้ชื่อชุมชนตำบลหอมเกร็ด และตำบลทรงคนอง ในเขตอำเภอสามปราชญ์นั้นก็เป็นชื่อที่มา จากภาษามอญ

ร่องรอยวัฒนธรรมมอญที่ยังคงเป็นหลักฐานถึงกลุ่มชนเชื้อสายมอญ ได้แก่ เสาหงส์ที่ตั้งอยู่ตามหน้าวัด เสาหงส์มีลักษณะเป็นเสาไม้กลมสูงประมาณ 10 เมตร มีตัวหงส์กางปีกหล่อด้วยทองเหลืองติดตั้งอยู่บนหัวเสา เป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่าวัดนี้สร้างขึ้นโดยชาวมอญที่มีเชื้อสายมาจากเมืองหงสาวดี ปัจจุบันยังมีเสาหงส์ติดตั้งอยู่หน้าวัดกกตาล วัดกลางบางแก้ว และวัดไทยยवास (เดิมชื่อวัดท่ามอญ) ในเขตท้องที่อำเภอนครชัยศรี ดังแสดงในรูปที่ 1-2 สำหรับวัดหอมเกร็ด วัดทรงคนอง และวัดไร่ขิง ในเขตอำเภอสสามพรานนั้น เดิมก็เคยมีเสาหงส์ตั้งอยู่เช่นกัน

รูปที่ 1-2 เสาหงส์หน้าวัดไทยยवास (วัดท่ามอญ)
ในเขตอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดนครปฐม

นอกจากนี้ยังมีย่านชุมชนที่เรียกว่าบ้านเขมร ตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่ปากคลองเจดีย์บูชา เลียบตามแม่น้ำนครชัยศรีขึ้นไปจนถึงบริเวณวัดสัมปทวน เป็นระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร ชนเชื้อสายเขมรกลุ่มนี้ อพยพเข้ามาตั้งแตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ปัจจุบันแม้จะผสมกลมกลืนกับคนไทย-จีน ไปหมดแล้ว แต่ก็ยังพบร่องรอยภาษาเขมรที่ยังคงใช้เป็น ภาษาพูดกันอยู่ในกลุ่มบ้าน¹⁵

จากหลักฐานข้างต้น เราพบว่าอาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนที่มีเมืองนครชัยศรีเป็นศูนย์กลาง นี้ ได้ผ่านพัฒนาการของการเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลในยุคโบราณ ที่มีการรับเอาวัฒนธรรม อินเดียทางใต้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมแบบลุ่มแม่น้ำของท้องถิ่น จนสามารถรังสรรค์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตน ในนามอารยธรรมทวารวดี ซึ่งรุ่งเรืองยืนยงอยู่ใน ช่วงเวลาอันยาวนานกว่า 500 ปี พร้อมกันนั้นก็ได้อพยพทอดภูมิปัญญาแพร่กระจายไปสู่อาณาจักร ไทยต่าง ๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาอันไพศาล อารยธรรมทวารวดีได้รับการยอมรับเข้าเป็นส่วนประกอบ ที่สำคัญในอารยธรรมของประเทศไทยแห่งสยามประเทศสืบต่อกันมา โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มี พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นแกนหลัก ดังปรากฏตัวอย่างรูปธรรมที่ตามเมืองหลัก ๆ ของ อาณาจักรไทยในยุคต่อมา จะต้องมียอดพระมหาธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางใจเมืองในทุก ๆ แห่ง

ชุมชนเมืองนครชัยศรีเป็นอาณาบริเวณที่มีพัฒนาการของวิถีชีวิตชุมชนลุ่มแม่น้ำ ที่มีขีด ความสามารถในการพึ่งพาตัวเองได้เป็นอย่างดี ด้วยการประสมประสานเทคนิควิทยาจากผู้คน หลากหลายชนชาติที่อพยพเข้ามา จากหลักฐานที่ได้รับการบันทึกไว้ แสดงให้เห็นการพัฒนา ปรับปรุงพื้นที่เพาะปลูกให้เป็นเรือกสวนไร่นาที่เหมาะสม ทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ไปด้วย พืชพรรณธัญญาหารที่มีคุณภาพสูง จะเห็นได้ว่าคุณภาพของข้าวสารและผลไม้รสดี จนเป็นที่เลื่อง ลือ ในฐานะเป็นเมือง “ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว” ซึ่งเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สำคัญในช่วงเวลา ปัจจุบันนี้ เป็นผลจากการพัฒนาปรับปรุงบำรุงพันธุ์อย่างต่อเนื่อง ย้อนหลังขึ้นไปนับร้อยปี อย่าง น้อยก็ได้แสดงผลปรากฏแล้วตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 และยังคงเป็นรากฐานอันมั่นคงให้กับ เศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม โดยมีแม่น้ำลำคลองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง ทั้งด้านการเกษตรกรรมและการคมนาคมขนส่ง รวมไปถึงความสะดวกในการเคลื่อนย้ายและการ ตั้งถิ่นฐานประชากร อาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน จึงได้ถูกผลักดันเข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อการค้า ที่ตอบสนองต่อระบบการค้าสากล ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 จนตลอดพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งเป็นระบบการค้าภายใต้ระบอบจักรวรรดินิยม ภายใต้กระบวนการดังกล่าวนี้ ดินแดนอาณานิคม ต่าง ๆ ถูกจัดสรรให้ทำการผลิตพืชผลเฉพาะด้าน เพื่อส่งสินค้าเข้าสู่ระบบการค้าของจักรวรรดิ ใน การนี้ ดินแดนสยามถูกกำหนดโดยระบบการค้าสากลให้เป็นผู้ผลิตและส่งออกข้าวดังกล่าวแล้ว

ลุ่มน้ำท่าจีนและเมืองนครชัยศรี นับว่าเป็นชุมชนแรก ๆ ของสยามประเทศ ที่เข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อตอบสนองระบบการค้าสากล ในพุทธศตวรรษที่ 24-25 ดังแสดงในรูปที่ 1-3 และรูปที่ 1-4

รูปที่ 1-3 เรือเดินทะเลส่งสินค้า บริเวณปากแม่น้ำท่าจีน
ที่ตำบลมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

รูปที่ 1-4 เรือซึ่งลำเลียงในแม่น้ำซึ่งรับสินค้าจากเรือเดินทะเล
เข้ามายังโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดนครปฐม

วิธีการผลิตที่ถูกผลักดันและผันแปรไปตามกระแสการค้าสากล กลายเป็นความคุ้นเคยของผู้คนพลเมืองในอาณาบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน ด้วยระยะเวลานับร้อยปีที่ช่วยบ่มเพาะให้เกิดกระบวนการต่อการทำมาค้าขาย พัฒนาชุดความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการผลิต รวมไปถึงทักษะในการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยี เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ได้ช่วยเตรียมความพร้อมให้กับผู้คนในอาณาบริเวณนี้ ที่จะก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการเร่งรัดพัฒนาประเทศ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วงศตวรรษต่อมา

คน : ปัจจัยหลักการพัฒนา

ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยที่จะก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ หรือยุคแห่งการเปิดประเทศ รับวัฒนธรรมตะวันตก นับแต่จากในช่วงต้นรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เราได้พบหลักฐานการอพยพย้ายเข้ามาสู่พื้นถิ่นลุ่มน้ำท่าจีน ของผู้คนพลเมืองหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งจีน มอญ เขมร รวมทั้งลาวเวียงส่วนหนึ่งในเขตท้องที่บางเลน-ดอนตูม เหนือเมืองนครชัยศรีขึ้นไป

ผู้คนพลเมืองเหล่านี้ไม่ได้เข้ามาพร้อมกับความว่างเปล่า แต่ได้นำเอา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ตลอดจนความเชี่ยวชาญในวิชาชีพเข้ามาสู่พื้นที่นี้ด้วย

ชาวมอญผู้เคร่งครัดศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา พร้อมด้วยความเป็นเลิศในฝีมือเชิงช่าง รวมถึงศิลปะการดนตรี ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการวางพื้นฐานวัฒนธรรมวิถีชีวิตแนวพุทธในอาณาบริเวณนี้

ชาวจีนที่อพยพเคลื่อนเข้ามาจากปากแม่น้ำ นับเป็นผู้ชำนาญการในการทำมาค้าขาย รวมทั้งเรื่องอาหารการกิน ได้ช่วยเพิ่มชีวิตชีวาให้กับท้องถิ่นในฐานะผู้ประกอบการ เป็นผู้ก่อตั้งชุมชนตลาดการค้าห้องแถวศาลเจ้าและโรงสี นำเอาพลั้งชีวิตที่ฝึกคักแบบชมราวาส มาวางเคียงคู่กับวัดพุทธศาสนาซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชนที่เน้นวิถีชีวิตแบบบรรพชิต เป็นสองวิถีสังคมที่ดำเนินประสานสอดคล้องกันอย่างน่าอัศจรรย์ในอาณาบริเวณนี้

ชาวจีนได้เผยแพร่วัฒนธรรมอาหารการกินประเภท “หมูเห็ดเป็ดไก่” ที่ช่วยเสริมแต่งวัฒนธรรมการกินแบบ “ข้าวปลาอาหาร” ของคนไทยให้มีความหลากหลาย กระตุ้นให้เกิดการเพาะเลี้ยงปลสุตต์ัวเพื่อเป็นอาหาร การเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่เป็นเล้าเพื่อส่งเชือดให้กับ “เจ้าขายหมูขายไก่” การกินผักและทำสวนผัก แทนการเก็บ “ขอดไม้ใบหญ้า” ล้วนเป็นแบบธรรมเนียมที่ชาวจีนนำมาเผยแพร่ไว้ เทคนิควิทยาเหล่านี้เมื่อประสานกับความอุดมของแผ่นดินและสาขาน้ำ รวมทั้งการสั่งสมภูมิปัญญาของผู้คนในภูมิสถานอันเหมาะสม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เมืองนครชัยศรีและนครปฐมในยุคต่อมา ได้กลายเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศ

จากนครชัยศรีสู่นครปฐม

ภายหลังจากคลองมหาสวัสดิ์และคลองเจ็ดชัยบุชาได้ขุดเสร็จเมื่อตอนต้นรัชกาลที่ 4 การขยายตัวของเมืองมีความเจริญเติบโตรวดเร็วยิ่งขึ้น การบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์เป็นภารกิจสำคัญขององค์พระมหากษัตริย์ ติดต่อกันถึง 3 รัชกาล

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองเป็นรูปแบบมณฑลเทศาภิบาล ก็ได้โปรดให้รวมเมืองนครชัยศรี สาครบุรี และสุพรรณบุรี ยกฐานะขึ้นเป็นมณฑลนครชัยศรีในปี พ.ศ.2438 มีที่ทำการอยู่ที่เมืองนครชัยศรี ต่อมาในปี พ.ศ.2441 ก็โปรดให้ย้ายตัวเมืองนครชัยศรี จากตำบลท่านามาอยู่ที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพื้นที่กร้าง ที่ทำราชการมณฑลในระยะแรกต้องอาศัยอยู่ในระเบียงและวิหารทิศขององค์พระปฐมเจดีย์ ต่อมาในรัชกาลนี้ได้มีการตัดทางรถไฟสายได้ผ่านมณฑลนครชัยศรี ทำให้เมืองพัฒนาเร็วขึ้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าให้สร้างพระราชวังสนามจันทร์ขึ้นเป็นที่ประทับนอกพระนคร ในปี พ.ศ.2447 ตั้งแต่ยังทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เมื่อทรงครองราชย์แล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงพระราชภารกิจที่พระราชวังสนามจันทร์เป็นประจำ ได้ทรงมีประกาศตั้งเมืองนครชัยศรีเป็นเมืองนครปฐมในปี พ.ศ.2456¹⁶ เมืองนครปฐมในช่วงหลังจากนี้จะเป็นศูนย์การเดินทางสู่ภาคใต้และภาคตะวันตก เมื่อการคมนาคมทางบกที่ได้รับการพัฒนาขึ้น ในเวลาต่อมา

ยุคแห่งการเร่งรัดพัฒนา กับชะตากรรมท้องถิ่น

ประเทศไทยผ่านยุคสงครามโลกทั้งสองครั้งในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 มาด้วยความบอบช้ำ ทั้งความตกต่ำทางเศรษฐกิจ การเมืองที่ไร้เสถียรภาพ รวมทั้งการขยายตัวของความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน และก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการเร่งรัดพัฒนาประเทศตามแนวทางการสนับสนุนของธนาคารโลก ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 26 โดยการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี 2505

นับตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-3 เป็นช่วงเวลา 15 ปี ที่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ในบริเวณนี้เป็นอย่างมาก ถนนเพชรเกษมที่กองทัพญี่ปุ่นสร้างขึ้นตั้งแต่ปี 2485 ได้รับการปรับปรุงเป็นเส้นทางหลักสายได้ และสร้างสะพานข้ามแม่น้ำท่าจีนแห่งแรกคือ สะพานโพธิ์แก้ว ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2515-2519 ได้มีการสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ ส่งเสริมการลงทุนโดยเน้นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบและแรงงานจำนวนมาก เน้นการตั้งอุตสาหกรรมในชนบทและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่

ที่ทำให้เกิดการจ้างงานในชนบท และการสร้างตลาดให้กับสินค้าเกษตร¹⁷ ดังนั้นเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ 3 ในปี 2519 ริมสองฝั่งแม่น้ำท่าจีนตั้งแต่เขตอำเภอนครชัยศรีลงมาก็ได้ถูกแปรสภาพเป็นเขตอุตสาหกรรมไปแล้ว

เป็นเวลากว่า 15 ปีที่มีการตั้งและขยายโรงงานอุตสาหกรรมกระจายไปตามริมแม่น้ำทุกสาย โดยที่รัฐยังมิได้กำหนดนโยบายส่วนรวมสำหรับการใช้ การพัฒนา และการบำรุงรักษาแหล่งน้ำไว้อย่างเป็นระบบชัดเจน ดังคำปรารภของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ซึ่งจะเริ่มใช้ในปี 2520 ยอมรับว่าที่ผ่านมานั้น ขาดแผนการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมและเน่าเสียของแหล่งน้ำโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามย่านชุมชนและแหล่งอุตสาหกรรมต่าง ๆ มีการทิ้งสิ่งโสโครกและน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมบางประเภท ทำให้น้ำตามแม่น้ำลำคลองเกิดเน่าเสีย นอกจากนี้ยังเป็นช่วงเวลาที่มีการทำลายป่าต้นน้ำลำธารอย่างรุนแรงยิ่งขึ้น ในขณะที่ความต้องการปริมาณน้ำและแหล่งน้ำต่าง ๆ กำลังเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ

การทิ้งสิ่งโสโครกและน้ำโสโครกจากโรงงานอุตสาหกรรม จนเกิดน้ำเน่าเสียในแม่น้ำลำคลองในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ได้สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนในวงกว้าง จนบางครั้งรัฐจำเป็นต้องปล่อยน้ำจากเขื่อนต่าง ๆ เพื่อไล่น้ำเสียออกจากแม่น้ำลำคลอง¹⁸ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนแก่ประชาชนเป็นครั้งคราวไป

มีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการขาดมาตรการในการปกป้องสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การขยายอุตสาหกรรมได้ดำเนินการล่วงหน้าไปก่อน จนเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงแล้ว เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2520 นายวิระ สุตังกกรกาญจน์ รองอธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมได้ออกมาชี้แจงว่ากรมโรงงานอุตสาหกรรม “ได้พยายามเร่งหาวิธี” ที่จะไม่ให้แม่น้ำทุกสายเกิดเน่าเสียขึ้นในประเทศ โดยเฉพาะแม่น้ำสายสำคัญ ๆ อย่างไรก็ตามกรมโรงงานอุตสาหกรรมพบว่าแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ คุณภาพน้ำต่ำมาก เนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมกว่า 5,000 แห่งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา¹⁹

จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า วิกฤตการณ์น้ำประเทศไทยได้เริ่มปรากฏขึ้นแล้วตั้งแต่ในราวปี พ.ศ.2520 เมื่อเริ่มต้นใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 แม่น้ำท่าจีนทางตอนล่างตั้งแต่ได้เขตอำเภอสามพรานลงไป เริ่มมีปัญหาคุณภาพต่ำลง ความเน่าเสียกำลังลุกลามสูงขึ้นไปตามต้นน้ำมากขึ้นทุกปี และลุกลามเข้าไปตามลำคลองสายต่าง ๆ ด้วยความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้น้ำภาคเกษตรและครัวเรือนกับฝ่ายโรงงานอุตสาหกรรมปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ โดยภาครัฐไม่สามารถหาทางแก้ปัญหาได้ จนบางครั้งลุกลามกลายเป็นความรุนแรงในชุมชน

มีตัวอย่างที่ปรากฏเช่น เมื่อต้นปี 2531 ชาวตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน ประมาณ 500 คน รวมตัวกันปิดล้อมโรงงานฟอกย้อม เพื่อประท้วงโรงงานที่ปล่อยน้ำเสียจนน้ำในคลองบางพระ

เน่าเสียตลอดทั้งสาย ไม่สามารถใช้งานได้แม้แต่เริ่มต้นไม้ เป็นความเดือดร้อนที่ส่งสมมานานหลายปีแล้วจนถึงจุดระเบิด ชาวบ้านมีการปะทะกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปกป้องโรงงานจนชาวบ้านได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก เหตุการณ์นี้จบลงโดยชาวบ้านต้องล่าถอยไป ทั้ง ๆ ที่มิได้มีการแก้ปัญหาใด ๆ โรงงานดังกล่าวยังคงปล่อยน้ำโสโครก จนน้ำในคลองเน่าเสียการใช้การไม่ได้ต่อมาอีกนับสิบปีจนถึงปัจจุบัน (2546)

สถานการณ์น้ำเสียจะรุนแรงมากในฤดูแล้งโดยเฉพาะในปีที่ปริมาณน้ำน้อย เช่น ในปี 2537 เกิดภาวะการขาดแคลนน้ำทั่วทุกภาคของประเทศ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน หนังสือพิมพ์แนวหน้าฉบับวันที่ 21 มกราคม 2537 ลงข่าวชาวนาจังหวัดฉะเชิงเทรา รวมตัวกันบุกพังทำนบเพื่อทدنน้ำเข้าที่นาของตน และแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ แห้งขอด เกิดภาวะน้ำเน่าเสีย ปริมาณเชื้อโรค โลหะหนัก และสารเคมีในน้ำบางแห่งบางช่วง สูงจนเกินมาตรฐานที่จะนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้ โดยเฉพาะแม่น้ำท่าจีนในปีนี้มีปัญหาคุณภาพน้ำต่ำลงอย่างมาก เพราะการทิ้งน้ำเสียของโรงงานน้ำตาลในเขตสุพรรณบุรี และการเลี้ยงสุกรในเขตนครปฐมก็ส่งผลถึงภาวะเน่าเหม็นของแม่น้ำเช่นกัน

เดือนเมษายน 2537 แม่น้ำท่าจีนในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีเน่า มีปลาตายเป็นจำนวนมากในอุทยานปลาวัดพระนอนจังหวัดสุพรรณบุรี นับเป็นครั้งแรกที่การขยายตัวของน้ำเน่าเสียขึ้นไปจนถึงเขตสุพรรณบุรี ชาวบ้านร้องเรียนว่า โรงงานน้ำตาลในเขตอำเภอสรีประจันต์เป็นต้นเหตุของน้ำเสียครั้งนี้ โดยที่ภาครัฐและราชการยังไม่สามารถสร้างมาตรการใด ๆ มาแก้ปัญหาดังกล่าวได้ ทำให้ในปีต่อ ๆ มา ก็เกิดเหตุเน่าปลาตายอีกหลายครั้งเช่นในเดือน เมษายน 2541

ส่วนในเขตจังหวัดนครปฐมนั้นในปี พ.ศ.2537 แม่น้ำท่าจีนก็ได้ประสบปัญหาหนักยิ่งขึ้นเนื่องจากการแพร่ระบาดของผักตบชวาหนาแน่นมาก จนแสงแดดไม่สามารถส่องถึงน้ำได้ ความหนาแน่นของผักตบชวาจะเริ่มในราวเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป ทำให้การคมนาคมทางน้ำต้องยุติลงโดยสิ้นเชิง ปัญหาของแม่น้ำท่าจีนช่วงเวลานี้คือการประดังมาพร้อมกันของปัญหาทุกด้าน แต่ประเด็นที่สร้างความอัดอั้นใจให้กับประชาชนริมแม่น้ำเป็นอย่างมากก็คือ ข้อเท็จจริงที่ว่าไม่มีหน่วยงานใดที่เป็นเจ้าภาพรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาของแม่น้ำท่าจีนอย่างชัดเจน

เดือนเมษายน 2540 กรมควบคุมมลพิษรายงานการตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำท่าจีนพบว่า มีสารปนเปื้อนในน้ำ ทั้งสารตะกั่ว โครเมียม แอมโมเนีย และไนโตรเจนในรูปไนเตรท มีแบคทีเรียปนเปื้อนเกินมาตรฐานที่กำหนด สรุปได้ว่าแม่น้ำท่าจีนช่วงล่างตั้งแต่เขตอำเภอสสามพรานลงไป มีสภาพเสื่อมโทรมจนไม่เหมาะกับการใช้ประโยชน์ใด ๆ นอกจากการคมนาคม²⁰

ช่วงเวลาประมาณสามสิบกว่าปีที่อาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน ถูกกำหนดตามยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เป็นเขตอุตสาหกรรมของประเทศ ดูเหมือนว่าแม่น้ำสายนี้ได้เดินทางมาถึง

จุดต่ำสุดแห่งชะตากรรมแล้ว โดยปราศจากองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐมารับผิดชอบเป็นเจ้าภาพ ในปัญหานี้ ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค หรือท้องถิ่น กว่า 20 ปีมาแล้วที่แม่น้ำเริ่มประสบ ปัญหา ยังไม่มีใครที่จะให้ความหวังหรือชี้ทางออกต่อสถานการณ์อันเลวร้าย ที่แม่น้ำและชุมชน กำลังเผชิญอยู่

สมเด็จพระเทพฯ : เทพผู้จุดประกายความหวัง

ข่าวโทรทัศน์เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2537 ได้แพร่ภาพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประพาสคลองแสนแสบทางเรือ จากสะพานผ่านฟ้าลีลาศ ไปจนถึงประตูน้ำท่าไข่ จังหวัด ฉะเชิงเทรา รวมเป็นระยะทางตลอดคลองแสนแสบ 72 กิโลเมตร ยังความปราบปลื้มมาสู่พสกนิกร ในชุมชนริมคลองแสนแสบ ที่ออกมาเฝ้ารับเสด็จอยู่เนืองแน่นตลอดสองริมฝั่งคลอง

การเสด็จครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์พัฒนาคลองแสนแสบ เพื่อถวายเป็นพระราช กุศลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม 2537 เมื่อมีการรวมตัวของกลุ่มผู้รักน้ำรักคลอง ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดทม. อธิการบดีจากสถาบันราชภัฏ สามแห่งได้แก่ จันทเกษม เพชรบุรีพิทยาลงกรณ์ และฉะเชิงเทรา บุคคลผู้มีชื่อเสียงเช่น พลเอก เสงี่ยม สุวณัฐโร พลโทสำเภา ชูศรี นายชรรค์ชัย บุนปาน นายธรรมนุญ หวังหลี เป็นต้น

ทั้งหมดได้ร่วมกันเป็นคณะกรรมการ “โครงการรวมใจรักดี รักคลองแสนแสบ” รณรงค์ ทำความสะอาดคลองแสนแสบครั้งใหญ่ เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนาง เจ้าพระบรมราชินีนาถในปีนั้น ทั้งยังได้จัดกิจกรรมอนุรักษ์คลองแสนแสบดำเนินการมาอย่าง ต่อเนื่อง เช่นการจัดประชุมสัมมนาผู้นำท้องถิ่นจากชุมชนริมคลองแสนแสบ ที่หอประชุมสถาบัน ราชภัฏจันทรเกษม เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2538 โดยมีนายบรรหาร ศิลปอาชาเป็นประธาน ที่ ประชุมครั้งนั้นเสนอให้กำหนดวันที่ 20 กันยายน ของทุกปี ซึ่งเป็นวันที่เสด็จพระราชดำเนินคลอง แสนแสบ ให้เป็น “วันอนุรักษ์รักษาคูคลองของไทย”²¹ ต่อมาคณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2538

เหตุการณ์ที่เสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้นเป็นภาพประทับใจคนไทยทั่วประเทศ ซึ่งสำหรับ ชุมชนชาวลุ่มน้ำท่าจีนนั้น นอกจากความประทับใจแล้ว ภาพการรวมตัวทำกิจกรรมร่วมกันของ ประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบ ยังได้ก่อประกายความหวังให้เกิดขึ้นในเบื้องลึก การบ่มเพาะจาก ความประทับใจครั้งนั้น จะบังเกิดผลเมื่อสถานการณ์เอื้ออำนวย มีความพร้อมลงตัวในอีก 4 ปี ต่อมา ชาวนครปฐมได้รวมตัวกันครั้งใหญ่ เพื่อรณรงค์แก้ปัญหาผักตบชวาในแม่น้ำท่าจีน และ สานต่อกิจกรรมอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนตลอดจนคูคลองในเขตจังหวัดนครปฐม จนเป็นกิจกรรมเครือข่าย ภาคประชาชนที่กว้างขวางสืบเนื่องต่อมา

เชิงอรรถอ้างอิง

- ¹ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ประวัติวัดและหลวงพ่อดำไร่จิง 2541 หน้า 17.
- ² กรมศิลปากร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ กรุงเทพฯ:2542 หน้า 19.
- ³ กรมศิลปากร เล่มเดิม หน้า 48.
- ⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ กรุงเทพฯ : 2538 หน้า 283.
- ⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม เล่มเดิม หน้า 284.
- ⁶ กรมศิลปากร เล่มเดิม หน้า 64.
- ⁷ วัดท่าพูด ประวัติวัดท่าพูด กรุงเทพฯ: 2540 หน้า 30.
- ⁸ มงเซเซอร์ปาลเลกัวซ์ เล่าเรื่องกรุงสยาม กรุงเทพฯ : 2520 หน้า 96.
- ⁹ มงเซเซอร์ปาลเลกัวซ์ เล่มเดิม หน้า 97.
- ¹⁰ ประชุมประกาศราชการที่ 4 พ.ศ.2394-2400 กรุงเทพฯ: 2503.
- ¹¹ ประชุมประกาศราชการที่ 4 พ.ศ.2405-2408_ กรุงเทพฯ: 2504.
- ¹² มณฑล คงแถวทอง การค้าข้าวและน้ำตาลมณฑลนครชัยศรี 2527 หน้า 105.
- ¹³ มณฑล คงแถวทอง เล่มเดิม หน้า 122.
- ¹⁴ มณฑล คงแถวทอง เล่มเดิม หน้า 19.
- ¹⁵ นุกูล ชมพูนิช วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี กรุงเทพฯ : 2540 หน้า 158.
- ¹⁶ กรมศิลปากร เล่มเดิม หน้า 68.
- ¹⁷ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ.2515-2519 หน้า 14.
- ¹⁸ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2520-2524 หน้า 168.
- ¹⁹ สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 2 ฉบับที่ 17: 28 เม.ย. 2520 หน้า 452.
- ²⁰ มูลนิธิโลกสีเขียว สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย 2540-2541 กรุงเทพฯ : 2542 หน้า 80
- ²¹ มูลนิธิโลกสีเขียว สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย 2539 กรุงเทพฯ : 2540 หน้า 98.

บทที่ 2

เมืองสามน้ำ

แม่น้ำท่าจีนในเขตจังหวัดนครปฐมนี้ สมัยก่อนที่ยังไม่ได้สร้างเขื่อนภูมิพล เมื่อยามแล้ง ในช่วงเดือนมีนาคม ถึง เมษายน น้ำกร่อยและน้ำเค็มจะหนุนขึ้นมาจากปากแม่น้ำ จนถึงเขตอำเภอสภาพาน แถวบริเวณหน้าวัดไร่จึงเป็นประจำทุกปี บริเวณนี้อยู่ในราวกิโลเมตรที่ 70 ตามลำแม่น้ำ นับจากปากแม่น้ำที่ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาครขึ้นมา

ชาวลุ่มน้ำท่าจีนในบริเวณนี้จึงถือว่าพื้นที่นี้เป็นเมืองสามน้ำ คือในรอบปีหนึ่งจะมีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม และเชื่อกันว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผลไม้ที่เพาะปลูกในอาณาบริเวณนี้ ซึ่งแต่เดิมเรียกรวมกันว่าฉนวนนครชัยศรี มีรสชาติดีจนเป็นที่เลื่องลือมาแต่โบราณกาล จนมีหลักฐานปรากฏชัดเจนเมื่อยุคต้นรัตนโกสินทร์ ในยุคที่การเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ ยังต้องอาศัยความสมบูรณ์ตามธรรมชาติเป็นปัจจัยหลัก เพราะยังไม่มีปุ๋ยเคมีช่วยในการเพิ่มรสหวานให้กับผลไม้ที่ปลูก ความสำเร็จของปัจจัยดังกล่าวนี้ จึงเป็นส่วนสำคัญที่กำหนดวิถีการผลิต ตลอดจนถึงเป็นตัวกำหนดความสมบูรณ์มั่งคั่งของชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี

ชาวสวนส้มโอในเขตสภาพานบางคน ยังจดจำได้ว่าสมัยเป็นเด็กเมื่อ ประมาณ 40 ปีก่อน ตอนที่พ่อจะเลือกพื้นที่เพื่อไ้ยกเป็นสวนปลูกส้มโอ พ่อมีวิธีสังเกตความเหมาะสมของดิน โดยการขุดดินมาตรวจดูว่าในดินบริเวณนั้นมีซากเปลือกหอยๆ ที่เรียกว่า “กระซ้าหอย” ปะปนอยู่ พื้นที่แบบนี้จะปลูกส้มโอได้ผลและรสชาติดี¹

ชาวสวนผลไม้ส่วนใหญ่อาจไม่ทราบว่า ธาตุโซเดียม ที่มีอยู่ในเกลือหรือน้ำเค็ม ในปริมาณที่เหมาะสม สามารถทำหน้าที่ทดแทนธาตุโปแตสเซียม ในการสังเคราะห์น้ำตาลของพืชประเภทไม้ผลได้ ซึ่งเป็นความสำเร็จของพื้นที่ประเภทที่เรียกว่า “ลัดจืดลัดเค็ม” ในยุคสมัยที่ยังไม่มีปุ๋ยเคมีสูตรต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยการเพาะปลูก ผืนดินในเขตเมืองสามน้ำ จึงมีความได้เปรียบกว่าบริเวณอื่น ๆ เมื่อทำการเพาะปลูกผลไม้ซึ่งโดยปกติต้องการให้มรสหวาน การเรียนรู้ที่ได้จากการสังเกตและทดลองได้ช่วยให้ชาวสวนผลไม้ในเขตนี้ สามารถสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มความหวานให้กับผลไม้ขึ้นมาชุดหนึ่ง ได้แก่การเติมเกลือแกงในปริมาณพอเหมาะให้กับสวนไม้ผลประเภทส้มโอ และมะพร้าวน้ำหอม เพื่อให้ผลไม้ดกและมีรสดีคือหวานมากขึ้น สำหรับมะพร้าวน้ำหอมนั้นเชื่อกันว่าทำให้มีกลิ่นหอมจัดขึ้นด้วย

ต้นจาก สัญลักษณ์ของเมืองสามน้ำ

ต้นจากเป็นไม้ป่าชายเลนอยู่ในตระกูลปาล์ม มักขึ้นรวมเป็นกออยู่ตามชายตลิ่งตั้งแต่เขตน้ำเค็ม น้ำกร่อยจนถึงน้ำจืด สำหรับในแม่น้ำท่าจีนนี้ ต้นจากที่ขึ้นอยู่สองฝั่งแม่น้ำเป็นเครื่องหมายบอกสภาพความเค็ม ความกร่อย และความจืดของน้ำบริเวณนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

นับจากปากแม่น้ำท่าจีนเข้ามาในเขตท้องที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร หรือที่เรียกว่า มหาชัย นั้น เป็นเขตน้ำเค็มสลับกับน้ำกร่อย คือในยามที่น้ำทะเลหนุนสูง น้ำเค็มอาจดันเข้ามาถึงประมาณ 10 กิโลเมตรจากปากน้ำ เขตนี้สังเกตเห็นได้ว่ามีต้นจากขึ้นหนาแน่นและงอกงามริมสองฝั่งแม่น้ำ จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “ป่าจาก” บางช่วงมีแนวป่าจากหนาแน่นยาวติดต่อกันถึง 2 กิโลเมตร เช่นแถวตรงข้ามวัดบางปลาและเทศบาลตำบลบางปลาในเขตอำเภอเมืองสมุทรสาคร ดังแสดงในรูปที่ 2-1

รูปที่ 2-1 แนวป่าจากหนาแน่นในเขตอำเภอเมืองสมุทรสาคร

ในเขตนํ้าเค็มนี้ยังมีต้นเสม็ด ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นขึ้นสลับกับต้นลำพู อยู่บนพื้นที่ชายตลิ่งสูงถัดขึ้นไปจากดงต้นจาก สังเกตได้ว่าต้นเสม็ดจะมีขึ้นอยู่ในเขตอำเภอเมืองสมุทรสาครเท่านั้น

นับจากเขตอำเภอกระทุ่มแบนและบ้านแพ้วของจังหวัดสมุทรสาคร เข้ามาจนถึงเขตอำเภอสามพราน ของจังหวัดนครปฐมที่ตำบลอ้อมใหญ่ ประมาณกิโลเมตรที่ 40 เป็นเขตที่มีน้ำกร่อยขึ้นมาถึงบ้างเป็นบางช่วง จะสังเกตเห็นว่าป่าจากจะค่อย ๆ ลดความหนาแน่นลง โดยมีขึ้นเป็นกอ ๆ สลับกับดงต้นลำพู ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นอีกชนิดหนึ่งที่ขึ้นและงอกงามได้เฉพาะในเขตที่อิทธิพลของน้ำทะเลเข้าถึงก่อให้เกิดเป็นแหล่งที่อาศัยและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ดังแสดงในรูปที่ 2-2

รูปที่ 2-2 ผงลิงแสมในป่าชายเลน แถวตำบลท่าทราย
เขตอำเภอเมืองสมุทรสาคร

ถัดจากนั้นขึ้นมาจะพบว่ามิกอดันจากขึ้นประปรายและค่อย ๆ เบาลงลง จนเมื่อเลยเขต
อำเภอสามพรานขึ้นไปในเขตอำเภอนครชัยศรี ก็แทบจะไม่เห็นดงต้นจากขนาดใหญ่เลย เราพบว่า
ต้นจากกอดสุดท้ายของแม่น้ำท่าจีนอยู่ในเขตท้องที่ตำบลขุนแก้ว อำเภอนครชัยศรี ประมาณกิโลเมตร
ที่ 80 จากปากแม่น้ำท่าจีนเข้ามา ดังแสดงในรูปที่ 2-3

รูปที่ 2-3 กอดันจากกอดสุดท้ายในแม่น้ำท่าจีน อยู่ที่ตำบลขุนแก้ว
อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

นับจากนี้ขึ้นไป ไม้ชายน้ำที่พบมากคือกอไผ่ประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นต้นไม้ของเขตน้ำจืด ที่ค่อย ๆ ทวีความหนาแน่นขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงเขตอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และอำเภอสองพี่น้อง ในจังหวัดสุพรรณบุรี จะพบกอไผ่เป็นทิวหนาแน่นทั้งสองฟากแม่น้ำท่าจีน ดังแสดงในรูปที่ 2-4

รูปที่ 2-4 กอไผ่ริมแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเริ่มหนาแน่นตั้งแต่
อำเภอนครชัยศรีขึ้นไป

การแพร่กระจายของคันจากเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงอิทธิพลของน้ำทะเล จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มีวิถีชีวิตอยู่กับริมฝั่งแม่น้ำและป่าจาก ไม่ปรากฏว่ามีใครที่เคยเห็นการเพาะปลูกคันจากเลย มันเป็นไม้ที่แพร่ขยายพันธุ์มาขึ้นและงอกงามเองดังเช่นไม้ป่าชายเลนทั่ว ๆ ไป ดังเช่นคุณป้าสาวท พี่นอนประไพ (อายุ 75 ปี) ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนมาตั้งแต่เกิดเล่าว่า สมัยเด็กๆ ได้ลงน้ำอาบในแม่น้ำท่าจีนทุกวัน เมื่อยามน้ำขึ้นมักพบเห็นลูกจากลอยขึ้นมากับน้ำเสมอ ๆ เพราะทางปากน้ำนั้นมีป่าจากหนาแน่นมาก เมื่อลูกจากไปติดอยู่ตามริมตลิ่งก็จะงอกขึ้นมา หากชาวบ้านไม่ตัดฟันออกปล่อยทิ้งไว้ให้เจริญงอกงาม เพียงช่วงเวลา 2-3 ปี คันจากก็ค่อย ๆ ขยายออกเป็นกอใหญ่ ชาวบ้านมักรักษากอคันจากไว้เพราะเป็นเครื่องมือช่วยป้องกันดินริมตลิ่งมิให้พังทลายลงน้ำ และช่วยให้ดินงอกขยายออกไป ดังตัวอย่างที่บ้านแม่ของคุณป้าเองเมื่อ ครั้งที่ป้ายังเล็กหวั่นไฉนบ้านอยู่ติดริมแม่น้ำ ต่อมาป่าจากขยายออกหนาแน่นขึ้น ผืนดินค่อย ๆ ขยายออกไป จนเดี๋ยวนี้เวลาผ่านไปกว่า 60 ปี บ้านซึ่งตั้งอยู่ที่เดิม แต่หน้าบ้านที่เคยติดริมแม่น้ำนั้น กลับได้ที่สวนมาอีกแปลงหนึ่ง คั่นระหว่างบ้านกับแม่น้ำ²

ต้นจากยังให้ผลผลิตที่สำคัญคือใบและลูกของมัน ใบจากอ่อนเมื่อตากแดดให้แห้งใช้มวนยาสูบ สมัยก่อนนับว่ากระป๋องยาสูบใบจากนี้เป็นของสำคัญประจำบ้าน ชาวบ้านออกไปทำไร่ไถนา ก็ต้องพกกระป๋องยาใบจากออกไป ยามพักผ่อนจากงานก็จะมารวมนั่งล้อมวงมวนยาใบจากสูบและคุยปรกษาหารือกัน น้อยคนนักที่จะมีเงินซื้อบุหรี่ที่มักเรียกกันว่า “ยากระแฉัด” ซึ่งถือเป็นของฟุ่มเฟือยมาสูบ และส่วนใหญ่ยังคิดเถียงกันว่า “มันไม่หอมเหมือนยาใบจาก”³

สำหรับใบจากแก่นั้น นับว่าเป็นของสำคัญระดับปัจจัยสี่ทีเดียว เพราะคนส่วนใหญ่ใช้เป็นวัสดุมุงหลังคาบ้าน คุณป้าสนิทพร รัตนสุนทร (อายุ 73 ปี) เล่าว่า ตอนเด็ก ๆ ใคร ๆ ที่อยู่บ้านริมแม่น้ำก็เห็บจากสำหรับใช้มุงหลังคาบ้านทุกบ้าน เรียกกันว่า “ตับจาก” แม้เด็กเล็ก ๆ ก็ทำตับจากได้ไม่ถือว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก ตับจากที่เห็บไว้เหลือใช้ก็เอากองผึ่งไว้ที่ลานหน้าบ้าน ก็จะมีเรือต่อเรือพ่วงมารับเอาขึ้นไปขายข้างบน⁴ คือเรือพ่วงที่ทวนน้ำนำสินค้าขึ้นไปขายทางอำเภอนครชัยศรี บางเลนสองพี่น้อง บางปلام้า จนถึงเขตเมืองสุพรรณบุรี ดังแสดงในรูปที่ 2-5

รูปที่ 2-5 ใบจากใช้เป็นวัสดุมุงหลังคาที่ยังเป็นที่นิยมอยู่ในปัจจุบัน

นางเกษรา ศรีวิเชียร (อายุ 42 ปี) ซึ่งมีบ้านอยู่ริมแม่น้ำท่าจีนในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี ยังจำได้ว่าตอนเด็ก ๆ ที่บ้านซื้อตับจากมาใช้ปรุงหลังคา จากเรือฟางที่ทวนน้ำขึ้นมาจากทางนครปฐม เรือเหล่านี้ บรรทุกถ่านไม้โก่งกาง น้ำตาลมะพร้าว เกลือและของทะเล พวกปลาแห้งปลาเค็ม กะปิ น้ำปลามาขายด้วย ระยะหลัง ๆ ประมาณสัก 20 ปีมาแล้ว ที่การคมนาคมทางบกถนนหนทางดีขึ้น มาก เรือฟางเหล่านี้เลยค่อย ๆ หายไปในที่สุด แต่ใบจากที่ใช้ปรุงหลังคาก็ยังมีขายอยู่ทั่วไป โดย บรรทุกมาทางรถยนต์ มีแหล่งที่มาจากทางปากแม่น้ำท่าจีนเช่นเดิม

แต่สิ่งที่วิเศษสุดในความทรงจำสมัยเด็กของคุณป้าสาวท พี่ตอนประไพ ที่ได้รับจากป้าจาก ก็คือลูกจากนั่นเอง ลูกจากเป็นผลไม้ ออกผลรวมเป็นพวง เรียกว่า “ทะลาย” แต่ละทะลายมีลูกจาก กว่า 100 ลูก ผ่าเอาเนื้อในสีขาวใสกินสด ๆ มีรสหวานอ่อน ๆ หรือต้มน้ำตาลใส่น้ำแข็งใสก็ได้ คุณ ป้าเล่าว่าสมัยก่อนเมื่อน้ำเค็มยังขึ้นมาถึงบ้านเราลูกจากรสชาติอร่อยหวานดีมาก เคี้ยวนี้รู้สึกว่ารส มันชัดเจน และน้ำในแม่น้ำเน่าเสียสกปรก ทำให้มีตะไคร่น้ำจับหนา ลูกจากจึงมักไม่สะอาดและมี กลิ่นเหม็น

การที่น้ำเค็มหรือน้ำกร่อยขึ้นมาไม่ถึงเขตนครปฐม ทำให้ป้าจากที่เคยหนาแน่นค่อย ๆ ร่อยหรอและทรุดโทรมลง ป้าจากที่เคยขึ้นเป็นดงที่บึงจะค่อยหดหายกลืนลงทุกปี บริเวณที่ สามารถสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างชัดเจนได้แก่ ป้าจากริมแม่น้ำบนฝั่งดินด้านข้าง ของโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน (ประมาณ กม.ที่ 60 จากปากแม่น้ำ) ซึ่งประมาณเมื่อ 30 ปี ก่อนป้าจากบริเวณนี้เคยออกงามหนาที่บึงมีเนื้อที่กว้างเกือบ 10 ไร่ จนเมื่อมองขึ้นไปจากเรือที่อยู่ใน แม่น้ำ ป้าจากจะบดบังจนไม่สามารถมองเห็นโรงเรียนนายร้อยตำรวจได้

ต่อมาป้าจากนี้ค่อย ๆ ร่อยหรอลงเหลือเป็นกอเล็ก ๆ จนเหลือเพียงประมาณ 4-5 ต้นในปี 2546 คุณป้าสาวทเล่าว่าเมื่อช่วงฤดูน้ำหลากในปีที่แล้ว (พ.ศ.2546) น้ำได้เซาะจนต้นจากกอนี้หลุด ลอยตามน้ำลงมาติดอยู่แถวตลาดสามพราน “ทางโรงเรียนเขาคงเสียค่าย อุตส่าห์ใช้เรือขับตามมาผูก เชือกลากกลับไปผูกตรึงไว้ที่เดิม แต่มันก็ไม่ขึ้นอีกแล้ว ทุกวันนี้จึงไม่มีเหลือให้ดูสักต้น” คุณป้า สาวทเล่าเจ้อด้วยน้ำเสียงเสียใจ

ชีวิตในเมืองสามน้ำ

การทำสวนผลไม้ในเขตเมืองสามน้ำนั้น ชาวสวนจะต้องตั้งอยู่ในความไม่ประมาทไม่เผอเรอปล่อยให้ น้ำเค็มเข้าสวน เพราะไม้ผลทุกชนิดยกเว้นมะพร้าว ไม่สามารถทนน้ำเค็มได้ หากปล่อยน้ำเค็มหรือไม้บางชนิดเพียงน้ำกร่อยเข้ามาในสวน สวนก็จะมีอาการเหี่ยวเฉาหรือแห้งตายได้ ดังนั้นก่อนที่จะล่องเข้าสู่หน้าแล้งในราวเดือนเมษายน ชาวสวนจึงต้องกักน้ำไว้ในสวนให้เพียงพอสำหรับใช้รดต้นไม้

คุณดาวสนา น้อยนารถ (อายุ 81 ปี) ชาวสวนผลไม้ยุคบุกเบิกในท้องที่ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพรานเล่าว่า ราว ๆ เดือนเมษายน เป็นต้นไปเราต้องคอยฟังข่าวน้ำเค็มอยู่ตลอดเวลา ไปช่วยงานทางเมืองสมุทรสาคร หรือมีญาติพี่น้องไปทางนั้นก็ต้องคอยส่งข่าวถึงกัน หากน้ำเค็มขึ้นเลยปากคลองบางยาง (คลองดำเนินสะดวก) เข้ามาจนถึงวัดท่ากระเปาะก็ต้องเตรียมรับมือกันแล้ว ต้องคอยวัดน้ำเค็มไว้และระวังไม่เอน้ำกร่อยเข้าสวน ตอนเช้า ๆ ลงอาบน้ำในคลองก็จะลองอมน้ำชิมดูทุกครั้ง พอ น้ำมีรสกร่อย เราต้องปิดท่อบทันทันที

หลังจากน้ำกร่อยแล้วอีก 2-3 วันน้ำก็จะเค็มขึ้น เค็มขึ้น ประมาณวันที่ 10 น้ำจะเริ่มจัดจนเวลากลางคืนมองเห็นเป็นประกายวับ ๆ ประมาณไม่เกินเดือนมิถุนายนก็จะเริ่มมีฝนทางเหนือ แล้วมีน้ำจืดมาเจือจางผลักดันน้ำเค็มลงไป ช่วงเวลาที่น้ำเค็มจริง ๆ อยู่ในราว 10-30 วันเท่านั้นแล้วแต่ว่าปีใดฝนมากหรือฝนน้อย ส่วนใหญ่พอพ้นวันสงกรานต์แล้วจะมีฝนครั้งใหญ่ครั้งหนึ่ง ซึ่งสามารถผ่อนปรนภาวะน้ำเค็มได้มาก⁶

ช่วงเวลาที่น้ำเริ่มกร่อยจนถึงน้ำเค็มนี้ถือเป็นช่วงเวลาอันอุดมสมบูรณ์ประจำปีทีเดียว เพราะสัตว์น้ำกร่อยน้ำเค็ม เช่น ปูทะเล กุ้งตะเข็บ รวมถึงปลาน้ำกร่อยหลายชนิด เช่น ปลากระบอก ปลาหลดเหลืองก็ขึ้นมากับน้ำด้วย โดยเฉพาะกุ้งฝอยที่ใช้ทำกะปินั้น ชาวบ้านใช้สวิงช้อนกันได้ยามหัวน้ำขึ้นทุกเช้าไม่รู้จักหมดจักสิ้น บ้านริมแม่น้ำริมคลองต่างก็มีกุ้งกะปิตากไว้แทบทุกบ้าน ส่งกลิ่นคลุ้งลอบอบอวลไปทั่วทั้งย่านทั้งตำบล กะปิเหล่านี้สามารถใช้เป็นเสบียงยาวนานไปเป็นปี บางครั้งข้ามปีไปเริ่มฤดูการทำกะปิใหม่แล้ว กะปิเก่ายังใช้ไม่หมด⁷

หลังจากเขื่อนภูมิพลซึ่งเป็นเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ในจังหวัดตากได้สร้างเสร็จในปี 2507 สามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 13,400 ล้านลูกบาศก์เมตร พร้อมกับโครงการชลประทานเจ้าพระยาที่ประกอบด้วยเขื่อนเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาท ก็สร้างเสร็จในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น ภายหลังจากปี 2510 เมื่อเขื่อนดังกล่าวสามารถกักน้ำไว้พอเพียงสำหรับการผลักดันน้ำเค็มในช่วงฤดูแล้ง ภาวะน้ำเค็มตามธรรมชาติเช่นนี้ก็หมดไปจากพื้นที่จังหวัดนครปฐม หลังจากนั้นบางปีอาจมีน้ำกร่อย “ແຫ່ຍຂ້າມນົດ ໆ ໜ້ອຍ ໆ ” เช่นในปี 2524 และปี 2537 ซึ่งเป็นปีที่ฝนแล้งมาก น้ำกร่อยขึ้นมาถึงอำเภอสามพรานในราวเดือนพฤษภาคม เป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ประมาณหนึ่งสัปดาห์

บทเรียนจากสามน้ำ

การบริหารจัดการเรือกสวนไร่นาในเขตเมืองสามน้ำนั้น นับเป็นส่วนสำคัญในภูมิปัญญาของท้องถิ่นนี้ ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะเลือกพืชผลที่เหมาะสมกับสภาพดินและน้ำ เช่นเลือกปลูกมะพร้าว น้ำหอมและละมุดในพื้นที่ที่มีความเค็มค่อนข้างสูง สวนส้มและมะม่วงนั้นชอบพื้นที่ที่มีความกร่อยเล็กน้อย พื้นที่ใดที่สะสมเกลือไว้มากก็จะลดความเค็มลงได้ด้วยการไถน้ำเป็นต้น

ชาวบ้านในเขตสามน้ำต่างรู้ถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มว่าไม่สามารถจะแยกจากกันโดยเด็ดขาดได้ สัตว์น้ำบางชนิด เช่นกุ้งก้ามกรามนั้นวางไข่และฟักเป็นตัวอ่อนในเขตน้ำเค็มและน้ำกร่อย แล้วจึงค่อยทวนน้ำไปเติบโตเต็มวัยในเขตน้ำจืด แล้วจึงกลับไปวางไข่ในเขตน้ำกร่อยเป็นวัฏจักร หมุนเวียนไป

ชาวบ้านจึงไม่รู้สึกรู้ว่ามีความจำเป็นอะไรที่จะต้องป้องกัน หรือแยกน้ำตามธรรมชาติออกจากกันโดยเด็ดขาด

ในปี พ.ศ.2545 เมื่อกรมชลประทานเสนอโครงการสร้างเขื่อนหรือประตูระบายน้ำขึ้น 2 แห่งในแม่น้ำท่าจีน ได้แก่ ที่ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และที่ตำบลท่าทราย อำเภอเมืองสมุทรสาคร โดยมีเหตุผลสำคัญเพื่อป้องกันน้ำเค็มรุกตัวขึ้นมาตามลำแม่น้ำท่าจีน ประชาชนส่วนใหญ่ในสองจังหวัด คือทั้งสมุทรสาครและนครปฐมจึงไม่สนับสนุนโครงการดังกล่าวนี้ และในการจัดทำประชาพิจารณ์เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 ณ หอประชุมพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ประชาชนที่เข้าร่วมประชาพิจารณ์กว่า 5 พันคนมีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ให้ยกเลิกโครงการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำท่าจีนทั้ง 2 แห่ง

จากการร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชาพิจารณ์ครั้งนั้น ชาวบ้านต่างให้ความเห็นเป็นแนวทางเดียวกันว่า การสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำที่แยกน้ำจืดกับน้ำเค็มออกจากกันโดยเด็ดขาด เป็นการบริหารจัดการน้ำที่ฝืนความเป็นไปตามธรรมชาติของน้ำ และจะนำมาซึ่งการเสื่อมสูญพันธุ์สัตว์น้ำต่าง ๆ ในที่สุด เพราะเขื่อนที่กั้นแม่น้ำในส่วนจังหวัดสมุทรสาครจะทำให้เขตน้ำกร่อยหายไป เหลือเพียงเขตน้ำจืดกับน้ำเค็ม ที่ถูกแบ่งแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง ความแตกต่างระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็มโดยไม่มีเขตน้ำกร่อยเป็นตัวกลางนี้ สัตว์น้ำต่าง ๆ จะไม่สามารถปรับตัวมีชีวิตรอดไปจนถึงสามารถวางไข่ได้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าประชาชนในกลุ่มแม่น้ำท่าจีน สามารถถอดบทเรียนจากธรรมชาติ แล้วสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ชุดหนึ่งซึ่งมีความสำคัญสำหรับการดำรงชีพในเขตพื้นที่นี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นมิติภูมิปัญญาท้องถิ่นของเมืองสามน้ำ แห่งลุ่มแม่น้ำท่าจีน

ข้อมูลอ้างอิงจากการสัมภาษณ์บุคคล

- 1 นางนงลักษณ์ สิงโต อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 6 ตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม วันที่ 10 มกราคม 2547
- 2 นางสาวสวาท เพื่อนประไพ อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 8 ตำบลสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2547
- 3 นายสมหมาย เลี้ยงรักษา อายุ 59 ปี บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 7 ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม วันที่ 22 มกราคม 2547
- 4 นางสนิทพร รัตนสุนทร อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 8 ตำบลสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2547
- 5 นางเกษรา ศรีวิเชียร อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 128 หมู่ที่ 3 ตำบลทับใต้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2547
- 6 นายวาสนา น้อยนารถ อายุ 81 ปี บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 7 ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม วันที่ 28 มกราคม 2547
- 7 นางละออ เลี้ยงรักษา อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 7 ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม วันที่ 22 มกราคม 2547

บทที่ 3 คนรักน้ำ

ประสบการณ์ทางธรรมชาติพัฒนาไปสู่จิตวิญญาณแห่งความรัก

แม่น้ำท่าจีน คือ ธรรมชาติที่แวดล้อมกลุ่มชนที่ดั่งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำและริมคลอง ทั้งใกล้และไกล สิ่งที่ชาวลุ่มน้ำท่าจีนได้รับรู้ และเรียนรู้คู่กับแม่น้ำท่าจีนมาตลอดเวลาคือ วิธีการขึ้นลงของน้ำ ช่วงน้ำขึ้นจิตใจของคนจะอึมครึม และเบิกบานดูสวยงามที่เอ่อล้นตลิ่ง แต่ช่วงเวลาน้ำลงเหมือนกับสายน้ำได้ดึงความรู้สึกของคนให้เหือดแห้งตามกระแสน้ำไปด้วย

แม้แต่สัตว์เล็ก ๆ เช่น ฝูงปลาที่อาศัยแม่น้ำท่าจีน เปรียบเสมือนเป็นบ้านหลังใหญ่ของพวกเขา ยังรู้สึกเร้าแรงและแว่วว่าอย่างมีความสุขท่ามกลางสายน้ำที่เอ่อล้นตลิ่งเช่นกัน สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้จะสะท้อนออกมาเป็นบทเพลงต่าง ๆ ดังเช่นในคืนวันลอยกระทง ที่กล่าวว่า “วันเพ็ญเดือนสิบสองน้ำก้นองเต็มตลิ่ง เราทั้งหลายชายหญิงสนุกกันจริงวันลอยกระทง...” หรือ เพลงน้ำลงเดือนยี่ที่กล่าวว่า “น้ำลงน้ำลงเมื่อเดือนยี่ น้ำลงป็นใจของพี่ขึ้นชม” หรือเพลง “นกกะปูดตาแดงน้ำแห้งก็ตาย” เป็นต้น

เท่าที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของน้ำขึ้นลง ส่งผลต่อจิตวิญญาณของคนสองฝั่งเป็นอย่างมาก ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนริมแม่น้ำท่าจีนได้สัมผัสนี้ฝังลึกไปในจิตวิญญาณของการเป็นลูกแม่น้ำท่าจีนโดยสายเลือด ซึ่งเป็นจิตวิญญาณแห่งการรับรู้ เรียนรู้ ผูกพัน กับอารมณ์และความรู้สึกอย่างลึกซึ้ง

กัญญา คชศิลา¹ ได้กล่าวว่า “แม่น้ำน้ำไม่มีชีวิต แต่สายน้ำก็เป็นน้ำที่เดินทางไกล ที่ยิ่งใหญ่ในความรู้สึกของคนหลาย ๆ คน แม่น้ำน้ำจะไม่มีลมหายใจ แต่สายน้ำก็สามารถสร้างความประทับใจ ให้กับผู้พบเห็นที่ได้สัมผัส และเป็นความผูกพันอย่างลึกซึ้ง เมื่อได้อยู่ใกล้ชิดกับสายน้ำซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกสดชื่นเย็นฉ่ำ สุขกายสบายใจ คล้ายกับได้สัมผัสธรรมชาติ และคืนชีวิตสู่ธรรมชาติอีกครั้งหนึ่ง”

ประเชิญ คนเทศ² ได้แสดงทัศนะว่า “แม่น้ำท่าจีนเปรียบเสมือนสายโลหิตที่ชุบชีวิตให้ชาวนครปฐม ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สายน้ำประดุจพิภพอันศักดิ์สิทธิ์แห่งธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่”

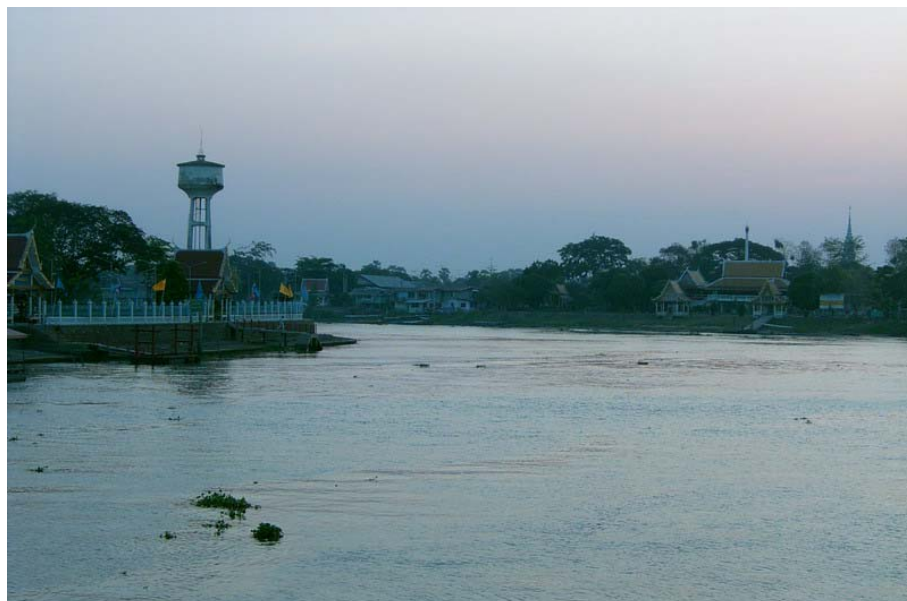
ประสพ ชื่นอินทร์งาม³ ได้พูดถึงแม่น้ำท่าจีนว่า “แม่น้ำท่าจีนช่วงไหลผ่านจังหวัดนครปฐม ความยาว 97 กิโลเมตร ไหลผ่านอำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสองพี่น้อง มีชื่อเรียกอีกชื่อว่า “แม่น้ำนครชัยศรี” ซึ่งเป็นดินแดนสามโอหวน ข้าวสารขาว แม่น้ำนครชัยศรีเปรียบเสมือนเส้นเลือดสำคัญของชาวจังหวัดนครปฐม สองริมฝั่งน้ำนครชัยศรี มีคลองเล็กบ้างใหญ่บ้างจำนวนมากมายึดโยงกับแม่น้ำเหมือนใยแมงมุม ทำให้แม่น้ำนครชัยศรีผูกพันกับการดำรงชีวิตของ

ชาวนครปฐมอย่างแนบแน่น เพราะชาวนครปฐมเป็นเมืองเกษตรมีทั้งการทำนา ทำสวนผลไม้ เช่น ส้มโอ องุ่น ชมพู่ ฝรั่ง มะม่วง ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในอดีตและปัจจุบัน

เพชร เนียะแก้ว⁴ กล่าวถึงแม่น้ำท่าจีนไว้ตอนหนึ่งว่า “แม่น้ำท่าจีนจึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชาวนครปฐม วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่จะอาศัยแหล่งน้ำเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต การคมนาคม การขนส่ง การค้าขาย การเกษตร ตลอดจนปลูกสร้างบ้านเรือน และสถานที่สำคัญ ๆ ของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ เพราะสะดวกต่อการดำรงชีพ สภาพแม่น้ำลำคลองทุกสายสะอาด ร่มรื่นสวยงาม เป็นที่อาศัยของฝูงปลาหลากหลายชนิด

ดังนั้น เมื่อแม่น้ำท่าจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางระบบนิเวศโดยธรรมชาติ หรือเพราะฝีมือมนุษย์เป็นผู้กระทำก็ตาม คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน จะทนไม่ได้เมื่อแม่น้ำท่าจีนเริ่มแปรเปลี่ยนไปในช่วงปลายปี พ.ศ. 2540 เมื่อจู่ได้สัมผัสกลิ่นที่แปลกปลอมซึ่งเกิดจากแม่น้ำ สายตาเริ่มเห็นน้ำเปลี่ยนสี และปลาเล็กปลาน้อยเริ่มลอยหัว เหมือนจะบอกให้รู้ว่า “มัจจุรากำลังจะมาคร่าชีวิตพวกเขา” กลุ่มชนบนฝั่งมีอาจจะทนดู หรือยอมสัมผัสกลิ่นแปลกปลอมที่ปนเปื้อนมากับแม่น้ำได้

จากคิดคนเดียว เริ่มไต่ถาม ความรู้สึกซึ่งกันและกันว่าขณะนี้มันกำลังเกิดอะไรขึ้นกับแม่น้ำท่าจีนจากความไม่รู้ ก็นำไปสู่ข้อสันนิษฐาน และเพื่อให้หายข้อสงสัยที่ค้างคาในจิตใจ ก็เริ่มหาข้อมูล จึงนำมาสู่การรับรู้และการเรียนรู้แม่น้ำท่าจีนอย่างจริงจัง ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ ศูนย์รวมวัฒนธรรมประเพณี สภาพเศรษฐกิจ สาเหตุทำให้น้ำเสีย การรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กร กลยุทธ์ในการสร้างองค์กรให้เข้มแข็ง แบบการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การปลูกจิตสำนึกแบบปลูกให้ยั่งยืน กลุ่มคนเหล่านี้ทุกลมหายใจเข้าออกมีแต่เรื่องแม่น้ำท่าจีน และสั่งลูกหลานไว้ทุกคนว่า “เมื่อเขาตายให้เอากระดูกมาลอยในแม่น้ำท่าจีน” และนี่คือ จิตวิญญาณของกลุ่มคนที่รักแม่น้ำท่าจีนอย่างไม่มีเงื่อนไข และพร้อมจะเป็นผู้ให้ตลอดไป

ปัญหาผลกระทบต่อจิตใจคนทำเงิน

แม่น้ำทำเงินในวันนี้อาจไม่ใช่บริสุทธิเทียบเท่าวันวานเมื่อ 40-50 ปีก่อน เพราะสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดปัญหาผลกระทบทางน้ำ และวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนไปจากอดีตอย่างมาก จึงพอสรุปสาเหตุน้ำเสียของแม่น้ำทำเงินได้ดังนี้

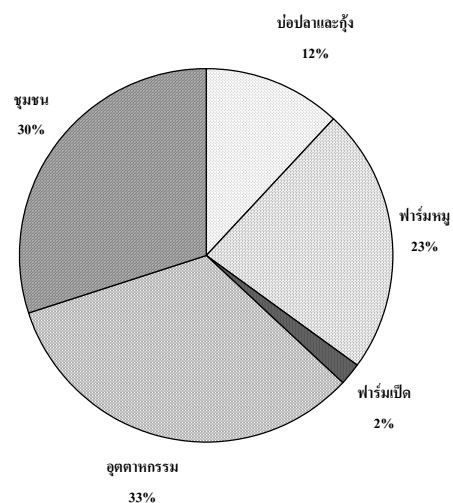
1. **น้ำเสียจากชุมชน** เกิดจากชุมชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ ตลอดจนลำคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำ มีการทิ้งขยะและของเสียต่าง ๆ ลงในแม่น้ำทำให้เศษขยะ เศษอาหารเหล่านี้สะสมอยู่ในแม่น้ำจนเกิดเป็นปัญหาเน่าเสียขึ้น ชุมชนเหล่านี้ได้แก่ บ้านเรือน บ้านพักอาศัยของผู้คน โรงเรียน โรงพยาบาล โรงแรม ร้านอาหาร ร้านค้า ตลาดสด ตลอดจนสถานที่สำคัญทั่วไป นอกจากนี้ยังมีน้ำเสียจากการเกษตรกรรม เพราะในปัจจุบันมีการใช้สารเคมีต่าง ๆ ในการกำจัดศัตรูพืช ยามาแมลงที่เกษตรกรใช้ในไร่นาเพื่อเพิ่มผลผลิตเกิดการตกค้างขึ้นในดินและถูกชะล้างลงแม่น้ำลำคลอง เกิดการสะสมของสารพวกไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โปแตสเซียม และสารเคมีอื่น ๆ ที่เป็นอันตรายอย่างมาก ส่งผลต่อทำเงินเน่าเสีย ร้อยละ 30

2. **น้ำเสียจากอุตสาหกรรม** จังหวัดนครปฐมมีโรงงานตั้งอยู่ประมาณ 1,770 แห่ง เป็นโรงงานที่ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอบางเลน และอำเภอนครชัยศรีมีอยู่ประมาณ 552 แห่ง เฉพาะอำเภอสองปรานเป็นจำนวนถึง 1,218 แห่ง และในจำนวน 1,218 แห่งมีจำนวน 742 แห่งที่ตั้งอยู่ใกล้ชายคลองหรือริมฝั่งแม่น้ำทำเงิน บางแห่งจึงได้มีการปล่อยสารเคมีต่าง ๆ ลงในแหล่งน้ำและบางแห่งอาจจากระบบการบำบัดน้ำเสียได้ไม่ดีพอ ซึ่งส่งผลต่อทำเงินเน่าเสีย ร้อยละ 33

3. **น้ำเสียจากฟาร์มสุกร** จังหวัดนครปฐมมีฟาร์มสุกรขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก รวม 138 ฟาร์ม มีสุกรประมาณ 2 ล้านกว่าตัว ซึ่งฟาร์มสุกรจะอยู่ริมคลอง และปล่อยน้ำเสียจากฟาร์มลงสู่คลอง อาทิ คลองเจดีย์บูชา และคลองบางแก้ว จึงทำให้น้ำในคลองเน่าและส่งกลิ่นเหม็น ซึ่งคลองเหล่านี้ก็ระบายน้ำเน่าเสียลงสู่แม่น้ำทำเงินทั้งสิ้น น้ำเน่าเสียจากฟาร์มส่งผลกระทบ ร้อยละ 23

4. **น้ำเสียจากบ่อปลาและบ่อกุ้ง** ซึ่งเป็นอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นช่วง 10 ปีที่ผ่านมา แต่ก็ส่งผลกระทบต่อทำเงินเน่าเสีย ได้อย่างคาดไม่ถึง และส่งผลต่อทำเงินเน่าเสีย ร้อยละ 12

5. **ฟาร์มเปิด** อาชีพเลี้ยงเป็ดก็เป็นอีกอาชีพหนึ่ง ซึ่งชาวลุ่มน้ำทำเงิน อาศัยประกอบอาชีพซึ่งเป็ดนั้นเลี้ยงแบบปล่อยอิสระตามคูคลอง กับทำคอกกัน แต่ก็จะขี้ดพื้นใกล้น้ำไว้เป็นประการสำคัญ แต่ผลกระทบจากฟาร์มเปิดยังไม่มากเท่าด้านอื่นมีเพียง ร้อยละ 2 เท่านั้น

รูปที่ 3-1 กราฟแสดงค่าความสกปรกของสารอินทรีย์ (BOD)

จากแหล่งกำเนิดมลพิษต่าง ๆ ของลุ่มน้ำท่าจีน

ข่าวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม – กันยายน 2544 : 3⁷

ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหามลพิษในลุ่มน้ำท่าจีน พอสรุปได้จากตารางที่ 3-1 ซึ่ง ดร.วิจารณ์ สิมายา⁸ ได้สรุปไว้ดังนี้

ตารางที่ 3-1 สภาพปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน

พื้นที่	กิจกรรมหลัก	ปัญหามลพิษที่เกี่ยวข้อง
ลุ่มน้ำท่าจีนตอนล่าง	- โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กยังไม่มีการบำบัดน้ำเสีย และขนาดใหญ่บำบัดน้ำเสียไม่ได้มาตรฐาน - แหล่งชุมชนยังไม่มีระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย - ฟาร์มสุกรยังไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย - การเพาะปลูกประเภทพืชสวนและไม้ประดับ ที่มีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงจำนวนมาก	- ค่าออกซิเจนละลายต่ำ - บีโอดีสูง - แบคทีเรียสูง - แอมโมเนียสูง - ผักตบชวาหนาแน่น

พื้นที่	กิจกรรมหลัก	ปัญหามลพิษที่เกี่ยวข้อง
ลุ่มน้ำท่าจีน ตอนกลาง	- ฟาร์มสุกรที่หนาแน่นในพื้นที่จังหวัดนครปฐมและไม่ครอบคลุมพื้นที่ - แหล่งชุมชน ส่วนใหญ่ยังไม่มีระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย - การเพาะปลูก โดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวที่ถูกน้ำท่วมในฤดูเก็บเกี่ยว - การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่น้ำจืด	- ค่าออกซิเจนละลายต่ำ - บีโอดีสูง - แบคทีเรียสูง - แอมโมเนียสูง - ผักตบชวาหนาแน่น
ลุ่มน้ำท่าจีนตอนบน	- แหล่งชุมชนยังไม่มีระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย - การเพาะปลูกที่มีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง - บ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสีย - การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่น้ำจืด	- ค่าออกซิเจนละลายต่ำกว่ามาตรฐานบางฤดูกาล - แบคทีเรียสูง - ผักตบชวาหนาแน่น - ปลาหน้าวัดได้รับผลกระทบในช่วงฤดูน้ำน้อยและช่วงฝนแรก

เมื่อแม่น้ำท่าจีนที่เคยใสสะอาดกลับเปลี่ยนสภาพเป็นขุ่นดำ สกปรกเหม็น และบนผิวน้ำก็มีผักตบชวา ตลอดจนขยะที่นอน หมอนเก่า ถูพลาสติก ลอยมาเป็นระยะ ๆ และบางตอนของแม่น้ำที่มีเสาสะพานกั้นอยู่ สิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะไปติดแน่นที่เสาสะพาน จนเรือไม่สามารถสัญจรไปมาได้ มลภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำท่าจีน สร้างความทุกข์ใจให้กับคนสองฝั่งแม่น้ำเป็นอย่างมาก ได้แต่ระบายความทุกข์สู่กันฟัง แต่ก็ยังไม่มีใครคิดจะทำอะไรได้ดีไปกว่านี้ นั่นคือความคิดที่ก่อทุกข์ แต่ยังไม่รู้จักหาวิธีระบายทุกข์ได้อย่างไร

จุดกำเนิดชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม

จากความร่วมมือกันของคนกลุ่มน้ำท่าจีนจังหวัดนครปฐม จึงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2540 จังหวัดนครปฐม ได้จัดโครงการอบรมสัมมนา เรื่องการรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่นของจังหวัดนครปฐม โดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสนับสนุนงบประมาณปีสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครปฐมเป็นผู้บริหารโครงการ ในระหว่างการสัมมนาได้พาผู้เข้าร่วมสัมมนาไปศึกษาดูงาน แหล่งบำบัดน้ำเสียและสถานที่อันเป็นเหตุให้เกิดสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงปัญหามลภาวะ และการป้องกันสิ่งแวดล้อมเสียจากเหตุดังกล่าว ในปี 2541 ได้จัดให้มีการอบรมสัมมนาอีกครั้ง ณ ห้องเพชรดี โรงแรมเวล จังหวัดนครปฐม ซึ่งในครั้งนี้ได้จัดให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้ไปดูสภาพของแม่น้ำท่าจีน และปัญหามลภาวะของแม่น้ำท่าจีนที่เกิดจากการกระทำของคนในพื้นที่ อาทิเช่น การทิ้งน้ำเสียลงแม่น้ำ ถ้ามคลอง การทิ้งขยะมูลฝอย การฉีดยาฆ่าวัชพืช และศัตรูพืช ไม่ว่าจะเป็นผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ โรงงาน วัด โรงเรียน ชุมชน และตลาดริมแม่น้ำ

ผลจากการสัมมนารั้งนี้ ได้ส่งผลให้ทุกคนที่เข้าสัมมนาส่วนใหญ่ต่างเรียกร้องให้จัดตั้งองค์กรประชาชน เพื่อดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เป็นรูปธรรม ยารอคอยความช่วยเหลือจากราชการเพียงอย่างเดียว และโดยที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม เป็นเจ้าของโครงการดังกล่าวจึงได้รับที่จะดำเนินการตามความต้องการของมติที่ประชุมสืบต่อไป

โดยเหตุผลความเป็นมาดังกล่าว นายประสพ ชันอินทร์งาม ศึกษาธิการจังหวัดนครปฐมจึงได้เรียนเชิญบุคคลสำคัญในจังหวัดนครปฐมทั้งภาครัฐ และเอกชนทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ทั้งนักวิชาการ และชาวบ้านท้องถิ่นที่อาศัยริมแม่น้ำท่าจีน ร่วมประชุมเพื่อจัดตั้งเป็นชมรม โดยใช้ชื่อว่าชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2541 ณ โรงเรียนนาคนาประสิทธิ์ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม โดยมีพระเทพคุณาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครปฐมได้เมตตาได้รับเป็นประธานที่ปรึกษาคณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ในจังหวัดนครปฐม และเจ้าอาวาสวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน ทั้ง 41 วัด เป็นที่ปรึกษาฝ่ายสงฆ์ และตั้งให้ นายสำเริง บุญอรุณรักษา กำนันตำบลท่าข้าม อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม เป็นประธานชมรม และนายประสพ ชันอินทร์งาม ศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม เป็นรองประธานคนที่ 1 นายชัยศักดิ์ ชิตธีระวัฒนา เป็นรองประธานคนที่ 2 และ ผศ.เด่นศิริ ทองนพคุณ จากมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ เป็นรองประธานคนที่ 3 โดยมีนายสันติ เขินสหาย อาจารย์โรงเรียนนาคนาประสิทธิ์ เป็นเลขานุการ

และที่ประชุมได้มอบหมายให้คณะทำงาน จัดทำข้อบังคับ กำหนดวัตถุประสงค์ และแนวทางการดำเนินงานซึ่งคณะทำงานได้จัดทำรายละเอียดของชมรมเสนอขอความเห็นชอบและได้ประกาศจัดตั้งชมรมอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2541

ชื่อชมรม เรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม
คำขวัญ “ร้อยใจรักพิทักษ์ท่าจีน”
สัญลักษณ์ รูปองค์พระอยู่เหนือสายน้ำ

ความหมาย

ความหมาย สายน้ำเปรียบเสมือนสายโลหิตที่หล่อชีวิตให้ผู้คนดำรงอยู่อย่างมีความสุข
สายน้ำเปรียบประดุจพิภพอันกว้างใหญ่ไพศาลแห่งธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ เราชาวนครปฐมจึงมาร่วมสร้างสาน
สัมพันธ์กันชีวิตให้กับสายน้ำ เพื่อท่าจีน นครปฐมของคนไทยทุกคน

สถานที่ตั้ง ณ โรงเรียนนาครประสิทธิ์ อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม
โทรศัพท์ 034 311264

มีการประชุม เดือนละ 1 ครั้ง ทุก ๆ วันพฤหัสบดีที่ 2 ของทุกเดือน

คณะกรรมการบริหารชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ชุดแรก

พระเทพคุณาภรณ์เจ้าคณะจังหวัดนครปฐม	ประธานที่ปรึกษาฝ่ายสงฆ์
ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม	ประธานที่ปรึกษาฝ่ายฆราวาส
เจ้าอาวาสวัดที่ตั้งริมแม่น้ำท่าจีนทุกวัด	ที่ปรึกษา
ข้าราชการทุกหน่วยงานที่ตั้งริมแม่น้ำท่าจีน	ที่ปรึกษา
ผู้บริหารโรงเรียนที่อยู่ริมแม่น้ำท่าจีนทุกโรงเรียน	ที่ปรึกษา
นายสำเริง บุญอรุณรักษา	ประธานชมรม
นายประสพ ชื่นอินทร์งาม	รองประธานคนที่ 1
นายชัยศักดิ์ ชิตธีระวัฒนา	รองประธานคนที่ 2
ผศ.เด่นศิริ ทองนพคุณ	รองประธานคนที่ 3
นายพิรุณ เผ่าพงษ์	เหรัญญิก
นางสาวประนอม ยังศิริ	นายทะเบียน
นายสันติ เอ็นสบาย	เลขานุการ
นายสารินี ชนะแสง	ผู้ช่วยเลขานุการ

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมใช้วิธีการบริหารงานแบบมีประธานชมรมบริหารงาน
วาระละ 2 ปี ถ้าบริหารงานเป็นที่ยอมรับของกลุ่มก็สามารถอยู่ติดต่อกับได้อีก 1 วาระ

ซึ่งชมรมจัดตั้งมา 5 ปี สามารถแบ่งการทำงานออกเป็น 3 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคสถานพื้นวันท่าจีนสวย ปี 2541 – 2543

ยุคที่ 2 ยุครวมพลังสร้างท่าจีน ปี 2544 – 2545

ยุคที่ 3 ยุคเรียนรู้คู่เรียนรู้รักร่วมกัน ปี 2546 – 2547

ยุคที่ 1 ยุคสถานพื้นวันท่าจีนสวย

ประธานชมรมคือ กำนันสำเร็จ บุญอรุณรักษา และมีคณะกรรมการบริหารชมรมชุดแรก
ตามที่กล่าวมาแล้ว ยุคนี้เป็นยุคที่คนมาร่วมประชุมแต่ละครั้ง ระยะแรก ๆ มีจำนวนมาก เป็นยุคที่
หลากหลายความคิด และใครเสนอกิจกรรมอะไรก็ทำแทบทุกเรื่อง การรวมตัวของกลุ่มจะร่วมตัว
แบบหลวม ๆ ยังไม่ได้เรียนรู้ใจซึ่งกันและกัน คนที่มาส่วนใหญ่หลากหลายอาชีพ เช่น ครู พ่อค้า
เกษตรกร นักการเมืองท้องถิ่น ระดับตั้งแต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การ
บริหารส่วนจังหวัด ข้าราชการที่สนับสนุนและเกี่ยวข้องกับการศึกษาในจังหวัดนครปฐมเป็น
ส่วนใหญ่

เมื่อรวมกลุ่มประมาณ 1 ปีแรก สามารถแบ่งกลุ่มคนออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. มาร่วมประชุมเพราะความเกรงใจ
2. มาร่วมประชุมเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง
3. มาร่วมประชุมด้วยจิตวิญญาณที่รักท่าจีนอย่างจริงใจ

ฉะนั้นกิจกรรมต่าง ๆ จะเกิดจากบุคคลกลุ่มที่ 3 เป็นส่วนใหญ่

กิจกรรมยุคสถานพื้นวันท่าจีนสวย

เป็นกิจกรรมที่เน้นประชาสัมพันธ์ “ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม” เพื่อให้คนรู้จักและ
หาสมาชิกที่ร่วมอุดมการณ์ เพิ่มขึ้น โดยมีเป้าหมายไปที่โรงเรียนริมแม่น้ำ วัดริมแม่น้ำ
องค์การบริหารส่วนตำบลที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร้านค้าริมแม่น้ำ และโรงงาน
อุตสาหกรรมริมแม่น้ำ

กิจกรรมต่าง ๆ สรุปได้เป็น 3 ลักษณะคือ

- กิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์
- กิจกรรมแบ่งปันองค์ความรู้
- กิจกรรมอยู่ควบคู่แบบยั่งยืน

1. กิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมประเภท สร้างกระแสเชื่อมแม่น้ำท่าจีน และ ต้องการให้คนทั่วไปได้รู้จัก ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม เป็นประเด็นสำคัญ กิจกรรมส่วนใหญ่ จึงเป็นที่การประกวด โดยเป้าหมายอยู่ที่โรงเรียนกับวัด เป็นส่วน ใหญ่ อาทิ

การประกวด เรียงความ สุนทรพจน์ วาดภาพ บอร์ดนิทรรศการ เขียนคำขวัญ หน้าวัดที่อยู่ริมแม่น้ำ สื่อมวลชนที่ส่งเสริม การอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน

ประกวดหน้าวัดสวย

ประกวดจัดบอร์ด

อบรมเยาวชนท่าจีน

ท่องเรือวาดรูป

ผลสะท้อนกลับ สมาชิกภายในชมรม ฟังพอใจ ในระดับหนึ่งแต่ยังไม่มาก

2. กิจกรรมแบ่งปันองค์ความรู้ จะเป็นด้านการจัดอบรม ประชุม เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งรู้ลึก และรู้กว้าง ได้แก่

o การพาคณะผู้บริหารระดับจังหวัด มาล่องเรือบนแม่น้ำท่าจีน และมีวิทยากร บรรยาย ประมาณ 5 กลุ่ม

o การอบรมสมาชิกใหม่ เรื่องแม่น้ำท่าจีน 3 รุ่น

o ขอเข้าแนะนำเรื่อง แม่น้ำท่าจีน ในการประชุม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทั้ง 3 อำเภอ

o จัดประชุมพระทุกวัดใน 3 อำเภอ 43 วัด

o จัดอบรมเรื่องการท่องเที่ยว แม่น้ำท่าจีน 2 ครั้ง

ผลสะท้อนกลับ สมาชิกที่อ่านการอบรม ได้ตระหนักถึงการร่วมรักษาแม่น้ำท่าจีน โดยเริ่มจากตนเอง ครอบครัว และชุมชน

3. กิจกรรมอยู่คววคูแบบยั่งยืน ได้แก่กิจกรรมที่จัดอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน ซึ่งเป็นการ เอื้ออาทร ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และปลา ได้แก่

สนับสนุนให้วัดริมน้ำสร้างแพปลาหน้าวัด เพื่อเป็นที่อาศัยของปลา เพราะวัดเป็นเขต อภัยทาน การมีแพปลาก็เป็นสถานที่พักผ่อน ของผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมวัด และได้ซื้ออาหารเลี้ยงปลา ซึ่งเป็นการทำทาน ผู้ขายอาหารปลาก็มีรายได้ และนอกจากนี้ ปลายังเป็น เครื่องวัดคุณภาพน้ำโดยธรรมชาติ ถ้าปลาลอยหัวไม่กินอาหารแสดงว่า น้ำเสียอย่างรุนแรง

ปัจจุบันมีวัดที่ทำแพปลาหน้าวัดจำนวน 20 วัด ได้แก่

อำเภอบางเลน	6 วัด
อำเภอนครชัยศรี	8 วัด
อำเภอสามพราน	6 วัด

และร้านอาหารแพริมน้ำ จะมีศูนย์รวมมัจฉาประมาณ 8 แพปลา

สนับสนุนให้เกิดตลาดน้ำ เพื่อการท่องเที่ยวทางน้ำและอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิม
ในยุคนี้ เกิดตลาดน้ำใหญ่ ๆ 2 ตลาดคือ ตลาดน้ำวัดดอนหวาย และตลาดน้ำวัดลำพญา

ตลาดน้ำวัดดอนหวาย เป็นตลาดเก่าแก่ที่เกิดขึ้นมานานร่วม 100 ปี ชมรม
เราเข้าไปมีบทบาท ด้านการประชาสัมพันธ์ และเชิญสื่อมวลชนมาท่องเที่ยว และปลูกกระแสข่าว
ทั้งโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จนตลาดวัดเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ตลาดน้ำวัดลำพญา เป็นตลาดเกิดใหม่ ชมรมฯ เข้าไปมีส่วนช่วยจัดการ
และประชาสัมพันธ์ ระยะแรก ๆ เมื่อคนมาท่องเที่ยวมากขึ้น ชมรมก็ปล่อยให้คณะกรรมการบริหาร
กันเอง

ทั้งสองตลาดนี้ สร้างรายได้ให้แก่คนท้องถิ่น แบบยั่งยืน และกลุ่มแม่ค้าก็เป็นสมาชิก ช่วยดูแลแม่น้ำโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องสมัครเป็นสมาชิก เพราะถ้าแม่ค้าปล่อยให้น้ำเสีย คนก็จะไม่มาเที่ยว กลุ่มแม่ค้าจึงเป็นกลุ่มเฝ้าระวังน้ำอีกหนึ่งกลุ่ม

อบรมเรื่อง “ขยะทองคำ” ให้กับชาวบ้าน วัด โรงเรียน และ อบต. เพื่อให้รู้จักวิธี กำจัดขยะ และทำให้เกิดประโยชน์ เป็นการสร้างรายได้ให้เป็นความรักชุมชน ผลคือ สารอาหารของต้นไม้ที่เริ่มผลิทย ที่เราเรียกว่า ปุ๋ยชีวภาพ นั่นเอง

ปัจจุบันมีหลายครอบครัว และหลายชุมชน ยังทำปุ๋ยชีวภาพไว้ใช้เอง ปัจจุบันศึกษาได้ที่โรงเรียน โตดศึกษา อำเภอนครชัยศรี จังหวัด นครปฐม

โครงการเปิดปราบหอยเชอรี่ เป็นโครงการที่เกื้อกูลเด็กผู้ยากไร้ ได้มีไข่เปิดไว้ เป็นอาหารเสริม และฝึกให้เด็กขยัน ดูแลเปิด โดยปล่อยให้หอยเชอรี่ตาม แม่น้ำ คูคลอง และท้องนา เพื่อลดปัญหา หอยเชอรี่กัดกินพืชผัก เกษตรกรจะได้ไม่ใช้สารเคมี ฆ่าหอยเชอรี่ น้ำเสียปนเปื้อน สารเคมี ของเกษตรกรก็ไม่ไหลลงแม่น้ำท่าจีน

มีเยาวชนเข้าร่วมโครงการประมาณ 100 คน ชมรมฯ ซื้อเปิดพร้อมไข่ ให้เลี้ยง คนละ 5 ตัว เมื่อตาย ชมรมฯ จะนำไปให้ไก่ใหม่ โครงการนี้ดำเนินการต่อเนื่องในยุคแรก เพิ่มสุข ให้กับเยาวชน และครอบครัว ก็พร้อมเป็นสมาชิกของชมรมฯ

โครงการนี้ ไม่ส่งผลต่อการลดสารพิษด้านเกษตร เพราะทำกลุ่มเล็ก และขาด การติดตามอย่างต่อเนื่อง ภายหลังโครงการนี้ก็หายไป

การหารายได้เข้าชมรมฯ

เนื่องจากชมรมฯ มีกิจกรรมมากขึ้น และการจัดกิจกรรมก็ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ชมรมฯ จึงคิดวิธี หารายได้เพื่อมาเป็นค่าใช้จ่าย ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรม แบบการมีส่วนร่วม โดยการจัดงาน “ทอดผ้าป่ากลางสายน้ำและต่อชะตาทำเงิน” ครั้งที่ 2 ในวันที่ 12 สิงหาคม 2543

จุดประสงค์

1. รวมเงินบริจาคเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนทำเงิน เพื่อไว้ดำเนินงานของชมรมและจัด กิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีน
2. เป็นการให้เครือข่ายได้พบปะกัน แบบมีส่วนร่วม
3. เพื่อรวมพลังกลุ่มคนที่รักแม่น้ำท่าจีนอย่างไม่มีเงื่อนไข

ผล ได้เงินบริจาครวมที่จัดตั้งเป็นกองทุนทำเงินเป็นเงิน 457,775 บาท

การจัดประชุมใหญ่ของชมรมฯ

โดยปกติชมรมฯ จะจัดประชุมประจำเดือน ทุกเดือน ๆ ละ 1 ครั้ง ทุกวันจันทร์ที่ 2 ของเดือน แต่ในยุคที่สองนี้ ชมรมฯ ได้จัดประชุมใหญ่ เพื่อรวมพลังคนรักท่าจีนถึง 2 ครั้งได้แก่ ครั้งที่ 1 ประชุมเรื่อง “การแก้ไขปัญหามลพิษน้ำเสียแบบยั่งยืน”

วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2543

- จุดประสงค์**
1. ให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมาช่วยแก้ไขแม่น้ำท่าจีนร่วมกับประชาชนแบบยั่งยืน
 2. รวมพลังสมาชิกของชมรมที่แท้จริง

ผล มีสมาชิกร่วมประชุมประมาณ 2,000 คน

ครั้งที่ 2 ประชุมเรื่อง “เสวนาเพื่อทำเงิน” วันที่ 16 พฤศจิกายน 2543

จุดประสงค์

1. สรุปผลงานที่จัดตั้งชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม
ครบรอบ 2 ปี
2. คัดเลือกประธานชมรมฯ คนใหม่

ผล

ผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 1,500 คน

การประชุมประจำเดือน

ในรอบ 2 ปีที่จัดตั้งชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม มีการประชุมรวมทั้งสิ้น 29 ครั้ง เป็นการประชุมหมุนเวียนตามวัด โรงเรียน และโรงงานอุตสาหกรรม จัดทำเอกสารประจำชมรม 2 เล่ม คือ

1. “ใครฆ่าท่าจีน” ช่วงท่าจีนวิกฤต
2. “सानวันวันท่าจีนสวย” เพื่อสรุปผลงานในรอบ 2 ปี

บทบาทของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม กับการแก้ปัญหาท่าจีนวิกฤตปี 2543

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปทั้งในจังหวัดนครปฐม และจังหวัดใกล้เคียงในกรณีที่ชมรมฯเป็นผู้สวมบทบาท “พระเอก” ในการแก้วิกฤตท่าจีน ช่วงวันที่ 24 เมษายน - 4 พฤษภาคม 2543

ซึ่งเกิดวิกฤตน้ำในแม่น้ำท่าจีนเน่าเสียทั้งสาย ทำให้ประชาชนสองฝั่งน้ำขวัญผวา เมื่อเห็นปลาตายลอยเป็นแพ และน้ำมีกลิ่นเน่าจนแสบจมูก ทำให้วังเวียนศิริยะ เด็กเล็ก ๆ ที่โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำลัมป่วยอย่างกะทันหัน เป็นจำนวนมาก

สาเหตุเกิดจาก ฝนตกหนักช่วงกลางเดือนเมษายน 2543 ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างวันที่ 13-18 เมษายน 2543 พื้นที่น้ำอำเภอสองพี่น้อง บางปลาหมอ อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ประมาณ 132,000 ไร่ จมอยู่ใต้น้ำ ซึ่งข้าวกำลังจะเก็บเกี่ยวได้ ต้องมาล่มสลายไปท่ามกลางน้ำฝน และผลที่เกิดขึ้นคือ การเน่าเสียของคันข้าวที่จมน้ำ เจือปนสารเคมี จึงเกิดปฏิกิริยาน้ำเน่ากะทันหัน กรมชลประทานหาทางช่วยจังหวัดสุพรรณบุรี โดยวิธีสูบน้ำเน่าลงสู่ท่าจีนนครปฐม ซึ่งในช่วงเวลา

เดียวกันแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ถิ่นน้ำเน่าอาการย่ำแย่อยู่แล้ว เมื่อผสมกับน้ำเน่าของสุพรรณบุรี จึงเป็นเหตุให้แม่น้ำท่าจีนนครปฐมและสมุทรสาครเน่าสนิท ในเวลาอันรวดเร็ว

คณะกรรมการบริหารชมรมได้ประสานงานในการแก้วิกฤตทำเงินตั้งแต่ช่วงวันที่ 26 เมษายน ถึง 11 พฤษภาคม 2543 จนสำเร็จ หัวใจสำคัญ คือ กรมชลประทานยอมปล่อยน้ำดีจากแม่น้ำท่าจีนตอนบนในปริมาณที่แรงและรวดเร็ว เพื่อไล่น้ำเสียจากประตูระบายน้ำโพธิ์พระยาสุพรรณบุรี และประตูระบายน้ำท่าสาร-บางปลา 200 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที เพียง 3 วันเท่านั้นทำเงินก็กลับสู่สภาพเดิม แต่กว่ากรมชลประทานจะยอมปล่อยน้ำ 200 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ชมรมต้องประสานงานส่วนต่าง ๆ ดังนี้

การแก้ไขทำเงินวิกฤตปี 2543

วันที่ 26-28 เมษายน 2543

✚ ชมรมฯ ได้เรียนปรึกษาท่านผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม ซึ่งท่านได้ดำเนินการช่วยเหลือโดยติดต่อสื่อสารมวลชนทุกเครือข่าย

วันที่ 29 เมษายน 2543

✚ จังหวัดนครปฐมได้ขอความร่วมมือไปยังเขื่อนโพธิ์พระยา ให้ช่วยปล่อยน้ำมาแก้ปัญหาด่วน แต่ปริมาณน้ำยังไม่มากพอที่จะผลักดันน้ำเสีย

วันที่ 30 เมษายน 2543

✚ ถ่ายทำทีวี ช่อง 7 ที่ฟาร์มปลา “โนริฟาร์ม”

✚ กรรมการชมรมฯ ไปตรวจดูน้ำตั้งแต่จังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อหาข้อเท็จจริง

วันที่ 1 พฤษภาคม 2543

✚ คณะกรรมการชมรมฯ พร้อมเกษตรกร 30 คน ทำหนังสือแจ้งความเดือดร้อน เสนอท่านนายกรัฐมนตรี พร้อมนำหลักฐานน้ำเสียและปลาเน่าไปมอบเพื่อเป็นหลักฐานของความเสียหาย

วันที่ 2 พฤษภาคม 2543

✎ คณะกรรมการชมรมฯ พาผู้สื่อข่าวช่อง 11 ไปดูสภาพน้ำเสียตั้งแต่จังหวัดสุพรรณบุรี และดูการปล่อยน้ำเสียลงมายังแม่น้ำท่าจีนทุก ๆ จุด

วันที่ 3 พฤษภาคม 2543

✎ คณะกรรมการชมรมฯ พาผู้สื่อข่าว 25 คน เข้าพบ ส.ส.เผด็จชัย สะสมทรัพย์ เพื่อขอให้ท่านลงมาช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน

✎ ทวีช่อง 3 ทำข่าวที่วัดกลางคูเวียง

✎ พาคณะผู้บริหารชมรมฯ ศึกษาสภาพแม่น้ำที่เน่าเสียที่จังหวัดสุพรรณบุรี

✎ ส.ส.เผด็จชัย สะสมทรัพย์ เชิญตัวแทนชมรมฯ เข้าร่วมปรึกษาเพื่อหาทางแก้ปัญหาวิกฤตในครั้งนี้ ทั้งระยะสั้นและระยะยาวแบบยั่งยืน

วันที่ 4 พฤษภาคม 2543

✎ สัมภาษณ์ออกรายการวิทยุรัฐสภาเรื่อง “แม่น้ำท่าจีนเน่าเสีย” ออกรายการเวลา 07.30 น.

✎ ประชุมผู้บริหารชมรมฯ เพื่อเตรียมงานเสวนาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาแม่น้ำท่าจีนแบบยั่งยืน” ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2543 ณ หอประชุมพุทธมณฑล

✎ พาคณะกรรมการชมรมฯ ไปสำรวจการทำงานของเขื่อนต่าง ๆ ที่เปิดน้ำมาช่วยจังหวัดเรา

วันที่ 6 พฤษภาคม 2543

✎ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม ได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำท่าจีน 3 จังหวัด พร้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหาแม่น้ำเน่าเสียชมรมฯ ได้จัดตัวแทนเข้าร่วมประชุมด้วย

วันที่ 9 พฤษภาคม 2543

✎ ประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการเสวนา ณ บ้านนายเผด็จชัย สะสมทรัพย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครปฐม เพื่อเตรียมความพร้อมจัดงานเสวนา

วันที่ 11 พฤษภาคม 2543

✎ จัดเสวนาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาแม่น้ำท่าจีนแบบยั่งยืน”

- ผล
1. การต่อสู้เพื่อกักกักน้ำท่าจีนในครั้งนี้ ทำให้ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 1,785 คน
 2. ประชาชน เริ่มไม่กลัวกับการต่อสู้กับอำนาจรัฐ ที่กระทำการบางอย่างไม่ถูกต้อง
 3. ชมรม กลายเป็นที่พึ่งของประชาชน กรณีที่ใดปล่อยน้ำเสียและมลพิษต่างจากโรงงานอุตสาหกรรม ชาวบ้านจะโทรศัพท์มาแจ้ง หรือร้องขอให้ชมรมช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ยุคที่ 2 ยุครวมพลังสร้างทำกิน

ประธานชมรมคือ นายประสพ ชื่นอินทร์งาม อดีตศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม ที่เพิ่งเกษียณอายุจากราชการใหม่ ๆ ยุคนี้เป็นยุคที่พบคนที่รักแม่น้ำท่าจีนด้วยจิตวิญญาณเพิ่มอีกหลายคน และบางคนก็เริ่มหายไปจากการประชุม คณะกรรมการบริหารงานยุคนี้ประกอบด้วยบุคคลชุดเดิมส่วนหนึ่ง และมีสมาชิกใหม่มาเพิ่มอีกส่วนหนึ่ง

คณะกรรมการบริหารชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมยุคที่ 2

คณะที่ปรึกษาด้านสงฆ์ และฆราวาสยังเป็นชุดเดิมทั้งหมด

นายประสพ ชื่นอินทร์งาม	ประธานชมรม
นายชัยศักดิ์ ชิตธีระวัฒนา	รองประธานชมรมคนที่ 1
ศศ.เด่นศิริ ทองนพคุณ	รองประธานชมรมคนที่ 2
นางสาวยุพิน ดุขิยามิ	รองประธานชมรมคนที่ 3
นายชาญศักดิ์ วุฒิสังคะ	รองประธานชมรมคนที่ 4
นายประเชิญ คนเทศ	ฝ่ายขยายเครือข่าย
นายสันติ เข็นสบาย	นายทะเบียน
นายพิรุณ เผ่าพงษ์	เหรียญชัย
นายอริวัฒน์ พันธุ์ประชา	เลขานุการ
นางสาวประนอม ยังศิริ	ผู้ช่วยเลขานุการ
นางสารินี ชนะแสง	ผู้ช่วยเลขานุการฝ่ายประสานงาน

กิจกรรมยุครวมพลังสร้างทำกิน

หลังจากชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม แก้วกฤตเรืองน้ำเน่าปี 2543 ได้อย่างรวดเร็ว เพราะพลังประชาชน ชมรมจึงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จากสื่อมวลชนหลายฉบับ รวมทั้ง รายการโทรทัศน์หลายช่องมาถ่ายทำรายการ อาทิ

- o รายการโลกสิ่งแวดล้อม
- o รายการพรุ้งนี้ถ้ามีน้ำ
- o รายการรวมพลังสร้างสุขภาพ

ฯลฯ

สมาชิกหลัก ๆ ของชมรมตั้งแต่ประธาน รองประธาน และเลขานุการ ได้รับเชิญไปบรรยายหลาย ๆ ที่ และเนื่องจากประธานชมรม ไม่มีงานประจำ จึงสามารถทำงานเพื่อแม่น้ำท่าจีนได้เต็มตัว ยุคนี้ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม “เนื้อหอม” ที่สุด มีนิสิตนักศึกษา มาขอสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย หรือ ทำรายงานหมุนเวียนกันมาแทบทุกสถาบันที่เปิดการเรียนการสอนคณะสิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ เป็นต้น

กิจกรรมยุคที่สอง แยกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

1. โครงการที่ทำต่อเนื่องจากยุคก่อน โดยมีโครงการยุคแรกยังดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ได้แก่

โครงการแปลาน้ำวัด โครงการขะทองคำ โครงการเปิดปราบหอยเชอรี่ โครงการล่องเรือวาดรูป โครงการประกวดต่าง ๆ เช่น สุนทรพจน์ เรียงความ ยังมีอยู่แต่จะใช้เสริมในการจัดกิจกรรมงานใหญ่ ๆ สนับสนุนให้เกิดตลาดน้ำริมแม่น้ำท่าจีน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นอีก 3 แห่งคือ ตลาดน้ำวัดกลางคูเวียง อำเภอนครชัยศรี ตลาดน้ำวัดบางพระ อำเภอนครชัยศรี และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คลองจินดา

2. สร้างทีมวิทยากรประจำชมรม ออกเผยแพร่ความรู้ทั้งในจังหวัด และนอกจังหวัด ที่มาเรียนรู้ร่วมกับชมรมฯ ได้แก่

▲ โครงการ	เผยแพร่ความรู้สู่ผู้ลุ่มน้ำอื่น
จุดประสงค์	เพื่อเป็นต้นแบบของกลุ่มคนที่รักแม่น้ำด้วยจิตวิญญาณ
ผล	เกิดพันธมิตรลุ่มน้ำ 4 จังหวัดที่ทำเงินไหลผ่านคือ ชัยนาท สุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร

▲ โครงการ	ขยายเครือข่ายคุคลอง
จุดประสงค์	เพื่อให้ประชาชนชาวคลองหันมาดูแลคลองของตนเองมิให้น้ำเสีย เท่ากับช่วยดูแลแม่น้ำท่าจีนไปด้วย
ผล	เกิดกลุ่มคนรักคลองประมาณ 6 คลอง ได้แก่ คลองบางขโมย คลองมหาสวัสดิ์ คลองท่าสาร-บางปลา คลองเจดีย์บูชา คลองจินดา คลองสวิตชาติ คลองบางแก้ว

แต่เป็นการรวมตัวแบบหลวม ๆ กิจกรรมยังไม่เด่นชัด ที่เห็นผลงานชัดเจน และเป็นคลองต้นแบบ คือคลองสวิตชาติ ซึ่งมีกำนันสมชาย ชื่นอินทร์งาม เป็นผู้นำที่เข้มแข็งร่วมกับชุมชนคนรักคลอง และคลองจินดา พ.อ.อ. ศักดิ์สิทธิ์ ยมตะโก เป็นคลองต้นแบบที่คนไปศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง

▲ โครงการ	อบรมครูที่อยู่โรงเรียนริมแม่น้ำ 38 โรงเรียน โรงเรียนละ 2 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน และครูที่สอนเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
จุดประสงค์	เพื่อให้ครูทุกโรงเรียน หันมาใส่ใจแม่น้ำท่าจีน และปลูกฝังเรื่องการดูแลแม่น้ำคุคลองไปสู่เด็กนักเรียน
ผล	เกิดแนวร่วมครูส่วนใหญ่ ที่พร้อมจะช่วยกันฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีน และจัดตั้งผู้ประสานงานกลุ่ม คือ อาจารย์เทพ ปิ่นเวหา เป็นประธานประสานงานกลุ่มครูเกี่ยวกับเรื่องแม่น้ำท่าจีน

- ▲ โครงการ อบรมนักเรียนโรงเรียนริมแม่น้ำ 38 โรงเรียน โรงเรียนละ 3 คน
 และพานักเรียนล่องเรือดูสภาพแม่น้ำท่าจีน
- จุดประสงค์ เพื่อให้ลูกหลานที่อยู่ริมแม่น้ำท่าจีนเป็นสายสัมพันธ์ในการ
 ร่วมมือกับครูช่วยฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีนด้วยอีกด้านหนึ่ง
- ผล เยาวชนได้รับความสนุกสนานควบคู่กับการเรียนรู้เรื่องแม่น้ำท่า
 จินและรวมกลุ่มดูแลแม่น้ำท่าจีนอย่างชัดเจน เช่น
- โรงเรียนวัดดอนหวาย เกิดกลุ่ม นักสืบสายน้ำ
 - โรงเรียนโสศศึกษา เกิดกลุ่ม ขยะทองคำ
 - โรงเรียนคลองจินดา เกิดกลุ่มเยาวชนรักถิ่นคลองจินดา
 (โรงเรียนกนกถ้วย)

3. ชนชั้นชมร่วมเป็นพันธมิตร

เกิดกลุ่มพันธมิตรข้ามชาติ ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา คือ กลุ่มแม่น้ำ Chesapeake Bay รัฐแมริแลนด์ ให้ความสนใจ เมื่อทราบข่าวทำเงินวิกฤตช่วงปี 2543 และ US-AEP ในประเทศ ไทยได้จัดสรรงบประมาณให้กลุ่มบุคคลอันประกอบด้วยผู้ว่าราชการ 4 จังหวัด พร้อมภาค ประชาชน ไปศึกษาการฟื้นฟู Chesapeake Bay เป็นเวลา 7 วัน ระหว่างวันที่ 12 – 18 พฤษภาคม 2545 และหลังจากนั้นช่วง 29 – 30 กรกฎาคม 2545 ได้จัดประชุมพันธมิตรลุ่มน้ำ 4 จังหวัด ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดและภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องจังหวัดละประมาณ 15 คน เข้าร่วมประชุม ณ โรงแรมที่สวนสามพราน

การจัดประชุมครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสหรัฐอเมริกา ผ่านกรม สิ่งแวดล้อมสหรัฐแมริแลนด์ องค์การพิทักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย (US - EPA) โครงการ พันธมิตรสิ่งแวดล้อมเอเชียและอเมริกา (US-AEP) รวมทั้งสถาบันกิบสันแห่งเอเชีย (KIASIA)

พร้อมลงนาม “คำมั่นสัญญาเกี่ยวกับการดำเนินเพื่อฟื้นฟูคุณภาพน้ำในแม่น้ำทำเงินของผู้ว่า ราชการทั้ง 4 จังหวัด

จัดงานวันแม่น้ำคูคลองแห่งชาติ ครั้งที่1 เพื่อเชื่อมพันธมิตรเครือข่าย ใช้ชื่องาน “สุกร ธิฐานเพื่อทำเงิน” เนื่องในวันแม่น้ำคูคลองแห่งชาติในวันที่ 20 กันยายน 2545 ณ วัดไร่จิง

จุดประสงค์	เพื่อรวมกลุ่มเครือข่าย บ้าน วัด โรงเรียน และคลองต่าง ๆ มาร่วม งานอธิษฐานให้ทำเงินใสสะอาด กิจกรรมประกอบด้วย นิทรรศการ โรงเรียนต่าง ๆ การวาดภาพเกี่ยวกับแม่น้ำแต่ละ โรงเรียนลงผ้าดิบแล้วนำมาเย็บต่อกัน การประชุมกลุ่มบริหาร ลุ่มน้ำ การเล่นเกม และตอบปัญหา การประกวดสุนทรพจน์ การ อภิปรายเรื่อง “ร้อยใจรักพิทักษ์ทำเงิน” การเก็บขยะในแม่น้ำทำ เงิน นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัด และการร่วมอธิษฐานเพื่อให้แม่น้ำ ทำเงินกลับมาใสสะอาดดังเดิม
-------------------	--

ผล	มีนักเรียนโรงเรียนริมแม่น้ำมาร่วมงาน 25 โรงเรียน คนมาร่วมงานประมาณ 4,000 คน
-----------	--

4. ร่วมคิดคัดค้าน การสร้างประตูปะบายน้ำ (เขื่อน) ชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม เป็นแกน นำในการร่วมคัดค้านการสร้างประตูปะบายน้ำกั้นแม่น้ำทำเงิน ร่วมกับ จังหวัดสมุทรสาคร เมื่อ ทราบข่าวว่า กรมชลประทานจะสร้างประตูปะบายน้ำกั้น ชมรมได้นำเอกสารแจกประชาชน เพื่อให้ ทราบข้อเท็จจริง 3 ชุด

1. เชื้อนบางปะกงสะอื้น
2. ชะตากรรมของแม่น้ำท่าจีน
3. แดงการณ์ของชมรม 1 ฉบับ
4. ทำสรุปข่าวแจกหนังสือพิมพ์

ประตู่ระบายน้ำ : หายนะท่าจีน

(สรุปข่าวหนังสือพิมพ์มติชน 22 พฤษภาคม 2545)

ชาวลุ่มน้ำท่าจีนนครปฐม 5,000 คน ลูกสื่อค้านการสร้างประตู่ระบายน้ำกันแม่น้ำท่าจีน 2 แห่งที่ บางระกำ และ บ้านท่าทราย กลัวแม่น้ำท่าจีนจะหายนะเหมือน แม่น้ำบางปะกง

วันอังคารที่ 21 พฤษภาคม 2545 เวลา 13.00 น. รวมตัวกันที่ หอประชุมใหญ่ พุทธมณฑล ชาวลุ่มแม่น้ำท่าจีนนครปฐม 3 อำเภอ ได้แก่ บางเลน นครชัยศรี และสามพราน พร้อมใจกันร่วมคัดค้านการสร้างประตู่ระบายน้ำ 2 แห่ง ที่บางขโมย ต.บางระกำ อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม และที่บ้านท่าทราย ต.ท่าทราย จ.สมุทรสาคร หวั่นงบประมาณ 6,535 ล้านบาท จะสูญเปล่า

กลุ่มร้านค้าตลาดน้ำ 4 ตลาดใหญ่ ได้แก่ ตลาดวัดดอนหวาย ตลาดวัดกลางคูเวียง ตลาดวัดบางพระ และตลาดวัดลำพญา พร้อมผู้ประกอบการร้านอาหารริมแม่น้ำ ร่วมคัดค้านกลัวการทอเทียวทางน้ำหยุดชะงัก เพราะถูกตัดสายสัมพันธ์การทอเทียวเชื่อมโยงสี่พี่น้องตลาดน้ำ เพราะประตู่ขวางกั้น น้ำจะเน่าเสียรุนแรง เนื่องจากน้ำไม่ได้ไหลขึ้นไหลลงตามธรรมชาติ ใครจะมาเที่ยวตลาดน้ำเน่า ๆ แล้วร้านค้าริมน้ำจะอยู่กันอย่างไร ใครจะรับผิดชอบชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มร้านค้า

วัดริมแม่น้ำ 43 วัด พร้อมกับชาวบ้านข้างวัดร่วมคัดค้าน กลัวปลาหน้าวัดตายหมด เนื่องจากน้ำเน่าเสีย เมื่อทำเงินวิกฤตปี 2543 แค่ 12 วัน ปลาตายแทบหมดแม่น้ำ แล้วแพปลาหน้าวัดซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนริมน้ำ และเป็นเขตอุทยานจะร้างเนื่องจาก ไม่มีคนมานั่งพักผ่อน พร้อมรายได้จากการจำหน่ายอาหารปลาจะหายไป ผู้ผลิตขนมปังและอาหารปลาจะขาดรายได้ไปด้วย

กลุ่มเกษตรกร นำโดยนาย ณรงค์ เรียนรอบกิจ เกษตรกรดีเด่นแห่งชาติปี 2544 เจ้าของโนรีฟาร์มปลาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย รวมกลุ่มเกษตรกรด้านหัวชนฝา ถ้าน้ำเสียชาวเกษตรกรจะอยู่กันอย่างไร? และผู้ประกอบการอาชีพเพาะเลี้ยงกุ้งและปลาน้ำจืดจะอย่างไร ใครจะรับผิดชอบปัญหาที่จะเกิดขึ้น ชาวบ้านที่ยากจนอยู่แล้วก็ต้องกลายเป็นขอทานไปหมดหรือ

โรงเรียนริมแม่น้ำ 40 โรงเรียน นำโดยครู และนักเรียนกลุ่มนักสืบสายน้ำ ร่วมคัดค้านการสร้างประตูปะบายน้ำ ถ้าน้ำเน่าพวกหนูจะเรียนหนังสือกันอย่างไร สุขภาพของพวกหนูใครจะรับผิดชอบ

ชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม พร้อมเครือข่าย 8 คลองใหญ่ มีสมาชิก 6 พันกว่าคน ออกโรงค้านกลัววิถีชีวิตคนเปลี่ยน ทัศนียภาพและระบบนิเวศน์วิทยาจะถูกทำลาย แม่น้ำทำเงินมีทั้งคุณค่าทางจิตใจ และมูลค่าทางเศรษฐกิจปีละ 4 หมื่นกว่าล้านบาท จะต้องย่อยยับเพราะการสร้างประตูปะบายน้ำ แล้วเราจะเหลือ มรดกอะไรไว้ให้ลูกหลานภาคภูมิใจ ประตูปะบายน้ำเป็นการแก้ปัญหาที่ผิดพลาดโดยไม่ได้ศึกษาข้อมูลที่แท้จริงของแม่น้ำทำเงิน รัฐบาลโดยกรมชลประทานเจ้าของโครงการมีเจตนาที่ดีแก่ประชาชน บนพื้นฐานการล้างผลาญงบประมาณของชาติ โดยไม่คำนึง ผลกระทบที่จะเกิดกับประชาชนตาต่อๆ อีกเป็นแสน ๆ คน เท่ากับท่านกำลังข่มขืนใจพวกเรา โดยขัดแย้งที่พวกเราไม่ต้องการ โปรดอย่านำงบประมาณของแผ่นดินมาแก้ปัญหาผิด ๆ จะเกิดวิกฤตที่คาดไม่ถึง

การต่อสู้เวทีประชาพิจารณ์ด้วยปัญญา

จากการศึกษาระหว่างผลได้กับผลเสียในการสร้างประตูปะบายน้ำกันแม่น้ำทำเงิน 2 ประตูก็คือที่ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และที่ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ราคาค่าก่อสร้างประมาณ 1 หมื่นล้านบาท

ชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม จับมือกับจังหวัดสมุทรสาครเข้าร่วมคัดค้าน โดยวิธีแห่งปัญญา ดังนี้

1. พาคณะผู้บริหารชมรมและชาวบ้านไปศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นแม่น้ำบางปะกง หลังสร้างประตูปะบายน้ำ 2 ครั้ง
2. เชิญกลุ่มคนรักบางปะกงเล่าถึงสาเหตุแห่งการเน่าเสีย และความหายนะหลังมีเขื่อนกันแม่น้ำบางปะกง

3. จัดเวทีประชาพิจารณ์ “ผลดี ผลเสีย การสร้างประตูละบายน้ำท่าจีน” วันที่ 21 พฤษภาคม 2546 ณ หอประชุมพุทธมณฑล ชมรมเป็นผู้จัดมีประชาชนมาร่วมประมาณ 4,000 คน

ผลการประชาพิจารณ์ ร้อยละ 90 ไม่เห็นด้วยกับการสร้างประตูละบายน้ำในครั้งนี้

4. ร่วมกับจังหวัดสมุทรสาครเข้าร่วมประชาพิจารณ์ ครั้งที่ 2 วันที่ 15 กรกฎาคม 2546 ณ หอประชุมพุทธมณฑล โดยกรมชลประทานเป็นผู้จัด มีประชาชนมาร่วมประมาณ 6,000 คน

คณะกรรมการประชาพิจารณ์ซึ่งแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มี 5 คน โดยมี ดร.ธีระ สูตะบุตร เป็นประธานได้สรุปผลจากการประชาพิจารณ์ที่เสนอต่อรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีดังนี้

1. คณะกรรมการประชาพิจารณ์ เห็นด้วยกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำท่าจีน ตามที่กรมชลประทานศึกษาในปัญหา 4 ประการ นั่นคือ ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาน้ำเค็ม ปัญหาน้ำน้อย และปัญหาน้ำเน่าเสีย รวมทั้งประชาชนฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับโครงการกั้นรับในปัญหาทั้ง 4 ประการนี้ว่าควรต้องมีการแก้ไข

2. คณะกรรมการประชาพิจารณ์เห็นว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ กรมชลประทานควรมีทางเลือกอื่นสำหรับการแก้ปัญหาดังกล่าว มิใช่มีทางเลือกเดียว คือ การสร้างประตูละบายน้ำเท่านั้น

3. การสร้างประตูละบายน้ำท่าจีนทั้ง 2 แห่ง ถึงแม้ว่ากรมชลประทานจะยืนยันผลการศึกษาว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำเค็ม น้ำน้อยได้ แต่ผลของการศึกษายังขาดความชัดเจนในการแก้ไขปัญหาน้ำเสีย และอาจทำให้น้ำเน่าเสียเพิ่มขึ้นกว่าเดิมได้ นอกจากนั้นการศึกษาระบบนิเวศน์วิทยายังไม่ละเอียดเพียงพอ โดยเฉพาะกรณีสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำกร่อยซึ่งมีความสำคัญต่ออาชีพประมง จึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คัดค้านโครงการ

4. ข้อเสนอจากผลการศึกษาของกรมชลประทานยังขาดความชัดเจนและยังไม่ครอบคลุมในทุกประเด็นที่สำคัญ ทำให้ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยนำมาเป็นเหตุผลในการคัดค้านโครงการซึ่งอาจมาจากข้อจำกัดขอบเขตในการศึกษาที่กำหนดไว้แต่แรก ควรมีการเสนอผลการแก้ไขปัญหาดังที่เสนอมาที่บางปะกงด้วย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ว่าเมื่อสร้างประตูละบายแม่น้ำท่าจีนแล้ว ปัญหาในลักษณะเดียวกันกับบางปะกงจะไม่เกิดขึ้นอีก

5. ชมรมร่วมกับ 33 องค์กร ได้ยื่นหนังสือเปิดผนึกคัดค้านการสร้างประตูละบายน้ำท่าจีนทั้ง 2 แห่ง ดังนี้

- (1) ถึงนายกรัฐมนตรี หนังสือเลขที่ 70/2545 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2545

- (2) ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หนังสือเลขที่ 71/2545 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2545
- (3) ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม หนังสือเลขที่ 69/2545 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2545
- (4) ถึงประธานกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎร หนังสือเลขที่ 72/2545 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2545
- (5) ถึงประธานคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา หนังสือเลขที่ 73/2545 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2545
- (6) ถึงประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หนังสือเลขที่ 70/2545 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2545

จากผลการยื่นหนังสือเปิดผนึกคัดค้านการสร้างประตูระบายแม่น้ำท่าจีนทั้ง 2 แห่ง

(1) สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน ได้ประชุมสภาที่ปรึกษาเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2545 พิจารณาโครงการสร้างประตูระบายแม่น้ำท่าจีนทั้ง 2 แห่ง สภาที่ปรึกษาฯ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่ารัฐบาลควรระงับโครงการนี้ไว้ก่อน เนื่องจากปัจจุบันแม่น้ำท่าจีนอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมที่สุดของประเทศ น้ำเน่าเสีย ระบบนิเวศน์ถูกทำลาย และภาวะน้ำท่วม โดยยังไม่ได้รับการแก้ไขจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ประธานที่ปรึกษาฯ ได้นำข้อเสนอของสภาที่ปรึกษาขึ้นต่อนายกรัฐมนตรี ตามหนังสือที่ นร.1023/1158 ลงวันที่ 17 กันยายน 2545

(2) ประธานคณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎรได้เชิญคณะกรรมการบริหารชมรม ประกอบด้วยนายประสพ ชื่นอินทร์งาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์เด่นศิริ ทองนพคุณ และนายชัยศักดิ์ ชิตธีระวัฒน์ เป็นคณะทำงาน ศึกษาผลกระทบจากการสร้างประตูระบายน้ำท่าจีนร่วมกับกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3 ครั้ง

ผลที่ได้รับจากการประชาพิจารณ์ คือ

1. ประชาชนที่เข้าร่วมเวทีประชาพิจารณ์ทั้ง 2 จังหวัด ได้แก่ นครปฐม และสมุทรสาคร รักใคร่กันยิ่งขึ้น
2. ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนสมุทรสาคร ก็เริ่มมีบทบาทในการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกชัดเจนขึ้น

3. คณะกรรมการของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม มีผู้มาขอสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพื่อถามความคิดเห็น และเพื่อสรุปนำผลงานการวิจัยของนักศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอกหลายคน

4. เป็นโครงการเดียวในประเทศไทย ที่ภาคประชาชนร่วมทำประชาพิจารณ์ นโยบายสาธารณะที่รัฐบาลยอมรับฟัง และยุติโครงการสร้างประตุนายน้ำได้สำเร็จ

5. เกิดขบวนการทางปัญญา ในวิธีการประสานงานที่ละเอียดอ่อน ความร่วมมือที่เข้มแข็ง และกลยุทธ์ที่สำคัญในการหาข้อหักล้างในด้านวิธีการดำเนินของกรมชลประทาน ที่จ้างบริษัทเอกชนสรุปข้อมูลก่อนทำประชาพิจารณ์ เป็นข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง และใช้ช่วงเวลาอันสั้นในการศึกษาแล้วมาสรุปเป็นข้อมูล

คลื่นประชาชนร่วมประชาพิจารณ์ ณ.หอประชุมพุทธมณฑล

ยุคที่ 3 ยุคเรียนรู้คู่เรียนรู้ร่วมกัน

ปลายปี 2545 ประธานชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม นายประสพ ชันอินทร์งาม ล้มป่วยลงด้วยโรคเนื้องอกในสมอง และเข้าผ่าตัดช่วงเดือนมกราคม 2546 หลังจากนั้นอาการป่วยไม่ดีขึ้น ชมรมฯ มีมติให้ ผศ.เด่นศิริ ทองนพคุณ ซึ่งเป็นรองประธานชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน รักษาการแทนไปก่อนชั่วคราว ช่วงนี้ชมรมเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาไปอีกรูปแบบ คือ “เรียนรู้คู่เรียนรู้ร่วมกัน” เรียนรู้คือรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวกับแม่น้ำท่าจีน ด้วยความรัก แบบมีส่วนร่วม ใครจะเก่งคนเดียวไม่ได้แล้ว เพราะชมรมเหมือนครอบครัวใหญ่จะเคลื่อนตัวต้องไปพร้อมกันและในขณะเดียวกันแกนนำทางความคิดของชมรมมีไม่กี่คน ชมรมจึงหันกลับมาปรับกลยุทธ์ใหม่ให้

เครือข่ายเป็นผู้สร้างกิจกรรม และชมรมเป็นเพียงผู้ประสานนโยบาย พร้อมให้การสนับสนุน เครือข่าย

วันที่ 6 กันยายน 2546 ชมรมได้สูญเสียครั้งยิ่งใหญ่คือ ประธานชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน นครปฐมได้เสียชีวิตลง ทุกคนตกใจและเสียใจที่ขาดผู้นำทางความคิดที่ยิ่งใหญ่

แต่การจากไปของนายประสพ ชื่นอินทร์งาม ครั้งนี้กลับเป็นพลังทำให้สมาชิก ต้องหันมา ทำงานให้กับแม่น้ำท่าจีนหนักขึ้นกว่าเดิม เพราะกลัวชมรมจะล่มสลาย

และเดือนตุลาคม 2546 ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ก็ได้เลือกประธานคนใหม่คือนาย ตันติ เขินสภาย รับเป็นประธานให้ 6 เดือน ตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2546 ถึง พฤษภาคม 2547 หลังจากนั้น นันตติของที่ประชุมคัดเลือก นายชาญศักดิ์ วุฒิสังคะ รองประธานชมรมฯ คนที่ 6 ขึ้นมาเป็น ประธานชมรมฯ จนกว่าจะหมดวาระ ระยะที่ 3 นี้เป็นช่วงที่ชมรมฯ โตขึ้นยากแก่การดูแล จึงแบ่ง ระบบบริหารเป็น 3 เครือข่ายหลัก ๆ คือ

อำเภอบางเลน	นายชัยศักดิ์ ชิตธีระวัฒนา	เป็นประธานเครือข่าย
อำเภอนครชัยศรี	ผศ.เด่นศิริ ทองนพคุณ	เป็นประธานเครือข่าย
อำเภอสามพราน	นายขยยศ แซมเพชร	เป็นประธานเครือข่าย

แต่โครงสร้างหลัก ๆ ยังเหมือนเดิม และมีการประชุมเป็นประจำทุก ๆ เดือน อย่างต่อเนื่องในวัน จันทร์ สัปดาห์ที่ 2 ช่วงเวลา 13.00 - 16.00 น. แต่สถานที่จัดประชุม หมุนเวียนไปแต่ละเครือข่าย

กิจกรรม ยุคเรียนรู้คู่เรียนรู้รักร่วมกัน แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมทำต่อเนื่อง คือการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ได้แก่

โครงการตลาดน้ำริมท่าจีน เพื่อการท่องเที่ยวปัจจุบันมีตลาดน้ำเพิ่มอีก 1 แห่งคือ ตลาดน้ำวัดสระเพ็ชฌุ แผลาหน้าวัด ปัจจุบันมีแผลาหน้าวัดทั้งสิ้น 29 แห่ง ประกวด สุนทรพจน์ ประกอบงานต่าง ๆ ล่องเรือวาดรูป ขยะทองคำเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชนอื่น ๆ ชมรมจะมีวิทยากรประจำชมรม ประมาณ 7 คน และได้รับเชิญไปร่วมบรรยาย หรือเข้าร่วม ประชุม เฉลี่ยเดือนละ 20 ครั้ง

2. กิจกรรม สร้างฝันเพื่อเพิ่มเครือข่าย เป็นการหาเครือข่าย แบบเพิ่มเติมขึ้น เพื่อให้งานขับเคลื่อน ทุกพื้นที่ ได้แก่ การจัดโครงการให้ความรู้ เครือข่ายใหม่ ซึ่งมีโครงการใหญ่ ๆ ที่น่าสนใจคือ

▲ โครงการ “อบรมนักพูดกลุ่มน้ำทำเงิน” รุ่น 1

ได้รับงบประมาณในการอบรมนักพูด จากสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
กระทรวงสาธารณสุข (สวรส) วันที่ 17-18 กรกฎาคม 2546 ณ โรงเรียน
นาคประสิทธิ์ อ.สามพราน จ.นครปฐม ผู้เข้ารับการอบรม 55 คน

จุดประสงค์ เพื่อสร้างวิทยากรของชมรมเพิ่มขึ้น

ผล ได้พบนักพูดกลุ่มน้ำทำเงินหลากหลายอาชีพเพิ่มขึ้น

▲ โครงการ “สร้างเครือข่ายเยาวชนกลุ่มน้ำทำเงินเพิ่มอีกหลายโรงเรียน” ได้แก่

โรงเรียน พระปฐมวิทยาลัย

โรงเรียน ขอแซฟอุปถัมภ์

โรงเรียน ภปร.ราชวิทยาลัย

จุดประสงค์ เพื่อให้โรงเรียนเป็นเครือข่ายใหม่ในการร่วมดูแลแม่น้ำทำเงิน

ผล โรงเรียนต่าง ๆ เริ่มสร้างกิจกรรมของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาชมรมฯ

3 กิจกรรมหารายได้เข้าชมรม เป็นการจัดงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อหารายได้ไว้ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรมฯ คือการจัดงาน “ทอดผ้าป่ากลางสายน้ำและต่อชะตาทำเงิน” ครั้งที่ 2 เนื่องในวันอนุรักษ์แม่น้ำคูคลองแห่งชาติ วันที่ 20 กันยายน 2546 ณ วัดบางพระ ซึ่งจัดร่วมกับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินอีก 3 จังหวัด คือ จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี และ จังหวัดสมุทรสาคร

- จุดประสงค์**
1. เพื่อให้ประชาชนทั่วประเทศตระหนักถึงคุณค่าของแม่น้ำคูคลอง
 2. เป็นการรวมเครือข่าย แบบการมีส่วนร่วม
 3. หาเงินเข้ากองทุนทำเงินนครปฐม

- ผล**
1. รัฐมนตรีว่าการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ เป็นประธานเปิดงาน และอยู่ร่วมกิจกรรมตั้งแต่ 9.00-16.00 น.
 2. มีผู้ร่วมงานประมาณหมื่นคน
 3. ได้เงินเข้ากองทุนทำเงินประมาณ 4 ล้านบาท

4. **ร่วมชื่นชมกับชาวคลอง** เกิดกลุ่มชาวคลองรวมใจกัน ทำความสะอาดคลอง ในงาน “ทอดผ้าป่า
แรงกายถวายในหลวง” เนื่องในวันสิ่งแวดล้อมไทย 4 ธันวาคม 2546 ประชาชนชาวคลอง 10 คลอง
ร่วมทำความสะอาดคลอง ร่วมกับกรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ และชมรมเรา
รักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม

จุดประสงค์ 1. เพื่อทำความดีถวายในหลวง

2. ทำให้คลอง 10 คลองสะอาด

3. ร่วมดูแลคลองร่วมกัน

4. รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ฉันทันพี่น้องชาวคลอง

ผล

1. อธิปไตยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาร่วมเปิดงาน

2. ผู้มาร่วมงานประมาณพันคน

3. ได้ร่วมถวายพระพร และรับประทานอาหารร่วมกันอย่างมีความสุข

5. จัดงานฉลองครบรอบ 5 ปี ชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม ได้จัดงานฉลองครบรอบ 5 ปี ที่ร่วมก่อตั้งชมรมเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2546

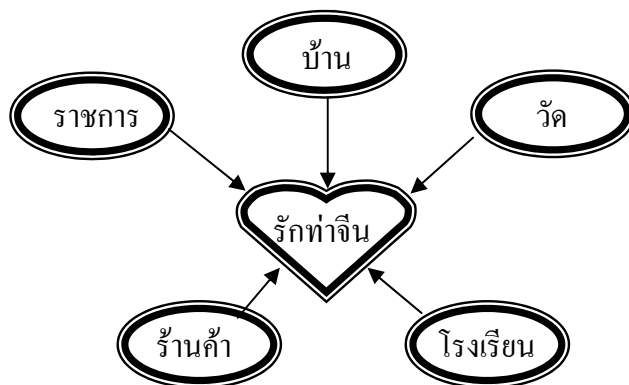
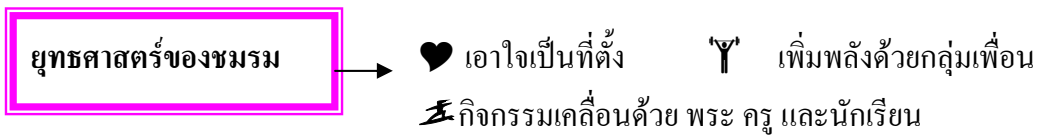
- จุดประสงค์** 1. เพื่อรวมเครือข่าย พบปะสังสรรค์กัน
2. เฉลิมฉลองครบรอบ 5 ปี ของคนผู้มีอุดมการณ์ร่วมกัน
- ผล** ผู้มาร่วมงานประมาณ 300 คน

6. เปิดเวทีร่วมวิจัย ชมรมฯ ได้สมาชิกศึกษา แม่น้ำทำเงินเชิงวิเคราะห์ ในรูปแบบการวิจัย โดยคณะกรรมการของชมรมฯ ได้สนับสนุนงบประมาณ ให้จัดโครงการวิจัย จากหน่วยงาน ต่าง ๆ 3 โครงการได้แก่

1. โครงการวิจัยเพื่อชุมชนคลองจินดา ปี 2545
ได้รับทุนสนับสนุนจาก คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล
2. โครงการวิจัยเรื่อง “ลุ่มน้ำทำเงิน... เรื่องของคนต้องการจัดการน้ำเอง” ปี 2547
ได้รับทุนสนับสนุนจาก สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข
3. โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจ สำหรับการบริหารจัดการ และการควบคุมมลพิษในลุ่มน้ำทำเงิน
ได้รับทุนสนับสนุนจาก กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปี 2547

ยุทธศาสตร์ของชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม

เป็นยุทธศาสตร์ที่เรียบง่าย มุ่งหวังให้กลุ่มคนมีจิตสำนึกแห่งการเป็นผู้ให้ และรักแม่น้ำทำเงินด้วยจิตวิญญาณ ประคองแม่ของพวกเรา

แม่กับแม่น้า

แม่ผู้ให้กำเนิด
 เลี้ยงลูกด้วยดวงจิต
 แม่น้ำประจุแม่
 ชุมชนที่เติบโตใหญ่
 แม่รักลูกเหนือใคร
 โศกเศร้าจากหายสิ้น
 แม่น้ำเย็นน้ำชื่น
 ล่องเรือเลียบธารา
 ทั้งแม่และแม่น้า
 เพราะลูกรักด้วยใจ

ก่อบังเกิดเป็นชีวิต
 มิได้คิดจะห่างไกล
 ไม่ผันแปรหล่อเลี้ยงกาย
 หาใช่ใครคือทำเงิน
 สุขทุกข์ใจแม่ถวิล
 ผลึกผืนดินสร้างลูกยา
 ทุกวันคืนสุขहरษา
 ยลมัจฉาสุสดไส
 จะชุ่มฉ่ำหาใช่ใคร
 แม่น้ำใสด้วยมือเรา

5 ปีแห่งการพัฒนาคนลุ่มน้ำท่าจีน

ตั้งแต่มีการก่อตั้งชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมครบรอบ 5 ปีกว่า ชมรมได้พัฒนาคนลุ่มน้ำท่าจีนนครปฐม แยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. กลุ่มสมาชิกภายในชมรม เรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม
2. กลุ่มคนภายนอกชมรมที่อยู่ในลุ่มน้ำท่าจีนนครปฐม

1. กลุ่มสมาชิกภายในชมรม เรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม สรุปการเปลี่ยนเท่าที่พบมีดังนี้

- 1.1 เปลี่ยนแปลงระบบความคิด จากมองโลกเชิงลบ และคิดว่าปัญหาแก้ไม่ได้ เป็นเรื่องใหญ่เกินกว่าความสามารถของประชาชนทั่วไปจะทำได้
กลับมามีวิธีคิดใหม่ที่ใช้ระบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเท่านั้น สามารถจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้ทุกเรื่อง
- 1.2 การจัดกิจกรรมใด ๆ ไม่ใช่เงินเป็นตัวตั้งในการจัดกิจกรรม แต่คิดระบบงานให้ครบวงจร และเงินเป็นเพียงเครื่องมือในการทำงานขับเคลื่อนไปได้ สำคัญอยู่ที่ใจของผู้ร่วมคิดและร่วมทำ ไม่ย่อท้อก่อนงานจะสำเร็จ
- 1.3 ทุกความคิดของเพื่อนร่วมงานมีคุณค่า เราจะไม่ฆ่าความคิดของเพื่อน
- 1.4 การทำงานด้วยใจสมัคร ไม่ต้องให้ใครขู่บังคับ หรือขอร้อง
- 1.5 ไม่ตำหนิผู้ที่ทำผิดพลาด แต่จะให้กำลังใจซึ่งกันและกัน
- 1.6 การมีคนจำนวนมาก ก็มีหลากหลายความคิด เรายึดมั่นตามดี
- 1.7 พัฒนาการพูดได้ตรงประเด็นยิ่งขึ้น
- 1.8 ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

2. สำรวจความคิดเห็นกลุ่มคนภายนอกชมรมที่อยู่ในลุ่มน้ำทำนุเงินนครปฐม

ชมรมได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของชมรมเพื่อรับฟังผลสะท้อนกลับของบุคคลต่าง ๆ ทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสองพี่น้อง ประมาณ 800 คน พอสรุปความคิดเห็นได้ดังนี้

1. เพศชายที่ตอบกลับ ร้อยละ 38 เพศหญิง ร้อยละ 62
2. อายุระหว่าง 30 – 50 ปี
3. ภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอบางเลน นครชัยศรี และสามพราน
4. รู้จักชมรม ร้อยละ 85 ยังไม่รู้จักชมรม ร้อยละ 15
5. รู้จักชมรมจากเพื่อน ร้อยละ 23 จากสื่อมวลชน ร้อยละ 40 จากการทำงานของชมรม ร้อยละ 38 จากข่าวสื่อ ร้อยละ 2
6. คนทั่วไปคิดว่าการรวมตัวของชมรมเป็นเรื่องดี ร้อยละ 99.50 และไม่เห็นความสำคัญ ร้อยละ 0.50
7. คนส่วนใหญ่คิดว่าการรวมตัวก่อตั้งเป็นชมรม ทำด้วยใจจริง ร้อยละ 94.75 แต่มีบางส่วนคิดว่าทำเพื่อผลประโยชน์อื่น ๆ ร้อยละ 5.25
8. บทบาทที่ชมรมดำเนินการด้านปลูกจิตสำนึกประชาชนนั้นทำถูกต้องแล้ว คิดเป็น ร้อยละ 98.25 แต่มีบางส่วนเห็นว่าควรทำอย่างอื่นด้วย ร้อยละ 1.75
9. หลังจากเกิดชมรมเรารักแม่น้ำทำนุเงินนครปฐม คนส่วนใหญ่เห็นว่าขยะและผักตบชวาลดน้อยลง ร้อยละ 86.75 บางส่วนเห็นว่าไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ร้อยละ 10.25 และบางส่วนไม่ได้สนใจหรือสังเกต ร้อยละ 3
10. โครงการต่าง ๆ ที่ชมรมที่จัดมาแล้ว ชอบโครงการอะไรมากที่สุด (สามารถเลือกได้มากกว่า 1 โครงการ)
 - 10.1 ชอบประกวดสุนทรพจน์ ร้อยละ 18.25
 - 10.2 ชอบประกวดเรียงความ ร้อยละ 39.50
 - 10.3 ชอบประกวดล่องเรือวาคูรูป ร้อยละ 43.50
 - 10.4 ชอบการอบรมนักพูดทำนุ ร้อยละ 20.00
 - 10.5 ชอบการอบรมมัคคุเทศก์น้อย ร้อยละ 22.50
 - 10.6 ชอบการอบรมนักข่าวลุ่มน้ำทำนุ ร้อยละ 15.25
 - 10.7 ชอบโครงการเปิดปราบหอยเชอรี่ ร้อยละ 13.00
 - 10.8 ชอบโครงการขยะทองคำ ร้อยละ 45.00
 - 10.9 ชอบโครงการทอดผ้าป่ากลางสาขาน้ำ ร้อยละ 30.50

11. แง่คิดที่เกิดจากการทำงานของชมรม ทำให้คนส่วนใหญ่รักแม่น้ำทำเงินมากขึ้น ร้อยละ 93.00 รู้สึกเฉย ๆ ร้อยละ 7.00
12. คนส่วนใหญ่ยินดีให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรม ร้อยละ 97.00 ยังไม่พร้อมที่จะสนับสนุน ร้อยละ 3.00
13. คนส่วนใหญ่ยินดีเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชมรม ร้อยละ 80.75 ยังไม่พร้อมที่จะเข้าร่วม ร้อยละ 19.25

จากแบบสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ทำให้กลุ่มบุคคลที่ร่วมก่อตั้งชมรม มีความรู้สึกที่ดีและคิดว่าชมรมได้สร้างสรรคงานที่จุดประกาย มโนสำนึกของคนริมแม่น้ำได้ระดับหนึ่ง แต่ยังมีประชาชนส่วนใหญ่ยังคงเขยชินกับนิสัยเดิม และไม่ยอมปรับตัวปรับใจเพื่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นบทบาทของชมรม จะต้องสร้างกระแสสังคมต่อไป จนกว่าฝืนจะเป็นจริง คือ แม่น้ำทำเงิน กลับมาสดใสและใช้ได้ดังเดิม

การประชุมใหญ่สามัญประจำปี และส่งมอบงาน
 ประชาชนชมรมเรารักแม่ น้ำท่าเงินคนใหม่ : 5 เมษายน 2547
 ณ วัดดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

เชิงอรรถอ้างอิง

¹ ภิญโญ คชศิลา จังหวัดนครปฐมกับแม่น้ำท่าจีน สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม เพชรเกษมการพิมพ์, 2543, หน้า 2

² ประเชษฐ คนเทศ ร้อยใจรักพิทักษ์ท่าจีน (ครบรอบ 3 ปี) ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม 2545 หน้า 27

³ ประสพ ชื่นอินทร์งาม ร้อยใจรักพิทักษ์ท่าจีน ครบรอบ 3 ปี ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน นครปฐม 2545 หน้า 19

⁴ เพียว เนียมแก้ว จังหวัดนครปฐมกับคนรักแม่น้ำท่าจีน 2546, ปกใน

⁵ กรมควบคุมมลพิษ โครงการจัดการคุณภาพน้ำและแผนปฏิบัติการในพื้นที่ลุ่มภาคกลาง 2540, หน้า 14

⁶ กรมปศุสัตว์ มาตรการควบคุมมลพิษจากฟาร์มสุกร เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง มาตรการควบคุมมลพิษจากฟาร์มสุกร 14 มีนาคม 2546, หน้า 27

⁷ กรมควบคุมมลพิษ ข่าวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม – กันยายน 2544

⁸ วิจารย์ สิมาฉายา สภาพปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง แนวทางแก้ไขแม่น้ำท่าจีน กรมควบคุมมลพิษ 14 มีนาคม 2546 หน้า 2

⁹ ประสพ ชื่นอินทร์งาม สถานพื้นวันท่าจีนสวย ครบรอบ 2 ปี ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน นครปฐม 2543, หน้า 9

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรมชลประทาน เอกสารประกอบการทำประชาพิจารณ์

โครงการประจักษ์บายน้ำแม่น้ำท่าจีน สมุทรสาครและนครปฐม, 15-16 กรกฎาคม 2545.
กรมควบคุมมลพิษกองจัดการคุณภาพน้ำ สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง พันธมิตรฟื้นฟูลุ่มน้ำท่าจีน 29-30 กรกฎาคม 2545.

กรมควบคุมมลพิษ โครงการจัดการคุณภาพน้ำและแผนปฏิบัติการในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง 2540.

คณะกรรมการประสานการจัดการลุ่มน้ำ ขาวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 กค.-กย. 2544.

คณะกรรมการประสานการจัดการลุ่มน้ำ ขาวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ตค.-ธค. 2544.

คณะกรรมการประสานการจัดการลุ่มน้ำ ขาวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มค.-มีค. 2545.

คณะกรรมการประสานการจัดการลุ่มน้ำ ขาวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 เมย.-มิย. 2545.

คณะกรรมการประสานการจัดการลุ่มน้ำ ขาวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 กค.-กย. 2545.

คณะกรรมการประสานการจัดการลุ่มน้ำ ขาวสารลุ่มน้ำท่าจีน ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 ตค.-ธค. 2545.

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โครงการศึกษาและวิจัยคุณภาพน้ำ ในแม่น้ำสายหลัก (ท่าจีน)

กรุงเทพฯ : 2527 – 2530.

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ คุณภาพน้ำแม่น้ำสายหลักของประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมา

กรุงเทพฯ, 2535.

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม วิกฤตแม่น้ำท่าจีนในปี 2543 เพชรเกษมการพิมพ์, 2543.

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ล่องเรือวาดรูป พุทธมณฑลสาย 4, 2543.

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม สานฝันวันท่าจีนสวย เพชรเกษมการพิมพ์, 2543.

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม เรารักแม่น้ำท่าจีน เพชรเกษมการพิมพ์, 2544.

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ร้อยใจรักพิทักษ์ท่าจีน กาญจนบุรีการพิมพ์, 2545.

นุกูล ชมภูนิช วัฒนธรรมลุ่มน้ำนครชัยศรี ผลงานวิจัยสถาบันราชภัฏนครปฐม, 2537.

วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กระทรวง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรุงเทพฯ, 2540.

วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กระทรวง สรุปรายงานเรื่องแม่น้ำท่าจีนนครปฐม, 2543.

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส) นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับระบบสุขภาพ เล่ม 2, 2546.

สาธารณสุขจังหวัดนครปฐม, สำนักงาน รายงานผลการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำแม่น้ำท่าจีน กรณีเกิด

การเน่าเสีย นครปฐม, 2543.

สำนักงานประสานงานกลางเครือข่ายการวิจัยบูรณาการลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง พลิกฟื้นท่าจีน-แม่กลอง

สู่สังคมภูมิปัญญา 2546.

สำนักงานปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติ (สมรส) ปฏิรูปสุขภาพปฏิรูปชีวิตและสังคม อุษากการพิมพ์, 2546.

บทที่ 4

คนกับคลอง

มิติการพัฒนาเครือข่ายกิจกรรมของชาวลุ่มน้ำท่าจีน

แม่น้ำท่าจีน ในช่วงจังหวัดนครปฐมมีความยาว 97 กิโลเมตร ความยาวตลอดสายน้ำ 325 กิโลเมตร เมื่อมี พ.ศ.2543 แม่น้ำท่าจีนประสบปัญหาน้ำเน่าเสียอย่างรุนแรง ประเมินค่าความเสียหายที่ประเมินได้ประมาณ 120 ล้านบาท (กรมควบคุมมลพิษ) โชคดีที่จังหวัดนครปฐมมีชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน เป็นกลุ่มองค์กรภาคประชาชน เป็นแกนนำในการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำเน่าเสียและยังรวมตัวกันทำกิจกรรมสร้างสรรค์ให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกคนรุ่นใหม่ตระหนักเห็นความสำคัญรักและหวงแหนแม่น้ำท่าจีน

แม่น้ำท่าจีนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่ายิ่งต่อชาวนครปฐม มีความผูกพันกับวิถีชีวิตจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อน้ำเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์มาแต่โบราณกาลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของแม่น้ำลำคลองก็คือน้ำ เมื่อชีวิตของชาวนครปฐมได้เปลี่ยนแปลงมาตามยุคสมัย การใช้รถใช้ถนนนั่นเอง ก็ลืมนึกถึงความสำคัญของแม่น้ำลำคลอง เมื่อแม่น้ำลำคลองถูกปล่อยปละละเลยก็ตื้นเขินไป ปล่อยให้สกปรก น้ำเสีย แม้แต่ปลาที่อาศัยอยู่ไม่ได้ และสูญหายไปจากลำคลองนับว่าเป็นการทำลายทรัพยากรที่เลวร้ายอย่างยิ่ง

ลักษณะเฉพาะทางภูมิประเทศ พื้นที่บริเวณจังหวัดนครปฐม เป็นที่ราบน้ำท่วมไม่ถึง ความสูงทางด้านตะวันตก บริเวณอำเภอกำแพงแสน และด้านตะวันตกของอำเภอมือง ประมาณ 6 เมตร แล้วลาดเอียงมาทางตะวันออก ความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 3- 4 เมตร และมีบางจุดระดับสูงกว่านี้ จากภูมิประเทศที่ลาดเทจากตะวันตกมาทางตะวันออก และมีแม่น้ำสายสำคัญสองสายขนานพื้นที่ของจังหวัดด้านตะวันตกและตะวันออก จึงทำให้ลำคลองและลำรางน้ำธรรมชาติ จำนวนมากไหลจากพื้นที่ด้านตะวันตกไปสู่แม่น้ำท่าจีน ทางด้านตะวันออก ลำคลองเหล่านี้จะวางแนวในลักษณะตะวันตก-ออก เนื่องจากทางน้ำเหล่านี้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แนวคลองจึงไม่ตรง แต่จะคดเคี้ยวไปตามลักษณะภูมิประเทศ และความแข็งแรงของพื้นที่เฉพาะแห่งที่ลำนํานั้นๆ จะสามารถพัดพาไหลผ่านได้ ลำคลองสำคัญๆ ที่เป็นสายยาวต่อเนื่องกันและมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ตามพื้นที่ลำนํานั้นไหลผ่านได้แก่

1) ลำคลองจากแม่น้ำแม่กลองไหลตรงมายังชุมชนนครปฐม มีชื่อเรียกว่า คลองท่ายา คลองยาง คลองบางตาล ปลายคลองบางตาล ลำคลองจะแยกออกเป็นสองสาย สายหนึ่งอ้อมขึ้นทางเหนือ เป็นคลองโพรงมะเดื่อ คลองเจดีย์บูชา ส่วนที่เป็นลำคลองธรรมชาติ ที่คลองนี้มีคลองวังตะกั่วไหลมาเชื่อมด้วยแล้ว คลองนี้จะไหลเข้าสู่เขตเทศบาลนครนครปฐม ด้านตะวันตกเฉียง

เหนือมาเชื่อมกับคลองขุดเจดีย์บูชาในเขตเทศบาล แล้วไหลไปทางตะวันออกจนเชื่อมกับแม่น้ำนครชัยศรี ส่วนสายที่สอง อ้อมลงมาทางใต้ เป็นคลองหนองดินแดง คลองบางแขม และอ้อมมาทางตะวันออกของชุมชนนครปฐม (เขตเทศบาลนครนครปฐม) เป็นคลองห้วยจรเข้ม้าไหลแยกมาบรรจบกับคลองเจดีย์บูชาสายหนึ่ง และไหลไปบรรจบกับคลองบางแก้วอีกสายหนึ่ง

2) คลองพะเนียงแตก มีแนวคลองต่อมาจากคลองทัพหลวงทางด้านตะวันตก ไหลผ่านด้านเหนือของชุมชนนครปฐม ไปจดแม่น้ำนครชัยศรี ลำคลองก่อนถึงแม่น้ำ มีชื่อเรียกว่า คลองท่าพระ

3) คลองบางแก้ว ไหลจากบริเวณตะวันออกของชุมชนนครปฐม ผ่านบ้านต้นลำโรงลงไปทางใต้ แล้วไหลขนานคลองเจดีย์บูชาด้านใต้ ไปจดแม่น้ำนครชัยศรี

4) คลองจินดา ทางน้ำตอนใต้เขตอำเภอสามพราน ไหลลงสู่แม่น้ำนครชัยศรี

5) คลองท่าสาร - บางปลา ไหลจากบริเวณตะวันตกของอำเภอกำแพงแสน เขตติดต่อตำบลห้วยกระบอก อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดราชบุรี (ได้รับน้ำสนับสนุนจากชลประทาน อำเภوتاเรือ จังหวัดกาญจนบุรี) ไหลผ่านอำเภอกำแพงแสน อำเภอดอนตูม และ อำเภอบางเลน ไปจดแม่น้ำนครชัยศรี ใกล้กับวัดบางปลา

6) คลองโยง เป็นคลองธรรมชาติสายแรกๆ ที่เกิดขึ้นในเขตอำเภูปทุมณฑลเป็นคลองที่ใช้เป็นเส้นทางติดต่อระหว่างจังหวัดนนทบุรีและกรุงเทพฯ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยากับอำเภอนครชัยศรี และจังหวัดสุพรรณบุรีในลุ่มน้ำท่าจีน คลองโยงเริ่มต้นจากคลองบางใหญ่ ซึ่งแยกมาจากคลองอ้อมเมืองนนทบุรี มาออกแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลลาดดาบฟ้า อำเภอนครชัยศรี นอกจากนี้คลองโยงยังเป็นคลองที่กั้นเขตแดนระหว่าง ตำบลศาลายากับตำบลคลองโยงในปัจจุบัน

นอกจากลำคลองสำคัญๆ บางส่วนที่กล่าวมาแล้ว ยังมีลำคลองและลำรางน้ำธรรมชาติ อีกจำนวนมากมาย กระจายเชื่อมโยงกันอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะลุ่มน้ำท่าจีนตอนใต้ ลำรางบางแห่งไม่ถาวร คือ มีน้ำเฉพาะหน้าฝนเท่านั้น

ลำคลองพะเนียงแตก และคลองบางแก้ว เป็นคลองขนาดใหญ่ ที่มีชุมชนตั้งถิ่นฐานค่อนข้างหนาแน่นด้วยเป็นเส้นทางขนส่งมานานตั้งแต่สมัยชุมชนนครปฐมโบราณ

นอกจากนี้ยังมีคลองขุดเชื่อมแม่น้ำ 3 คลอง เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกในด้านการคมนาคมขนส่ง และประกอบพิธีกรรม ทำนุบำรุง พระศาสนา คลองขุดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่

1) คลองเจดีย์บูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โบราณให้ขุดคลองเจดีย์บูชาขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางมาสู่องค์พระปฐมเจดีย์ ทั้งนี้สืบเนื่องจากพระองค์ได้ทรงพบพระเจดีย์องค์นี้ ถูกทอดทิ้งให้รกร้างอยู่กลางป่า ตั้งแต่สมัยที่ทรงผนวช และเสด็จจรดงค์มานครปฐม จึงมีพระราชศรัทธาจะบูรณะปฏิสังขรณ์มาตั้งแต่บัดนั้น ดังนั้นเมื่อทรงครองราชย์ได้เพียง 2 ปี คือราวปี พ.ศ.2395 ก็โปรดให้ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์ และโปรดให้ขุดคลองนี้ขึ้นเพื่อใช้เดินทาง

มานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ คลองเจดีย์บูชาจะขุดขึ้นในปีใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่ในปี พ.ศ.2400 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาวัดพระปฐมเจดีย์ เพื่อทรงก่อพระปฐมเจดีย์เป็นปฐมฤกษ์นั้น คลองนี้และคลองมหาสวัสดิ์ ซึ่งเชื่อมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำนครชัยศรีกับฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และเป็นเส้นทางต่อเนื่องจากคลองเจดีย์บูชาไปยังกรุงเทพฯ นั้นยังขุดไม่เสร็จ พระองค์จึงเสด็จทางสถลมารคมาที่องค์พระปฐมเจดีย์

คลองเจดีย์บูชาขุดเชื่อมแม่น้ำนครชัยศรี ที่ตำบลท่านา ด้านตะวันตกและองค์พระปฐมเจดีย์ ด้านตะวันออก ที่นี้ถ้าคลองจะหักตัวเป็นมุมฉากไปทางเหนือ ในระยะสั้นๆ แล้วหักตัว เป็นมุมฉากอีกครั้งไปทางทิศตะวันตก โดยอ้อมองค์พระปฐมเจดีย์ ด้านทิศเหนือไปสิ้นสุดที่บริเวณหน้าวัดพระงาม

2) คลองมหาสวัสดิ์ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า คลองขุดชัยพฤกษ์ เป็นคลองที่สำคัญที่สุดในพุทธมณฑล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) เป็นผู้ควบคุมในการขุดโดยเริ่มขุดในปี พ.ศ.2400 ขุดแล้วเสร็จปี พ.ศ.2404 คลองมหาสวัสดิ์ เป็นคลองขุดขนาดกว้าง 7 วา ลึก 6 ศอก ยาว 27 กิโลเมตร เริ่มต้นจากคลองบางกอกน้อยบริเวณวัดชัยพฤกษ์มาลา ไปออกแม่น้ำท่าจีนตรงบริเวณเหนือศาลเจ้าสุบิน ตำบลลิ่วราย อำเภอนครชัยศรี ทุกระยะทาง 4 กิโลเมตร ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาไว้ริมคลอง ซึ่งต่อมาเรียกชื่อต่างๆ ออกไป เช่น ศาลาธรรมสพน์ กล่าวกันว่าเป็นศาลาที่ตั้งศพเพื่อทำพิธีฌาปนกิจศพศาลาया (ซึ่งอยู่บริเวณหมู่ที่ 3 ตำบลศาลาयाปัจจุบัน) เป็นศาลาที่จารึกคำรายนามเอาไว้ ใครไปมาก็สามารถจดจำเอาไปใช้ได้

เหตุผลสำคัญในการขุดคลองมหาสวัสดิ์ (ในพระราชหัตถเลขา ฉบับที่ 1) คือ “เพื่อใช้เป็นเส้นทางหลักในการเสด็จพระราชดำเนินไปพระปฐมเจดีย์ และเป็นคลองที่เปิดให้เป็นที่น่าสำหรับแจกพระเจ้าลูกยาเธอ” นอกจากนี้คลองมหาสวัสดิ์ยังใช้เป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าพวกข้าว อ้อยและน้ำตาล ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยา กับแม่น้ำท่าจีน พื้นที่ริมฝั่งคลองมหาสวัสดิ์เดิมเป็นที่ซึ่งรัชกาลที่ 4 จัดสรรให้พระราชโอรส-ธิดา แต่ยังไม่มีการใช้ประโยชน์ ต่อมาคนในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนทยอยขึ้นมาตั้งถิ่นฐาน โดยขอเช่าที่จากนายกองนา เพื่อทำนาและปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ทั้งนี้เพราะเห็นว่าเป็นเส้นทางสายสำคัญ และเห็นแนวโน้ม ว่าจะมีความเจริญในอนาคต

3) คลองทวีวัฒนา หรือที่เรียกกันว่า คลองขวาง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2421 เป็นคลองขุดเชื่อมโยงคลองโยง คลองมหาสวัสดิ์และคลองภาษีเจริญเข้าด้วยกัน เพื่อแก้ปัญหาการตื้นเขินของคลองหนึ่งปลายคลองทวีวัฒนา นั้น ในเวลาต่อมาได้ขุดขยายออกไป เชื่อมกับคลองนราภิรมย์ในเขตอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และคลองพิมลราชาในเขตอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี เกิดเป็นเครือข่าย ในการสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่างๆ ถึงกันมากขึ้นที่สำคัญในการเชื่อมโยงคลองโยงกับคลองมหาสวัสดิ์ให้ติดกันทำให้เกิด

ชุมชนหรือมีการตั้งบ้านเรือนขึ้นหนาแน่นบริเวณมีแยกคลองทวิพัฒนาบริเวณเหนือแนวตัดกับคลองโยงและได้แนวตัดกับคลองมหาสวัสดิ์จะมีประตุน้ำคลองทวิพัฒนา ทำให้การใช้เรือจำกัดระหว่างแนวทั้งสองนี้

จะเห็นได้ว่าคลองทั้งสี่คลองชุดที่กล่าวมานี้ คือ คลองเจดีย์บูชา คลองมหาสวัสดิ์ คลองทวิพัฒนาและคลองโยงที่เป็นคลองธรรมชาติมีประวัติมาที่ยาวนานและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และยังเป็นแหล่งต่อกำเนิดชุมชนต่างๆ ในดินแดนนี้

ยุทธศาสตร์เครือข่ายคูคลองกับชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญยิ่ง และจะถูกมนุษย์ใช้อย่างละโมภโลกมาก ไม่คำนึงถึงความสมดุลของสิ่งแวดล้อม ทุกประเทศจึงออกกฎหมายเพื่อบังคับใช้กับประเทศของตน เพื่อสร้างจิตสำนึก สร้างความสมดุลทางธรรมชาติ เพื่อส่งเสริมและสงวนรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไว้เพื่อคนรุ่นนี้และรุ่นต่อไป แม้ว่าจะมีกฎหมายออกมาเพื่อบังคับใช้แต่ความเป็นจริงมิใชเช่นนั้น การสร้างพลังเครือข่ายความร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นทางออกที่สร้างสรรค์ดังนั้นชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมจึงดำเนินโครงการให้ชุมชนรวมตัวเป็นชมรมเพื่อดูแลรักษาคูคลองในชุมชนของตนเองโดยมีวิธีการง่ายๆ ดังนี้

1. เชิญตัวแทนของชมรมมาร่วมเป็นกรรมการบริหารของชมรม
2. ส่งเสริม สนับสนุนให้ตัวแทนของชุมชนไปจัดตั้งเป็นชมรมของตนเอง
3. เชิญชมรมรักคลองเป็นเครือข่ายของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม
4. ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม สนับสนุนงบประมาณให้ความช่วยเหลือด้านการฝึกอบรม

เริ่มจากชมรมเรารักคลองสวิตชาติ: ชวนคนมาร่วมแก้ปัญหาคูคลอง

เมื่อ ปี พ.ศ.2542 คลองสวิตชาติ เกิดปัญหาน้ำในคลองเน่าเสีย ผักตบชวาและหญ้าต่างๆ ขึ้นเต็มคลอง ผู้ที่อยู่อาศัยไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภค และการเลี้ยงปลาได้และบางช่วงไม่สามารถใช้ในการเกษตรได้ ชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลองจึงมาร่วมพูดคุยกันโดยชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าการรอนงบประมาณจากทางราชการ เพื่อแก้ไขปัญหาคูคลองจะไม่ทัน จึงร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหาคูคลองโดยแบ่งออกเป็นระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ชาวบ้านจะแก้ปัญหาคูคลองเฉพาะหน้าโดยช่วยกันเก็บผักตบชวา และสิ่งปฏิกูลต่างๆ ขึ้นจากคลองให้หมด โดยดำเนินการเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2542

ระยะที่ 2 การวางแผนดำเนินการระยะยาวโดย การจัดตั้งชมรมเรารักคลองสวิตชาติขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์คลอง โดยเริ่มต้นชาวบ้านร่วมบริจาค เงินครัวเรือนละ 200 บาท เพื่อใช้ในการดำเนินงานโดยจ้างผู้ดูแลคลอง โดยผู้ดูแลจะต้องเป็นชาวบ้านที่อาศัยในคลอง สวิตชาตินี้ การเก็บรักษาจะใช้วิธีการเก็บโดยไม่ใช้สารเคมีและให้ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกันตรวจสอบ

ระยะที่ 3 เป็นระยะเพื่อความยั่งยืนของคลอง โดยระยะนี้คือส่งเสริม และประชาสัมพันธ์ การงดใช้สารเคมี ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในคลอง และการส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาใช้สารชีวภาพ แทนการใช้สารเคมี เพราะปัญหาน้ำเน่าเสียส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการใช้สารเคมีของเกษตรกรเอง

การดำเนินการต่อมาชมรมเรารักคลองสวิตชาติ ได้ประสานไปยังชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน นครปฐม เพื่อให้ประสานไปยังหน่วยงานราชการต่าง ๆ เพื่อร่วมกันดำเนินการใช้เป็นไปตาม วัตถุประสงค์ จึงเป็นที่มาการจัดตั้งชมรมเรารักคลองตำบลบางระกำ โดยมีองค์กรบริหารส่วน ตำบลบางระกำจัดสรรงบประมาณมาให้ทุกคลอง เพื่อการอนุรักษ์โดยมีคลองสวิตชาติเป็นคลอง ต้นแบบในการดำเนินงาน และปัจจุบันได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการอื่นๆ คือ สำนักงาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การบรรยายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการอนุรักษ์คลองสวิตชาติ
โดยกำนันสมชาย ชื่นอินทร์งาน ประธานชมรมฯ

ความร่วมมือในการกำจัดวัชพืชในคลองสวิตชาติ

คลองสวัสดิชาติ ภายหลังจากได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการดูแลคลอง

ความสำเร็จจากคลองสวัสดิชาติสู่เครือข่ายคูคลองตำบลบางระกำ

เนื่องด้วยชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ได้ดำเนินการรณรงค์เพื่อรักษาแม่น้ำท่าจีนให้สะอาด และส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในตำบล โดยการนำของกำนันสมชาย ชื่นอินทร์งาม ได้จัดตั้งชมรมเรารักคูคลองตำบลบางระกำ เพื่อให้เป็นเครือข่ายของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ซึ่งมีเครือข่ายจำนวน 25 คลอง ซึ่งทุกคลองได้จัดตั้งเป็นชมรมและให้ผู้ที่อาศัยอยู่ริมคลองได้เป็นสมาชิกโดยการช่วยเหลือกันเก็บรักษาคูคลองของตนเองให้สะอาด ช่วยกันรณรงค์การงดใช้สารเคมีในการปราบผักตบชวาและหญ้าต่าง ๆ ตลอดจนช่วยกันให้ชาวบ้านงดสารเคมีในการปลูกพืชและทำนา การดำเนินงานของชมรมมีงบประมาณสนับสนุนจาก อบต. และในปี พ.ศ.2546 กรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดสรรงบประมาณมาช่วยเหลือชมรมเรารักคลองสวัสดิชาติ ซึ่งเป็นเครือข่ายของชมรมเรารักคูคลองตำบลบางระกำ ในการทำโครงการเพื่อเป็นตัวอย่างให้กับคูคลองอื่น ๆ ซึ่งถ้าคูคลองสามารถดำเนินการได้สำเร็จ น้ำที่ไหลลงสู่ แม่น้ำท่าจีนก็จะสะอาด เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ในการรักษาแม่น้ำท่าจีนนี้ไว้เป็นแหล่งน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงชุมชนในจังหวัดนครปฐมต่อไป

ชมรมเรารักคูคลองตำบลบางระกำ มีคณะทำงานประกอบด้วย

1. นายก อบต.บางระกำ	เป็นที่ปรึกษา
2. กำนันตำบลบางระกำ	เป็นประธานชมรม
3. ประธานชมรมเรารักคูคลอง 25 คลอง	เป็นกรรมการ
4. ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน	เป็นกรรมการ
5. สมาชิก อบต.บางระกำ ทุกคน	เป็นกรรมการ
6. ผู้อำนวยการโรงเรียนทั้ง 3 โรงเรียน	เป็นกรรมการ
7. เกษตรตำบลบางระกำ	เป็นกรรมการ
8. เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบล	เป็นกรรมการ
9. ปลัด อบต.บางระกำ	เป็นกรรมการและเลขานุการ

เครือข่ายชมรมเรารักลูกคลองตำบลบางระกำ

1. ชมรมเรารักลูกคลองสวิตชาติ
2. ชมรมเรารักคลองรางเข้
3. ชมรมเรารักลูกคลองบางขโมย
4. ชมรมเรารักลูกคลองรางมะเคื่อ
5. ชมรมเรารักลูกคลองตาหรั่ง
6. ชมรมเรารักลูกคลองผู้ใหญ่พันธ์
7. ชมรมเรารักลูกคลองควาย
8. ชมรมเรารักลูกคลองชัยพันธ์
9. ชมรมเรารักลูกคลองผู้ใหญ่อำราญ
10. ชมรมเรารักลูกคลองบางบอน
11. ชมรมเรารักลูกคลองรางมะคัน
12. ชมรมเรารักลูกคลองรางบัว
13. ชมรมเรารักลูกคลองประชาพัฒนา
14. ชมรมเรารักลูกคลองนายจอม
15. ชมรมเรารักลูกคลองนายคัต
16. ชมรมเรารักลูกคลองนายจำลอง
17. ชมรมเรารักลูกคลองคึกฤทธิ์
18. ชมรมเรารักลูกคลองปัญญาอุปถัมภ์
19. ชมรมเรารักลูกคลองบางเลน
20. ชมรมเรารักลูกคลองนายเจียบ
21. ชมรมเรารักลูกคลองบางระกำ
22. ชมรมเรารักลูกคลองทางหลวง (หมู่ที่ 8)
23. ชมรมเรารักลูกคลองผู้ใหญ่อสมชาย
24. ชมรมเรารักลูกคลองทางหลวง (หมู่ที่ 4)
25. ชมรมเรารักลูกคลองผู้ใหญ่ประสาร

ชมรมเรารักคลองจินดา : ระลึกถึงคุณค่าของคลอง

แต่เดิมชุมชนคลองจินดา อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ทำนาข้าวซึ่งมีระบบคลองชลประทานที่ต่อเนื่องกับคลองธรรมชาติ ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำท่าจีน เรียกว่า คลองจินดา คอยอำนวยน้ำให้อย่างสม่ำเสมอตลอดปี ต่อมาเกษตรกรได้พลิกพื้นที่นาให้กลายเป็นผลไม้ โดยมีการขุดร่องที่ดินและทำคันกั้นน้ำ ตลอดจนประตูลูกน้ำเพิ่มเติมในเรือสวนผลไม้ต่างๆ เพื่อปรับสภาพให้มีความสะดวกในการปลูกไม้ผลนานาชนิด ทั้งนี้ผลไม้เด่นที่มีชื่อเสียงของชุมชนคลองจินดาซึ่งเป็นรายได้หลัก ได้แก่ ชมพู่ ฝรั่ง มะพร้าว องุ่น ฯลฯ

การพลิกผันพื้นที่นี้ทำให้เกษตรกรในพื้นที่มีรายได้ต่อเนื่องการบำรุงพันธุ์พืชและการเพิ่มพูนผลผลิต เกษตรกรนิยมใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืชอย่างแพร่หลาย ขณะเดียวกันชุมชนคลองจินดาได้จัดตลาดนัดผลไม้ทุกสัปดาห์ แม้ว่าจะเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชน แต่ผลกระทบด้านลบก็คือ การเกิดขยะมูลฝอยจำนวนมาก นอกเหนือจากขยะที่มาจากบ้านเรือนต่างๆ ในชุมชน ด้วยเหตุนี้กลุ่มบุคคลทุกระดับในชุมชนจึงตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำต่างๆ ของคลองจินดาและลำคลองสาขาที่มีคุณภาพลดลงอย่างมาก จนทำให้พืชและสัตว์นานาชนิดลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดเจน และยังทำให้ชุมชนไม่สามารถใช้น้ำจากคลองจินดาดังเช่นในอดีต สภาพของคลองจินดาเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก สิ่งดีๆ ในอดีตเลือนหายไป มีกลุ่มคนรุ่นใหม่ไฟแรงจำนวนหนึ่ง ได้มานั่งพูดคุยกัน โหยหาบรรยากาศเก่าๆ นำโดย พ.อ.อ.ศักดิ์สิทธิ์ ยมตะโก (ผู้ซึ่งประทับใจกิจกรรมสร้างสรรค์ ของชาวอีสาน เมื่อครั้งที่รับราชการชายแดน เห็นความร่วมมือชุมชน จัดงานวันเด็ก วันปีใหม่ วันสงกรานต์) จึงเก็บความประทับใจฝังลึกไว้ในใจ ตั้งใจไว้ว่าหากมีโอกาสก็นำบรรยากาศดีๆ ที่คลองจินดากลับมาอีกครั้ง

ตุลาคม ปี 2542 จุดเริ่มต้นของกลุ่มรักษ์คลองจินดา และเสนอให้ตั้งเป็นชมรมในโอกาสต่อไป การเริ่มต้นมีวัตถุประสงค์เป็นแกนนำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน และให้ความสำคัญเรื่องการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับของชุมชนตามรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 โดยใช้โรงเรียนปรีดารามวิทยาคมเป็นที่ทำการชั่วคราวเพื่อความสะดวกในการติดต่อ สัญลักษณ์ กลุ่ม ใช้เสื้อยืดคอโปโลสีขาว ปักสัญลักษณ์ที่กระเป๋าน้ำอกด้านซ้ายเป็นรูปหัวใจสีแดง ซึ่งหมายถึง ความร่วมมือร่วมใจ ตัวหนังสือสีเขียวเข้ม ซึ่งหมายถึง ความร่มของต้นไม้ สายน้ำ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของคลองจินดาเมื่อรวมพลังคนรุ่นใหม่ไฟแรงได้จำนวนหนึ่งก็ขึ้นอาสาจัดงานสงกรานต์ สงกรานต์ ณ วัดปรีดาราม และใช้เวทีนี้เปิดตัว “ชมรมเรารักคลองจินดา” อย่างเป็นทางการ แม้ว่าวันงานฝนจะตกหนักก็ตาม แต่ผู้คนก็มาชมร่วมงานอย่างล้นหลามจัดงานมีกำไรมีเงินมอบให้วัดจำนวนมาก ความสำเร็จอยู่ที่ต้องการเห็นบรรยากาศดีๆ กลับคืนมาสู่ชุมชนคลองจินดา แม้ว่าเริ่มต้นจะไม่มีเงินเลยก็ตาม

ชมรมเรารักคลองจินดา ได้รับการยอมรับมากขึ้น จากผลงานความสำเร็จวันสงกรานต์ ปี 2543 ด้วยความที่ พ.อ.อ.ศักดิ์สิทธิ์ ชมตะโก นิยมชมชอบด้านกีฬาไม่ว่าจะเป็นฟุตบอล หรือ กีฬาสุดโปรด ก็คือ เปตองจึงเปิดชมรมเปตองสนับสนุนให้เด็กๆ ได้เล่นเปตอง นำไปแข่งขันใน สนามต่าง ๆ ได้รางวัลมากมาย ได้รับการสนับสนุนจากสมาคมเปตองแห่งประเทศไทยมาช่วย จัดการแข่งขันเปตองที่วัดปริคาราม

ภาพการจัดงานของ ชมรมเรารักคลองจินดา

ภาพชมรมเรารักคลองจินดา ร่วมใจทอดผ้าป่า ต่อชะตาทำเงิน ครั้งที่ 1

ชมรมเรารักคลองจินดาเริ่มมองหาคนที่มีอุดมการณ์ร่วม เชิญคนมีประวัติผลงานที่ดีมาร่วมงาน ยึดหลักการทำงานอย่างโปร่งใส ไม่ให้เสียชื่อเสียง ผู้สูงอายุก็เชิญมาเป็นที่ปรึกษา

ผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับชมรมเรารักคลองจินดาได้เป็นแกนนำในการจัดเวที ประชาธิปไตยเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครปฐม ปี พ.ศ.2544 ได้เชิญ คุณเผด็จชัย สะสมทรัพย์ พรรคไทยรักไทยและ พ.ต.ท.วีระ ชื่นกลิ่นรูป พรรคชาติพัฒนา มาเสวนาเพื่อ กระตุ้นชวนคนให้มาเลือกตั้ง ชมรมได้รับการสนับสนุนองค์การบริหารส่วนตำบลโรงเรียนต่างๆ ร่วมรณรงค์ บรรดาเครือญาติ เพื่อนสนิท ต่างมาช่วยงาน พ.อ.อ.ศักดิ์สิทธิ์ ชมตะโก อย่างมาก

ประธานชมรมเรารักคลองจินดา รับเกียรติบัตร ประชุมยุทธศาสตร์ทำเงิน

ภาพกิจกรรมนักเรียนวัดปริธาราม

ภาพความอุดมสมบูรณ์คลองจินดา

จากนั้นเดือน เมษายน 2543 เกิดวิกฤตการณ์ น้ำเน่าจากทุ่งสองพี่น้องไหลบ่าลงมาสร้างความเสียหายให้แก่แม่น้ำทำเงินนครปฐม-สมุทรสาครอย่างยิ่ง ทางชมรมได้ร่วมพลังระดมทุน ร่วมทอดผ้าป่าทางสายน้ำ (12 สิงหาคม 2543) ร่วมกับชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐมจัดขบวนเรือเข้าร่วมกิจกรรม และยังเข้าร่วมเวทีเสวนาเรื่องการแก้ปัญหา แม่น้ำทำเงินอย่างยั่งยืน ณ หอประชุมพุทธมณฑล ตั้งแต่นั้นมา ชมรมเรารักคลองจินดาก็เป็นเครือข่ายพันธมิตรกับชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐมเป็นต้นมา ชมรมฯ ได้ส่งคณะกรรมการเป็นตัวแทนเข้าร่วมการประชุมประจำเดือนของชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม เป็นประจำ

วิกฤตแม่น้ำท่าจีนเน่าปี 2543 : บทเรียนที่ล้ำค่าใช้ปัญญาและหาเพื่อน

ตั้งแต่วันที่ 25 เมษายน 2543 จนถึงวันที่ 14 พฤษภาคม ของปีเดียวกัน นับเป็นเวลา 20 วัน ในความทรงจำอันเจ็บปวดและทุกข์ระทมครั้งหนึ่งของชาวท่าจีน เพราะเป็นช่วงเวลาที่แม่น้ำท่าจีน ได้เกิดการเน่าเสียรุนแรงที่สุดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แม่น้ำท่าจีนตั้งแต่เขตอำเภอบางปลาหม้อ และอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี กลายเป็นสีดำคล้ำคล้ายสีกาแฟ เมื่อวันที่ 25 เมษายน หลังจากนั้นเพียง 4 วัน มวลน้ำเสียก็ไหลบ่าลงครอบคลุมพื้นที่จังหวัดนครปฐมและสมุทรสาคร จนถึงปากอ่าวไทย เป็นระยะทางกว่า 150 กิโลเมตร น้ำเน่าเสียยังไหลลุลำเข้าไปในลำคลองทุกสาย รวมทั้งคลองส่งน้ำให้กับการประปานครหลวงเขตนครบุรีด้วย

ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่าจะมีฝนที่ตกผิดฤดูกาลและตกมาผิดทิศตั้งแต่ต้นปี จะกลายมา เป็นต้นเหตุของน้ำเน่าเสียครั้งใหญ่ในปีนี้ ในช่วงระหว่างวันที่ 13-18 เมษายน 2543 มีฝนตก ติดต่อกันหลายวัน ในเขตพื้นที่ทั้งสองพี่น้อง ที่รวมทั้งที่อำเภอสองพี่น้อง อำเภอบางปลาหม้อ อำเภอ อุทอง และอำเภอเมืองสุพรรณบุรี รวมเนื้อที่ประมาณ 132,000 ไร่ จำนวนปริมาณฝนระหว่างวัน ดังกล่าวมีจำนวน 379.3 มิลลิเมตร เป็นต้นเหตุให้เกิดน้ำท่วมขังนาข้าวในเขตดังกล่าว ส่วนหนึ่งเป็น ข้าวนาปรังที่รอการเก็บเกี่ยวหลังเทศกาลสงกรานต์ ทำให้มีเมล็ดและฟางข้าวจำนวนมากจมน้ำและ เน่าเสีย เป็นปริมาณน้ำเน่าเสีย จำนวนมหาศาลในเขตทั้งสองพี่น้องที่ไหลทะลักลงสู่แม่น้ำท่าจีน

วิกฤตน้ำเน่าเสียทำให้เราเกิดปัญญา เลือกมาตรการที่นุ่มนวลกว่าเป็นการใช้สติปัญญาและ เหตุผลดังที่อารยชนพึงมีและใช้ จึงกำหนดให้จัดการเสวนาขึ้นเพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบได้มา ชี้แจงมาตรการแก้ปัญหา โดยกำหนดจัดการเสวนาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียแบบยั่งยืน” ขึ้นในวันที่ 11 พฤษภาคม 2543 โดยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากพุทธมณฑล ให้ใช้หอประชุม พุทธมณฑลเป็นที่จัดการเสวนาโดยไม่คิดมูลค่า

ผลจากการเสวนาครั้งนี้ ทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนหลายประการ แต่ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การที่อธิบดีกรมชลประทานยอมรับถึงความบกพร่องในการทำงานของกรมชลประทานเอง โดยที่ ไม่สามารถคาดการณ์ถึงผลกระทบที่รุนแรงจากการระบายน้ำเสีย และรับที่จะเร่งมาตรการแก้ปัญหา ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือ มาตรการเดียวกับที่ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม เสนอไปก่อนหน้านี้ 2 สัปดาห์ การชลอการระบายน้ำและเจือจางด้วยน้ำดีจากประตูระบายน้ำต่างๆ และเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2543 เป็นต้นมา กรมชลประทานได้เพิ่มการระบายน้ำจากประตูน้ำโพธิ์พระยาเป็น 115 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที และเพิ่มขึ้นจนถึง 200 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ในอีก 2-3 วันถัดมา พร้อมกับระบายน้ำเสริมจากแม่น้ำแม่กลอง ผ่านคลองท่าสาร-บางปลา ทางเขตอำเภอสองพี่น้อง เพียง 4-5 วัน หลังจากใช้มาตรการดังกล่าว สถานการณ์ก็คลี่คลายลงอย่างชัดเจน ราววันที่ 15 พฤษภาคม 2545 สภาพแม่น้ำท่าจีนเกือบจะคืนสู่สภาวะปกติ หลังจากนั้นก็ยังระบายน้ำดีลงสู่แม่น้ำท่าจีนประมาณ 2 สัปดาห์ น้ำเสียจึงหมดไปจากทั้งสองพี่น้อง

จากการติดตามแก้ปัญหาแบบเกาะติดสถานการณ์มาตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ได้ประสบการณ์ รวมทั้งได้ข้อมูลสำหรับการทำงานที่มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต ทำให้เราได้รับรู้ถึงความบกพร่องของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เรียนรู้ระดับความรับผิดชอบขององค์กรภาครัฐในระดับกรมและกระทรวง เรียนรู้การร่วมประสานงานกับองค์กรเอกชนและสื่อมวลชนต่างๆ ที่สำคัญ และช่วยเสริมสร้างกำลังใจแก่ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมอย่างยิ่ง คือการที่ได้เรียนรู้ว่าหากเราต่อสู้อย่างยืนหยัดและมีหลักการ เราจะมีพันธมิตรเป็นแนวร่วมกับเราอย่างล้นหลาม และเราจะต่อสู้อย่างไม่โดดเดี่ยวอีกต่อไป

ยุทธศาสตร์ถักทอเครือข่ายแม่น้ำ-คูคลอง นครปฐม

เมื่อวิกฤตแม่น้ำท่าจีน 25 เมษายน 2543 เป็นต้นมา ได้ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเกิดการเรียนรู้และร่วมกันแก้ไขปัญหาแม่น้ำท่าจีนอย่างยั่งยืน จนเกิดการรวมตัวกันผนึกกำลังระหว่างราชการ องค์กรเอกชน สื่อมวลชน ตลอดจนพระภิกษุสงฆ์ เป็นพันธมิตรแนวร่วมจำนวนมาก

การขับเคลื่อนผลักดันกิจกรรมเกี่ยวกับลุ่มน้ำท่าจีนยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง บทเรียนแห่งความเจ็บปวดและทุกข์ระทมของชาวท่าจีน จากเหตุการณ์น้ำเน่าเสียอย่างรุนแรง ตลอดระยะเวลา 20 วัน ทำให้เราเรียนรู้ที่จะมุ่งหาเพื่อนมาช่วยขับเคลื่อนเพื่อแม่น้ำท่าจีน ชมรมได้เชิญสมาชิกและเครือข่ายคูคลองที่สำคัญๆ เช่น ชมรมเรารักคลองสวิตชาติ ชมรมเรารักคลองจินดา ร่วมระดมความคิดเชิงสร้างสรรค์สัมมนายุทธศาสตร์เครือข่ายแม่น้ำคูคลอง นครปฐมเป็นวันผนึกกำลัง “รวมน้ำใจ สานฝัน วันท่าจีนสวย” เมื่อวันที่ 20-25 ตุลาคม 2544 ณ โรงเรียนนาครประสิทธิ์ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ผลการสัมมนาอย่างมีส่วนร่วมได้ประเด็นว่า “ทำอย่างไรพวกเราจะคืนความอุดมสมบูรณ์ให้แม่น้ำท่าจีน มีสัตว์น้ำนานาชนิด มีปลานับล้านตัวว่ายตามเรื่อนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน ซึ่งความหมายที่ลึกซึ้ง คือ แม่น้ำท่าจีนจะต้องสะอาด ปราศจากสารพิษ”

อีกประเด็นที่เป็นข้อสรุปสำคัญ คือ การผูกมิตร พิชิตความขัดแย้งกัน โรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งเรียงรายอยู่สองฝั่งแม่น้ำ รวมทั้งการปลูกฝังให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันรักษาแม่น้ำท่าจีน ทั้งภาครัฐเองก็ต้องรวมใจกันเป็นหนึ่ง ร่วมคิดกับภาคเอกชน ให้โอกาสชุมชน โรงงาน ร้านอาหารริมน้ำ เกษตรกร ประชาชนและวัดวาอารามต่างๆ ร่วมตัดสินใจหาแนวทางแก้ไขปัญหามแม่น้ำท่าจีนกันอย่างจริงจัง มิใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ ปัจจุบันแม่น้ำท่าจีนบอบช้ำมากพอแล้ว ที่ประชุมเห็นตรงกันว่า เราจะต้องมาร่วมกันแบ่งปันความรัก ฟูมฟัก รวมพลังจิตสำนึกสู่การเรียนรู้ร่วมกัน “เราจะอยู่กันอย่างไรให้วิถีชีวิตความเป็นไทย เกียงคู่ไปกับสายน้ำท่าจีนที่มีแต่คุณ เกื้อหนุนชาวนครปฐมตลอดมา”

เราฝึนอยากให้ทุกคนเคารพกฎหมาย ไม่คิดทำลายแม่น้ำทำเงิน ไม่อยากให้เกิดโรงงานใหม่ๆ เพิ่มอีก ส่วนโรงงานที่ตั้งอยู่แล้วก็อยากจะเรียกร้องขอความร่วมมือ “บำบัดน้ำเสียอย่างถูกต้องจริงจัง” กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย ไม่เปิดโอกาสให้ฝ่าฝืน ไม่อยากเห็นการสมยอมหรือปิดหูปิดตาแล้วก็ปล่อยให้แม่น้ำทำเงินรับกรรมถูกทำร้าย ก็ครั้งก็หน เมื่อยามฝนตกหนักเป็นโอกาสให้สรรพสิ่งที่เป็นของเสียถูกปล่อยอย่างจงใจ ไหลลงสู่แม่น้ำทำเงิน เราจึงเห็นแม่น้ำทำเงินมีสีดำคล้ำ ผิดปกติทุกครั้งทีฝนตกหนัก

ฝันทั้งหมดจะเป็นจริงได้ต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจพัฒนา “คน” ที่ต้องรวมพลังกัน รวมกลุ่มคนเป็นชมรมเรารักคลองต่างๆ เพื่อเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีอุดมการณ์รวมตัวกันด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ รักแม่น้ำซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติของทุกคนไว้ทำประโยชน์ร่วมกัน ที่ประชุมเห็นพ้องต้องกันว่า เราต้องเร่งผลักดันสร้าง “จิตวิญญาณของคน” ให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะที่จะอาสาเข้ามาดูแลแม่น้ำ-คลองต่างๆ ด้วยกระบวนการ การมีส่วนร่วมที่ต้องการความโปร่งใส และอดทนต่อแรงเสียดทานทางสังคมได้ จึงร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ที่จะถักทอเครือข่ายแม่น้ำ-คลอง จังหวัดนครปฐมในปี พ.ศ. 2545 คือ 10 คลองดังต่อไปนี้

1. ชมรมเรารักคลองท่าสาร-บางปลา	(กำแพงแสน)
2. ชมรมเรารักคลองเจดีย์บูชา	(เมือง)
3. ชมรมเรารักคลองมหาสวัสดิ์	(พุทธมณฑล)
4. ชมรมเรารักคลองโยง	(พุทธมณฑล)
5. ชมรมเรารักคลองพาดหมอน	(สามพราน)
6. ชมรมเรารักคลองบางพระ	(นครชัยศรี)
7. ชมรมเรารักคลองบางระกำ	(บางเลน)
8. ชมรมเรารักคลองควาย	(บางเลน)
9. ชมรมเรารักคลองอ้อมใหญ่	(สามพราน)
10. ชมรมเรารักคลองบางแก้ว	(นครชัยศรี)

ยุทธศาสตร์เครือข่ายคลองที่ต้องทำเร่งด่วน คือ คลองเจดีย์บูชาและคลองบางแก้ว เป็นคลองที่มีความน่าเสียดายมากที่สุด ต้องรวมคนรักคลองทั้งสองให้เกิดเป็นชมรม

นอกจากนี้ที่ประชุมยังมุ่งที่จะให้เกิดการถักทอเครือข่ายวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำทำเงิน จำนวน 43 วัด แบ่งเป็น 3 ช่วง ต้นแม่น้ำ (บางเลน) กลางแม่น้ำ (นครชัยศรี) และช่วงท้ายแม่น้ำ (สามพราน) ให้วัดต่างๆ มีส่วนร่วมกับชมรมแม่น้ำทำเงินนครปฐมมากยิ่งขึ้น

ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชน ชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินจะเป็นตัวกลางประสานงาน ให้เกิดกิจกรรมเพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เอื้ออาทร

ต่อกันอย่างสันติ ดังนั้นตลอดปี 2545 ชมรมตั้งเป้าหมายจะจัดประชุมสัญจรไปตามโรงงานต่างๆ เพื่อหันหน้าเข้าหากันร่วมคิดร่วมทำกิจกรรม เพื่อแม่น้ำท่าจีนเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์เชิงรุกอีกด้านหนึ่งที่ชมรมให้ความสำคัญอย่างมาก คือการผูกมิตรกับหน่วยราชการ ประสานประโยชน์กับสถานศึกษาในจังหวัดนครปฐม ผลักดันให้เกิดการบรรจุเรื่องราวด้วยการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน ให้เป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรสถานศึกษา ที่มุ่งปลูกฝังให้เยาวชนเรียนรู้ และมีจิตสำนึกที่ดีต่อแม่น้ำ คู คลอง ในจังหวัดนครปฐม เพราะเยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดเจตนารมณ์ของผู้รักแม่น้ำท่าจีนต่อไป

ภาพ ร่วมคิดรวมพลังเพื่อคลองทำสารบางปลา

ภาพ กำนันเจ๊ก ให้ความรู้กับเยาวชน

ภาพ ประชุมสัญจร ที่คลองทำสารบางปลา

ภาพ สมัชชาเยาวชนคนรักคลองทำสาร บางปลา

กำเนิดเครือข่ายแม่น้ำคูคลองปี 2545

ชมรมเรารักคลองทำสาร-บางปลา : ชวนคนมารักคลอง คลองทำสาร-บางปลา

เปรียบเสมือนเส้นเลือดแดงของแม่น้ำท่าจีน เป็นคลองโบราณเคียงคู่กับเมืองเก่า กำแพงแสน โบราณสถานสมัยทวารวดี คลองนี้มีน้ำสะอาดไหลผ่านตลอดทั้งปีเพราะได้รับน้ำสนับสนุนจากโครงการชลประทานท่าเรือ กาญจนบุรี แนวคิดของการรวมกลุ่มเริ่มต้นจากคนที่อยู่ริมคลอง 8 คน มาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกที่มีต่อคลองทำสาร-บางปลา ได้ข้อสรุปว่า ทำอย่างไรคลองจะสะอาดเป็นธรรมชาติถึงลูกหลาน การมารวมกันชาวบ้านต้องได้รับ

ประโยชน์ แนวคิดจึงมุ่งไปที่จะทำให้คลองท่าสาร-บางปลา เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยจะประสานกับ ชุมชนวัดปลักไม้ลาย ที่มีความโดดเด่นด้านภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย มีป่าสมุนไพรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า 500 ชนิด วัดกำแพงแสน มีพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุสมัยทวารวดีที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง ถ้าทำสำเร็จชาวบ้านจะได้รับประโยชน์ เมื่อผู้คนได้ประโยชน์จากคลอง ก็จะเกิดความรัก ความหวงแหนคลอง คลองท่าสาร-บางปลาจึงมีความสำคัญยิ่ง เป็นคลองที่เชื่อมความผูกพันระหว่างแม่น้ำแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน

จากนั้นผู้ริเริ่มชมรมเรารักคลองท่าสาร-บางปลา จึงมองหาผู้นำชมรมและได้ตกลงว่าจะเชิญท่านกำนันเจ็ก ชูศิลป์กุล มาดำรงตำแหน่งประธานชมรมและเลือกท่านผู้อำนวยการ บุญกวีวง จอมขวัญ ผู้อำนวยการโรงเรียนกำแพงแสน มาเป็นเลขานุการชมรม ได้ทำการเปิดตัวอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2545 ณ วัดสว่างชาติประชานุกุล

ชมเรารักคลองท่าสาร-บางปลา เข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมอย่างต่อเนื่อง แม้ภารกิจใหญ่ยิ่งเรื่องการหยุดยั้งการสร้างประตูระบายน้ำท่าจีนปี 45 ชมรมฯนี้ก็มีบทบาทสำคัญเช่นกัน ปัจจุบันชมรมเรารักคลองท่าสาร-บางปลา ทำกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าของคลองผ่านเยาวชน โดยกระบวนการสมัชชาเยาวชน สร้างสุขภาวะของสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ ได้ก่อเกิดสมัชชาเยาวชนรักคลองท่าสาร-บางปลาเกิดขึ้น 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนกำแพงแสน และโรงเรียนอินทรีศักดิ์ศึกษาลัย เยาวชนทั้ง 2 โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับสมัชชาเยาวชนรักทำนุบำรุงนครปฐมอย่างต่อเนื่อง

ชมรมเรารักคลองมหาสวัสดิ์: รวมคนเห็นคุณค่าของคลอง

ในขณะที่ชมรมฯได้ประสานกลุ่มที่รักคลองท่าสาร-บางปลา รวมกลุ่มกันเป็นชมรมและเป็นเครือข่ายของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมแล้วนั้น ในเวลาใกล้เคียงกันก็รวมพลคนรักและผูกพันกับคลองมหาสวัสดิ์มาพูดคุยกัน ในลักษณะเดียวกับคลองท่าสาร-บางปลา พุดจาประสาคนรักคลองที่ทำนาล่องเรือชมคลองมหาสวัสดิ์ คุณหมอวัฒนา เทียมปฐม ผู้อำนวยการโรงพยาบาลพุทธมณฑล คุณปทุม สวัสดิ์นำ และผู้นำชุมชนอีกหลายท่านได้มีมติตั้งชมรมเรารักคลองมหาสวัสดิ์ขึ้น แม้ว่าในระยะเริ่มแรกต้องพบกับอุปสรรค มีความยากลำบาก เรื่องความร่วมมือ การชวนคนมาร่วมรักคลองมหาสวัสดิ์ จึงมีแนวคิดว่าต้องทำให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ด้วย เพราะทุนทางธรรมชาติและสังคมที่นี่มีสูงมาก พื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตร เช่น นาบัว สวนส้ม สวนผลไม้อื่นๆ สวนกล้วยไม้ จึงมีการจัดให้มีการท่องเที่ยวมาชมสวน ชาวสวนจะได้ค่าตอบแทนรายละ 20 บาท เข้าชมนาบัวจะได้รายละ 10 บาท แม่บ้านเริ่มมีรายได้เดือนละ 3-4 พันบาท คลองก็เริ่มสะอาดขึ้น แนวคิดต่อไปจะเชิญชวนให้ใช้พื้นที่ว่างเปล่าปลูกดอกไม้เพื่อให้ภูมิทัศน์สองฟากฝั่งคลองสวยงาม

ภาพ พระภิกษุสงฆ์ ร่วมปลั่งรัก คลองมหาสวัสดิ์

ภาพ แสดงความคิดเห็น การทำยุทธศาสตร์ เครือข่ายคลองทำเงิน

ภาพชมรมเรารักคลองมหาสวัสดิ์ ร่วมประชุมอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

คลองเจ็ดยี่บุชา : รวมคนเห็นคุณค่าของคลอง

สภาพคลองเจ็ดยี่บุชา คลองที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์อย่างยิ่งของจังหวัดนครปฐม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯให้ขุดขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคม เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ ที่พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์เดิมในอดีตใช้เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักจากองค์พระปฐมเจดีย์สู่น้ำท่าจีน-กรุงเทพฯ หรือสุพรรณบุรี แม้ในระยะเริ่มแรกที่มีการเดินเส้นทางรถไฟสายบางกอกน้อย-เพชรบุรี ผู้คนทั่วไปก็ยังนิยมใช้เส้นทางเรืออย่างต่อเนื่อง กาลเวลาผ่านไปเนิ่นนานการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเป็นถนน ทำให้คลองนี้ลดความสำคัญลงอย่างต่อเนื่อง เมื่อชุมชนขยายตัวมากขึ้น คนจีนนิยมเลี้ยงสุกรมากขึ้น คลองเจ็ดยี่บุชาจึงคงบทบาทเป็นคลองที่รับของเสียจากชุมชนและฟาร์มสุกรเป็นหลัก

สภาพปัญหาของคลองเจ็ดยี่บุชา ตั้งแต่ช่วงตลาดสดในเขตเทศบาลเป็นต้นมา จนถึงช่วงบริเวณตำบลบ่อพลับและต้นสำโรง น้ำในคลองมีมูลสุกรมาก ทางตำบลวังตะกุ่มก็มีฟาร์มสุกรจำนวนมาก ปัญหาน้ำเน่าเสียจึงเป็นปัญหาที่หนักมาก

การรวมตัวกันก่อตั้งชมรมเรารักคลองเจ็ดยี่บุชา จึงเริ่มต้นที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย โดยท่านผู้อำนวยการโอสถ ทองมี เป็นผู้ริเริ่มเชิญผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายเข้ามาพูดคุยกันโดยกระบวนการมีส่วนร่วม นายวิระยุทธ เอี่ยมอำภา รองผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม เป็นประธาน นายเผด็จศึกดี สะสมทรัพย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครปฐม เป็นวิทยากรร่วมบรรยาย แสดงความคิดเห็น ที่ประชุมมีมติให้นายชัยวัฒน์ ตระกูลสุนทร เป็นประธานชมรม โดยมีนายโอสถ ทองมี ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย เป็นเลขานุการชมรม จากชมรมเรารักคลองเจ็ดยี่บุชา ก็ก่อให้เกิดชมรมรักษ์คลองเจ็ดยี่บุชาขึ้นในกลุ่มสมาชิกเยาวชนรักทำนุนครปฐม โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย ทำการศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการแก้ปัญหาคุณภาพน้ำในคลองเจ็ดยี่บุชา (ได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการวิทยาศาสตร์ระดับภาคกลาง ปี พ.ศ. 2546) สมาชิกเยาวชนกลุ่มนี้ได้ทำการณรงค์เคลื่อนไหวก้าวให้ชุมชนตั้งแต่ซอยเทศบาล 1-7 เห็นคุณค่าและตระหนักเห็นถึงปัญหาของคลองเจ็ดยี่บุชา (ปัจจุบันเทศบาลนครปฐมได้จัดระเบียบร้านค้าริมคลอง ทำให้ภูมิทัศน์ดีขึ้น) อย่างต่อเนื่อง (โครงการนี้ได้รับคัดเลือกให้เข้าประกวดโครงการวิทยาศาสตร์เพื่อสิ่งแวดล้อมในงาน CHILDREN ECOLOGICAL MOVEMENT <<GREEN PLANET>>

ภาพ นิทรรศการเรารักคลองเจริญบุชา

ภาพ นิทรรศการเรารักคลองเจริญบุชา

ภาพ นักศึกษามหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ ร่วมทำความสะอาดคลองเจริญบุชา

ชมรมเรารักคลองบางแก้ว : ชวนมหาวิทยาลัยมหิดลลงสู่ชุมชน ร่วมด้วยช่วยกันแก้ปัญหาคลอง

คลองบางแก้วเป็นคลองโบราณเคียงคู่เมืองทวารวดี ซึ่งต้นน้ำไหลจากบริเวณตะวันออกของชุมชนเมืองนครปฐม ผ่านบ้านสำโรงลงไปทางใต้แล้วไหลขนานคลองเจดีย์บูชาด้านใต้ ไปจดแม่น้ำท่าจีน ที่อำเภอนครชัยศรี เนื่องจากเป็นคลองใหญ่จึงมีชุมชนมาอยู่อาศัยหนาแน่น บริเวณคลองบางแก้วมีฟาร์มสุกรเป็นจำนวนมาก เหมือนกับคลองเจดีย์บูชา ปัญหาน้ำเน่าเสียมีสาเหตุมาจากฟาร์มสุกรเป็นหลัก น้ำในคลองจึงมีสีดำคล้ำมากขึ้น สภาพปัญหาจึงไม่แตกต่างไปจากคลองเจดีย์บูชา เมื่อมหาวิทยาลัยมหิดลมีโครงการวิจัยบูรณาการกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน จึงประสานกับท่านอาจารย์ประสพ ชื่นอินทร์งาม กับเครือข่ายวัดและโรงเรียนคลองบางแก้วและผู้นำชุมชน เข้าโครงการวิจัยดังกล่าว จึงคิดเป็นชมรมเรารักคลองบางแก้ว โดยมีอดีตอธิบดีกรมศานา นาย ถวัลย์ ทองมี เป็นประธานชมรม

ภาพ การร่วมคิดพิชิตคลองบางแก้วร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหิดล

เครือข่ายลูกหลานทำเงิน : คุณค่าความรักทำเงินที่ยั่งยืน

มีคำกล่าวในกลุ่มผู้นำของชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม ที่คอยเตือนสติเตือนใจเราว่า “ถ้าพวกเราตาย ใครจะสืบทอดอุดมการณ์ ... พวกเราตายได้หรือยัง ... เราจะดำรงคุณค่าทำเงินให้ยั่งยืนได้อย่างไร” คำถามที่ถกเถียงกันนี้ ผุดบังเกิดขึ้นมาบ่อยครั้ง

หลังจากแม่น้ำทำเงินพบวิกฤตการณ์น้ำเน่าปี 2543 มีผู้นำที่อุทิศตนทำงานอย่างแข็งขัน เสียชีวิต พวกเรามักจะพูดคุยกันถึงเรื่องว่า “เราจะส่งผ่านมรดกที่ล้ำค่าแก่แม่น้ำทำเงินให้ลูกหลานของเราอยู่อย่างมีความสุขได้อย่างไร” จากประสบการณ์การทำการอย่างต่อเนื่อง เราได้คำตอบอย่างชัดเจนว่า ต้องปลูกจิตสำนึก และสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้ลูกหลานทำเงิน และขับเคลื่อนด้วยพลังเครือข่าย เด็กและเยาวชน อีก 10 ปีข้างหน้า เราจะมีทายาทมาปกป้องดูแล แม่น้ำทำเงิน...

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างเครือข่ายที่เรารักและทำให้พวกเรามีพลังใจ

นักสืบสายน้ำวัดดอนหวาย : กระบวนการที่ผุดบังเกิด จากพลังจิตสำนึกรักทำเงิน

อาจารย์บุญมี อบเชย หัวหน้าหมวดวิชาวิทยาศาสตร์ โรงเรียนวัดดอนหวาย (นครรัฐประสาธ) และกรรมการบริหารชมรมเรารักแม่น้ำทำเงินนครปฐม ได้ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของแม่น้ำทำเงิน จึงได้ดำเนินการจัดแหล่งการเรียนรู้ ทางวิทยาศาสตร์สำหรับลูกหลานทำเงิน เพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรตลอดจน สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นร่วมกับชุมชน ตำบลบางระทิก ชุมชนบางเตย ผู้ประกอบการเอกชน วัดคงคารามดอนหวาย โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ “แม่น้ำทำเงิน” ที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบางระทิก อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

จากเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะใช้ “แม่น้ำทำเงิน” เป็นห้องเรียนรู้นาขนาดใหญ่ และใช้เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และกระแสวิกฤตแม่น้ำทำเงินเน่าเสียปี 2543 ทำให้การจัดกระบวนการเรียนรู้เข้มข้น และต่อเนื่องเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และกระบวนการมีส่วนร่วม กับชุมชนทุกภาคส่วน จึงทำให้หลักสูตร “รักทำเงิน” ได้รับความสนใจจากภาคส่วนต่าง ๆ มากขึ้น กระบวนการนี้ก่อให้เกิด กลุ่มเยาวชนนักสืบสายน้ำ ที่มีบทบาทในการบอก

เล่าเรื่องราว ในสิ่งที่เยาวชนได้เรียนรู้จากแม่น้ำทำเงิน ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ชมรมรักแม่น้ำทำเงินนครปฐม ทำหน้าที่สนับสนุนและส่งเสริมให้เยาวชนเหล่านี้ มีโอกาสได้แสดงความสามารถ ขย่องเชิดชูให้กำลังใจ และเรียนรู้ไปพร้อมกับเยาวชน และค้นพบสิ่งอันมหัศจรรย์ของเยาวชน มีความสุขและเห็น โอกาส อยู่รอดของแม่น้ำทำเงิน

ปัจจุบันกิจกรรมนักสืบสายน้ำ โรงเรียนวัดดอนหวาย เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนต่าง ๆ และหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาคมลุ่มน้ำต่าง ๆ อย่างน่าภาคภูมิใจ เรามีทายาทผู้สืบทอดความรักความผูกพัน กับแม่น้ำทำเงิน ห้องเรียนนี้พัฒนาลูกหลานทำเงินให้มีความรู้ ความแข็งแกร่งขึ้น ทุก ๆ วัน

เยาวชนรักถิ่นคลองจินดา : เยาวชนกินกล้วย ร่ำรวยสุขภาพ ชิมชาบสังคัม ชื่นชมท้องถิ่น

กลุ่มเยาวชนรักถิ่นคลองจินดา เป็นกลุ่มนักเรียนดงเรียนปริคารามวิทยาคม ซึ่งประกอบด้วยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 – 6 เกิดขึ้นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ โรงเรียน ชุมชน และชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม จัดค่ายฝึกผู้นำนักเรียนเพื่อทำงานร่วมกับชุมชน จนเกิดเป็นกลุ่มเยาวชนรักถิ่นคลองจินดา ด้วยจิตสำนึกรักถิ่น ใช้คลองจินดาเป็นสายใย เชื่อมโยงกับกิจกรรมของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม

ในสภาพปัจจุบันสภาพสังคมต่าง ๆ ในตำบลคลองจินดา ได้เปลี่ยนแปลง มีวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้า ทำให้มีรายได้จากผลผลิตด้านการเกษตรเป็นอย่างมาก การพัฒนาดังกล่าวได้บั่นทอนสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนแห่งนี้ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามชุมชนเมืองมากขึ้น คือ สังคมตัวใครตัวมัน พวกเด็ก ๆ จึงรวมตัวกันคิดทำชุมชน ที่พวกเรารัก ที่ทุกคนได้อาศัยอยู่ ให้มีสภาพดีขึ้น สวยงาม สงบสุข การรวมกลุ่มกัน และจัดทำโครงการพัฒนาชุมชน ร่วมกับชุมชนด้วยความเต็มใจ

ด้วยพลังของเด็ก ๆ ในช่วงเวลา 8 เดือน (2546) ได้จัดค่ายเยาวชนรักถิ่นคลองจินดา จัดนิทรรศการด้านสุขภาพ ร่วมกิจกรรมสัปดาห์เด็กและเยาวชน จังหวัดนครปฐม ร่วมรายการวันโทรทัศน์และวิทยุเพื่อเด็ก สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 สำรวจสภาพแวดล้อมโรงเรียนและชุมชน จัดทำข้อมูลชุมชนวิจัยเกี่ยวกับประวัติชุมชนคลองจินดา จัดทำศูนย์วิจัยน้ำ (เพื่อดูแล และพัฒนาแหล่งน้ำ) ร่วมกับ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกิจกรรมสัปดาห์เยาวชนแห่งชาติ (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ 2546) เป็นเจ้าภาพจัดประชุมเครือข่ายสัปดาห์เยาวชน จังหวัดนครปฐม โครงการเทศบาลทางน้ำ โครงการสร้างเครือข่ายเยาวชนรักคลองจินดา

พลังของเด็กช่วยทำให้ผู้ใหญ่ในชุมชน กันมาให้ความสนใจด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ปัจจุบันโรงเรียนปริคารามวิทยาคม เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน

กลุ่มเยาวชนรักสิ่งแวดล้อม โรงเรียนโสตศึกษานครชัยศรี : คนพิการที่หัวใจเบิกบานเปี่ยมสุข

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมได้ทำโครงการ “ขยะทองคำ” โดยร่วมกับ อาจารย์ทัศนีย์ อินทรสุขศรี มหาวิทยาลัยมหิดล จัดอบรมชุมชน วัด และโรงเรียน ทั้ง 3 อำเภอ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีกำจัดขยะตนเอง เพื่อลดปัญหาขยะในชุมชน ประชาชนจะได้ไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำคูคลอง และเรียนรู้การทำปุ๋ยชีวภาพจากน้ำหมักมาใช้แทน “ปุ๋ยเคมี” เพื่อลดเคมีให้กับแม่น้ำท่าจีน ผลที่เกิดขึ้นโรงเรียน “ขยะทองคำ” ที่เป็นต้นแบบในการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม คือ โรงเรียนโสตศึกษา นครชัยศรี (ศึกษาพิเศษ) อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

สิ่งที่ภาคภูมิใจ และได้เรียนรู้ พบว่านักเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโรงเรียนมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีจิตใจงดงามที่จะจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน แม้ว่าหุจะพิการไม่ได้ยินเสียง พูดสื่อสารกับผู้อื่นไม่ได้ แต่มีความกระตือรือร้น ที่จะถ่ายทอดความคิดและประสบการณ์ กับสิ่งแวดล้อมให้ผู้คนหลากหลาย องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชน นานาชาติได้มาเยี่ยมชมเรียนรู้ และมีความหวัง กำลังใจ และทัศนคติที่ดีกลับไปเผยแพร่

เยาวชนรักแม่น้ำท่าจีนขอแซฟอุปถัมภ์ : ผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยเทคโนโลยี

โรงเรียนขอแซฟอุปถัมภ์ เพื่อเชื่อมโยงโรงเรียนในเครือข่าย เกี่ยวกับการจัดกิจกรรม และความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ภายในจังหวัดและนำเสนอเผยแพร่สู่โลกภายนอกได้เรียนรู้และรับรู้ว่าจะมีกลุ่มเยาวชนคนรักทำเงินกำลังคิด-ทำ เพื่อนำไปสู่การร่วมดูแลแม่น้ำท่าจีนร่วมกันแบบยั่งยืน

กลุ่มผู้ดูแลเด็กเล็กรักทำเงิน : ปลุกฝังจากปากลูก ปลุกใจพ่อแม่

ศูนย์เด็กเล็กวัดกกตาล ตำบลสัมปทวน อำเภอนครชัยศรี ได้ใช้วิธีการปลุกฝังให้เด็กเล็กอายุ ตั้งแต่ 3-4 ขวบรู้จักสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีท่องให้ขึ้นใจ และนำไปใช้ก่อนรับประทานอาหาร 3 ประการ คือ

1. ขอบคุณพ่อ-แม่ที่ใหชีวิตและเลี้ยงดูพวกเรา เราจะตอบแทนพระคุณโดยไมคื้อ ไม่ ชุกชน จนทำให้พ่อ-แม่ทุกข์
2. ขอบคุณชวานาที่ปลูกข้าวให้พวกเรากิน เราจะกินข้าวทุกเม็ด โดยไม่ทิ้งให้เป็นเศษขยะ เน้าเหม็น
3. ขอบคุณแม่น้ำท่าจีน ที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนทั้งลุ่มน้ำ ใหมน้ำไว้ใช้อาบ คืม กิน เราจะไม ทำลายแม่น้ำ และไมทิ้งขยะลงแม่น้ำคูคลอง และเห็นใครทิ้งขยะเราจะห้ามมิให้เขาทิ้ง

จากปากน้อย ๆ ของลูกที่ปลูกฝังผ่านศูนย์เด็กเล็ก ส่งผลไปยังผู้ปกครองด้านเกิดความ
 ละอายเมื่อจะทิ้งลงแม่น้ำคูคลอง ซึ่งเป็นคำบอกเล่าจากผู้ปกครองที่ชื่นชมวิธีการอบรมของศูนย์เด็ก
 เล็กแห่งนี้

ขอขอบคุณสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
 แผนงานวิจัยและพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ และระบบการประเมินผลกระทบสุขภาพ ได้
 เปิดโอกาสให้เยาวชนลูกหลานทำจินตนาการ ได้มีพื้นที่แสดงกิจกรรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ
 กลุ่มอื่น ๆ ทำให้เยาวชนได้รับการยอมรับมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

1. ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม, วิกฤตแม่น้ำเงินน้ำ, ปี 2543, เพชรเกษมการพิมพ์ 2545
2. ----- ล่องเรือวาดรูป, พุทธมณฑลสาย 4, 2543
3. ----- สถานฝนวันท่าจีนสวย, เพชรเกษมการพิมพ์, 2543
4. ----- เรารักแม่น้ำท่าจีน, เพชรเกษมการพิมพ์, 2544
5. ----- ร้อยใจรักพิทักษ์ท่าจีน, กาญจนบุรีการพิมพ์, 2545
6. นันทนา และคณะ, คลองกับวิถีชีวิตชาวพุทธมณฑลทุนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ, โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธมณฑล, 2544
7. นุกูล ชมภูนิช, วัฒนธรรมลุ่มน้ำท่าจีน, ผลงานวิจัยสถาบันราชภัฏนครปฐม, 2543
8. นุกูล ชมภูนิชและ สัญญา สุดล้ำเลิศ, สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดนครปฐม, สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2543
9. ประสพ ชื่นอินทร์งาม, แม่น้ำท่าจีนมีคุณค่ากว่าที่คุณคิด, เอกสารประกอบคำบรรยาย: ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม, 2544
10. ปิยนาก บุญนาค, “ฐานะความสำคัญของคลอง” เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง คลองประวัติศาสตร์ในอดีต, คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533
11. มั่นวาท สุวรรณเรือง และคณะ, พัฒนาการทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น, โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธมณฑล, 2544
12. ศ. พลายน้อย (นามแฝง), ชีวิตตามคลอง, กรุงเทพฯ: บริษัท ดันอ้อ จำกัด, 2543
13. ศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม: รายงานผลการอบรมครู-อาจารย์และผู้นำชุมชนกับการอนุรักษ์น้ำจังหวัดนครปฐม, 13-15 มีนาคม 2545
14. เอี่ยม ทองดี และคณะ, พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน ทุนทางสังคม และวัฒนธรรม, โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธมณฑล, 2544
15. อำพล จินดาวัฒนะ, รวมพลังสร้างสุขเล่ม 1, กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2545
16. รายงานการประชุม ครั้งที่ 2/2542, ชมรมเรารักคลองจินดา, 21 พ.ย. 2542
รายงานการประชุม ครั้งที่ 2/2543, ชมรมเรารักคลองจินดา, 18 มิ.ย. 2543

ข้อมูลอ้างอิงจากการสัมภาษณ์บุคคล

1. สัมภาษณ์ พ.อ.อ. ศักดิ์สิทธิ์ ยมตะโก ประธานชมรมเรารักคลองจินดา และคณะ
31 ธันวาคม 2546
2. สัมภาษณ์ กำนันสมชาย ชื่นอินทร์งาม ประธานชมรมเรารักคลองตำบลบางระกำ
30 ธันวาคม 2546
3. สัมภาษณ์ นางบุศรินทร์ อุ่นเรือน ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชนรักถิ่นคลองจินดา โรงเรียนปรีดาราม
วิทยาคม 30 ธันวาคม 2546
4. สัมภาษณ์ กำนันเจ็ก ชูศิลป์กุล ประธานชมรมเรารักคลองท่าสาร-บางปลา
5. สัมภาษณ์ อาจารย์บุญมี อบเชย อาจารย์ 3 ระดับ 8 โรงเรียนวัดคอนหาวย ที่ปรึกษาชมรม
นักสืบสายน้ำโรงเรียนวัดคอนหาวย

บทที่ 5

อุตสาหกรรม ปลา และกุ้ง ผู้กำหนดวิสัยทัศน์ลุ่มน้ำตัวจริง

จากบทเรียนสำคัญวิกฤตน้ำเน่าปี 2543 นำเน่าจากนาข้าวทุ่งสองพี่น้องจังหวัดสุพรรณบุรี ไหลลงสู่ลุ่มน้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และไหลตามไปถึงปากอ่าวไทยที่จังหวัดสมุทรสาคร ยังความสูญเสียที่แสนเศร้าจิตใจแตกสลาย หลาย ๆ ชีวิตกลายเป็นคนจนรุ่นใหม่ในชั่วไม่กี่คำกิน สัตว์น้ำนานาชนิดสูญหายไปจำนวนนับไม่ถ้วน และวิกฤตระลอก 2 กรมชลประทานวางแผนสร้างประตูระบายน้ำยาว 97 กิโลเมตร จาก ตำบลบางขโมย อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ถึง ตำบลท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร (ถ้าสำเร็จพวกเราคงได้เก็บน้ำเสียที่ยาวที่สุดในประเทศไทย) วิกฤตทั้ง 2 ครั้งสอนให้เรามาร่วมกันเรียนรู้ที่จะดำรงคุณค่าของแม่น้ำท่าจีนให้ยั่งยืน ส่งถึงมือลูกหลานแม่น้ำท่าจีนในวันข้างหน้า เรามีแนวคิด “หากมีปลา 100 ล้านตัวในแม่น้ำท่าจีน เราไม่จำเป็นต้องฆ่าปลา แม้แต่ตัวเดียวลูกหลานเราก็จะมีกินชั่วลูกชั่วหลาน ความอุดมสมบูรณ์ของเมืองสามน้ำ ดินแดนที่ปลูกมะม่วงเขียวเสวยอร่อยที่สุด มะพร้าวน้ำหอมที่ทั้งหอมทั้งหวาน ชมพูเพชรจินดา อุ่นสามพราน อำเภอสองพี่น้อง ส้มโอหวานอร่อยจากอำเภอนครชัยศรี และอำเภอสองพี่น้อง ขนุนหวานหอมบางเตย ฝรั่งกลมสาละและฝรั่งไร้เมล็ด ฯลฯ ที่หลากหลายล้วนแต่เกิดในดินแดนลุ่มน้ำท่าจีนทั้งสิ้น เราจะรักษาแผ่นดินอันอุดมนี้ไว้ให้ลูกหลานเราได้อย่างไร เพื่อจะดำรงความเป็นครัวของโลก

คุณค่าจิตวิญญาณ วัดทั้ง 43 วัดริมแม่น้ำท่าจีน คลองประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่คลองมหาสวัสดิ์ คลองเจดีย์บูชา ตลอดจนดินแดนแหล่งอารยธรรมยุคทวารวดี

ในปัจจุบันสถานการณ์ของชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น จะอย่างไรให้ทุกฝ่ายใช้น้ำอย่างประหยัดเพื่อเหลือให้คนอื่น ๆ ในภาคการผลิตอื่น ๆ ได้ใช้บ้าง แล้วจะกระจายมันอย่างไรถึงจะเป็นธรรม และจะรักษาคุณภาพน้ำอย่างไร ในภาคการผลิตบางภาคใช้น้ำหรือแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งอยู่ในชุมชนเป็นแหล่งระบายของโสโครก แล้วเราจะจัดการสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร และมีผลทำให้นามาสีความสุข และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ศาสนาธรรม

สถานการณ์หลากหลายเปลี่ยนไป ภาคการผลิตสมัยใหม่ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นภาคบริการ อุตสาหกรรม รวมทั้งภาคการเกษตรและภาคเมืองคือที่อยู่อาศัย ทั้ง 3 ภาคล้วนก็ปล่อยน้ำเสียลงแหล่งน้ำสาธารณะจนกระทั่งชาวบ้านริมสองฝากฝั่งแม่น้ำท่าจีนไม่สามารถใช้แหล่งน้ำเหล่านั้น น้ำไม่มีคุณภาพ พอที่จะใช้อะไรได้ บางพื้นที่ภาคเกษตรยังใช้ไม่ได้เลย

น้ำเน่าเสียยังคงเน่าเสียไร้คุณภาพ น้ำเสียยังถูกสาธิตเสียเทเสีย(ปล่อยมาตอนฝนตกหนักๆ เข้าขึ้นมาปลาลอยคอหาอากาศหายใจ) คนที่รับผิดชอบก็ยังไม่จริงจัง โรงงานอุตสาหกรรมบางที่

ปล่อยน้ำเสียจนชาวบ้านจับได้ถูกปิด แล้วก็เปิด เปิดแล้วก็ปิด ปิดๆ เปิดๆ (แก้ปัญหาไปวันๆ วนๆ ไม่ยั่งยืน)

สถานการณ์ทางการเกษตรก็เปลี่ยนไป สารเคมีรุนแรงมากขึ้น มีสถิติการเจ็บป่วยเป็นโรคมะเร็งเพิ่มขึ้นที่คลองจินดา ภาวะการเกิดแล้วพิการก็มีสถิติเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะที่คลองจินดา ทุกหนทุกแห่งที่ทำการเกษตรเป็นเกษตรกร กระแสหลักใช้สารเคมีจำนวนมาก จนสารเคมีไหลลงสู่แม่น้ำท่าจีน ที่โรงพยาบาลหลวงพ่อก็เป็นผู้เจ็บป่วยจากสารเคมีมากขึ้น ท้องร่วงเฉียบพลันมากขึ้น ผักบุ้งลอยน้ำเต็มสองฝากฝั่งท่าจีน ไม่มีแปลงไหนไม่ใช้สารเคมี

กระแสที่วันใหม่ต่อคนท่าจีนก็คือ กระแสการแปรรูปน้ำ น้ำในแม่น้ำนครชัยศรีถูกดึงไปทำน้ำประปา โดยฝรั่งต่างชาติร่วมกับนายทุนคนไทย ได้สัมปทานเข้ามาจัดการแปรรูปการให้บริการจากการประปาภูมิภาค

พอจะคาดเดาชะตากรรม การเข้าถึงน้ำของคนจน พวกเข่าจะเข้าถึงหรือเปล่านั้นไม่รู้ ถ้าราคา น้ำประปาแพงขึ้น แพงขึ้นจนเกินกำลังจ่าย คนรวยและคนชั้นกลาง คงไม่เท่าไรหรอก พอกัดฟันทนได้ (บางกลุ่มมีอำนาจการจ่าย) เช่นกลุ่มอุตสาหกรรม กินน้ำดีๆ เข้าไปก็ถ่ายของเสียออกมาเท่านั้น) คนที่รับเคราะห์เห็นจะไม่พ้นคนท่าจีน ภัยป่วย จิตระทม สังคมเสื่อมโทรม จิตวิญญาณสูญสลาย

ส่วนการกระจายอำนาจนั้นกระจายส่งถึงมือใครก็ไม่รู้ (ดูเหมือนว่าจะได้โอกาสมีอำนาจ) การกระจายอำนาจให้ผู้ว่า CEO เทศบาลถึง อบต. ความชัดเจนที่ไม่เด่นชัด แล้วจริงๆ อำนาจจะถึงมือประชาชนจริงหรือเปล่า ประชาชนจะมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ มาตรา 46, 56, 79 หรือไม่

คนท่าจีนไม่เคยสิ้นหวัง แม้ว่าสังคมมีความซับซ้อนและผลประโยชน์ที่ทับซ้อนกันมากยิ่งขึ้น ภาคประชาชนยังพอร่วมตัวกันคิด (ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม) มีจุดมุ่งหมายคิดสร้างสรรค์ ส่งผ่านแม่น้ำท่าจีนให้ลูกหลาน โชคดียังมีภาครัฐ(สิ่งแวดล้อมภาค 5 ตลอดจนกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมพิษ)ที่พอจะเข้าใจประชาชน คนตั้งใจทำงานก็เข้ามาประสานใจ ประสานความร่วมมือ ร่วมใจทำงานร่วมกันไป แม่น้ำท่าจีนจะมีอาการ(คุณภาพ) ที่ดีขึ้นกว่าเดิม มาช่วยเสริมเพิ่มพลังวิถีมุขชน

แล้วเราจะจัดการแม่น้ำท่าจีนของเราอย่างไรให้มีความสุข สานติสุข และสันติธรรม

เราเคยตั้งคำถามว่า “น้ำเป็นของใคร” ?

น้ำควรเป็นสมบัติสาธารณะ ที่ทุกคนมีสิทธิเข้าถึงอย่างเป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ร้านค้าเจ้าของฟาร์มปศุสัตว์ เกษตรกรรม โรงงานอุตสาหกรรม ทุกฝ่ายเข้าถึงได้ โดยเที่ยงธรรม ไม่มีใครถูกตัดไปจากระบบบริการน้ำ เพราะน้ำคือชีวิต น้ำก่อให้เกิดจิตวิญญาณ น้ำเป็นผู้ให้สายธารวัฒนธรรม มิใช่เป็นทรัพย์สินที่จะแย่งชิงทำสงครามกัน

ดังนั้นการจัดการเรื่องน้ำ จึงต้องให้ทุกฝ่ายมาร่วมกันศึกษาหาข้อมูล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ การเอาข้อมูลรอบด้าน มาศึกษาร่วมกันแล้ววิเคราะห์ สังเคราะห์ด้วยปัญญา ความสามัคคีก็จะเกิด

เราจะจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมกันอย่างไร แหล่งน้ำของเรามีที่ไหนบ้าง เครือข่ายคลองมีมากมายพื้นฟูมาทั้งหมด ใช้เป็นแหล่งเก็บน้ำ ป้อนน้ำไปในภาคผลิตต่าง ๆ รวมทั้งน้ำที่มีคุณภาพ เหมาะแก่การอุปโภคบริโภค

ในภาคอุตสาหกรรมจะช่วยกันแก้ไขลดสารพิษในแม่น้ำทำเงินอย่างไรดี ภาคการเกษตรจะช่วยลดการใช้สารเคมี ลดการใช้ปุ๋ยเคมีทั้งในโตรเจนและฟอสฟอรัส ลงสู่แม่น้ำทำเงิน น้ำจะมีคุณภาพดีขึ้น

กฎหมายบ้านเมือง ข้าราชการที่เกี่ยวข้องมีข้อมูลอะไรก็นำมาให้กัน สถานประกอบการ โรงแรม ร้านอาหาร ผักบุ้งปลูกกันริมแม่น้ำ ผักตบชวา มีอยู่ที่ไหนเราจะช่วยเกษตรกรอย่างไร

อนุกรรมการลุ่มน้ำ รัฐก็ควรเปิดใจกว้างเลือกประชาชนผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาอย่างมีระบบ ด้วยการคัดเลือก แล้วสร้างกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกัน รัฐกับประชาชนไว้วางใจกัน เคารพในความมีศักดิ์ศรี เชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามา พลังร่วมกันก็จะมากขึ้น ผลดีก็จะมีมากขึ้น การมองเห็นคุณค่าของคนและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้คุณค่าของความแตกต่างที่หลากหลาย การจัดการน้ำจึงจะบรรลุเป้าหมาย ในส่วนภาครัฐก็ต้องให้การสนับสนุนมีนโยบายชัดเจน มีทั้งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ การเรียนรู้ และมีกฎหมายรองรับ

การจัดการน้ำจึงต้องมองภาพเป็นองค์รวม หลายมิติ มิใช่การจัดการน้ำมองเฉพาะเราได้เงินเพิ่มมากขึ้นมา แต่สิ่งดีๆ อย่างอื่นสูญเสียไป กุ้ง หอย ปู ปลา แหล่งอาหารเสียหาย เรามีแต่เงินแต่ไม่มีอาหารจะให้ซื้อ เงินก็คงด้อยค่า อย่าให้การพัฒนาใดๆ ต้องทำลายระบบนิเวศน์แหล่งอาหารของชุมชน จนทำให้เขาไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่ออยู่กับลุ่มน้ำทำเงินอย่างมีความสุข นับว่าเป็นกิจกรรมที่รัฐ และองค์กร(กระจายอำนาจ) ต้องสนับสนุนให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การจัดการน้ำร่วมกัน

วิสัยทัศน์แห่งชาติ 25 ปี จากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2543 ภายในปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยจะมีน้ำใช้อย่างพอเพียง และมีคุณภาพโดยมีระบบการบริหารจัดการองค์กร ระบบกฎหมายในการใช้ทรัพยากรน้ำที่เป็นธรรมยั่งยืน โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในทุกระดับ

นโยบายน้ำแห่งชาติ จากมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 31 ตุลาคม 2543 มีนโยบายอยู่ 9 ข้อด้วยกัน ซึ่งมีข้อดีและจุดอ่อนอยู่บ้างเช่น

นโยบายข้อ 6

“พัฒนาและบรรจุความรู้เรื่องน้ำในหลักสูตรของทุกระดับการศึกษา เพื่อปลูกฝังสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของน้ำ เข้าใจถึงความสำคัญของการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพความจำเป็นและการมีหน้าที่ในการดูแลรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น”

ประเด็นที่พิจารณา

ปัจจุบันร้อยละ 70 ของน้ำที่เราใช้อยู่ทุกวันนี้มาจากอ่างเก็บน้ำ ส่วนอีกร้อยละ 30 มาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ การดูแลเรื่องการให้ความสำคัญของการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพยังไม่เพียงพอ กระบวนการปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของน้ำ ต้องลงไปให้ถึงแก่นของคุณค่าในคำว่า “แม่” กับ “แม่น้ำ” ซึ่งแม่น้ำให้ทั้งชีวิต ทั้งจิตวิญญาณ วิถีชีวิต วิถีชุมชนที่ผูกพันกับน้ำ รัฐต้องมีนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมนำพาการเรียนรู้คุณค่าและมูลค่าของแม่น้ำไปสู่เป้าหมาย

นโยบายข้อ 7

“สนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วม สิทธิและหน้าที่อย่างชัดเจนของประชาชน องค์กร เอกชนและหน่วยงานของรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างชัดเจน ทั้งการใช้น้ำ การดูแลรับผิดชอบ การอนุรักษ์แหล่งน้ำ และการตรวจสอบดูแลคุณภาพน้ำ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ”

ประเด็นพิจารณา

จริงๆ แล้วเป็นหลักการที่ดีและต้องทำให้เกิดเป็นรูปธรรมให้ชัดเจนว่ากลุ่มน้ำทำเงินไม่เคยต้องสงสัยว่าสิทธิการใช้น้ำเป็นของใคร มันเป็นเรื่องลึกลับเข้าใจ สิทธิการใช้น้ำของประชาชน ไม่ต้องเขียนพูด ปล่อยไปตามธรรมชาติ

ฐานคิดของรัฐต้องปรับให้เข้ากับฐานคิดของประชาชน ซึ่งมองเห็น “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” ที่ได้ก็มีเฉพาะได้มาจากการแปลงน้ำเป็นสินทรัพย์ ในแง่การผลิตน้ำเพื่อขายเท่านั้น ยังมีมิติที่เห็น “มูลค่า” ในด้านอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ บนลุ่มน้ำทำเงินอย่างลึกซึ้ง รัฐต้องมองเห็นถึง โครงสร้างระบบ และฐานคิดที่งดงามของประชาชน

กติกาในการจัดการน้ำควรต้องมี “แต่ไม่ควรรีบ” แต่หากจะต้องมีควรใช้โอกาสการขับเคลื่อนของกฎหมาย สร้างองค์ความรู้ของชุมชนที่หลากหลายขึ้นมา ครอบคลุมทุกพื้นที่และเป็น พ.ร.บ. ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนที่ปกครองท้องถิ่นสร้างขึ้นเอง มีความเหมาะสมกับชุมชนของพวกเขาเอง จึงต้องเปิดโอกาสให้ “ชุมชนเข้ามาร่วมร่างกฎหมาย”

ประชาชนตัวเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งผู้ไม่รอให้ใครให้สิทธิ

ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม มีความเชื่อมั่นจากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ได้เรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าของการจัดการทรัพยากรแบบพหุภาคี โดยมีชมรมฯ ได้ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบางช้าง องค์การบริหารส่วนตำบลวัดแค องค์การบริหารส่วนตำบลบางแก้วฟ้า องค์การบริหารส่วนตำบลบางระทิก องค์การบริหารส่วนตำบลบางระกำ ฯลฯ และองค์กรอื่น ๆ เช่น โรงเรียนและวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน รวมทั้งประสานงานร่วมกับสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ซึ่งเป็นองค์ความรู้ ทำให้นำไปสู่ความยั่งยืนของการจัดการฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีน เนื่องจากการจัดการของภาคส่วนใดภาคส่วนหนึ่งไม่มีความพร้อมทุกด้าน ชมรมฯ แม้ว่าจะมีจิตสำนึก มีกำลังและมีใจในการอนุรักษ์ฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีน แม้ว่าชมรมฯ จะมิงงบประมาณในระดับหนึ่งซึ่งไม่มากนัก และพวกเขาก็พยายามจะใช้และสร้างสิทธิชุมชนในการดูแลแม่น้ำท่าจีนอย่างมีส่วนร่วม เราก็พบความยากลำบาก เพราะยังมีอุปสรรคอีกหลายด้าน

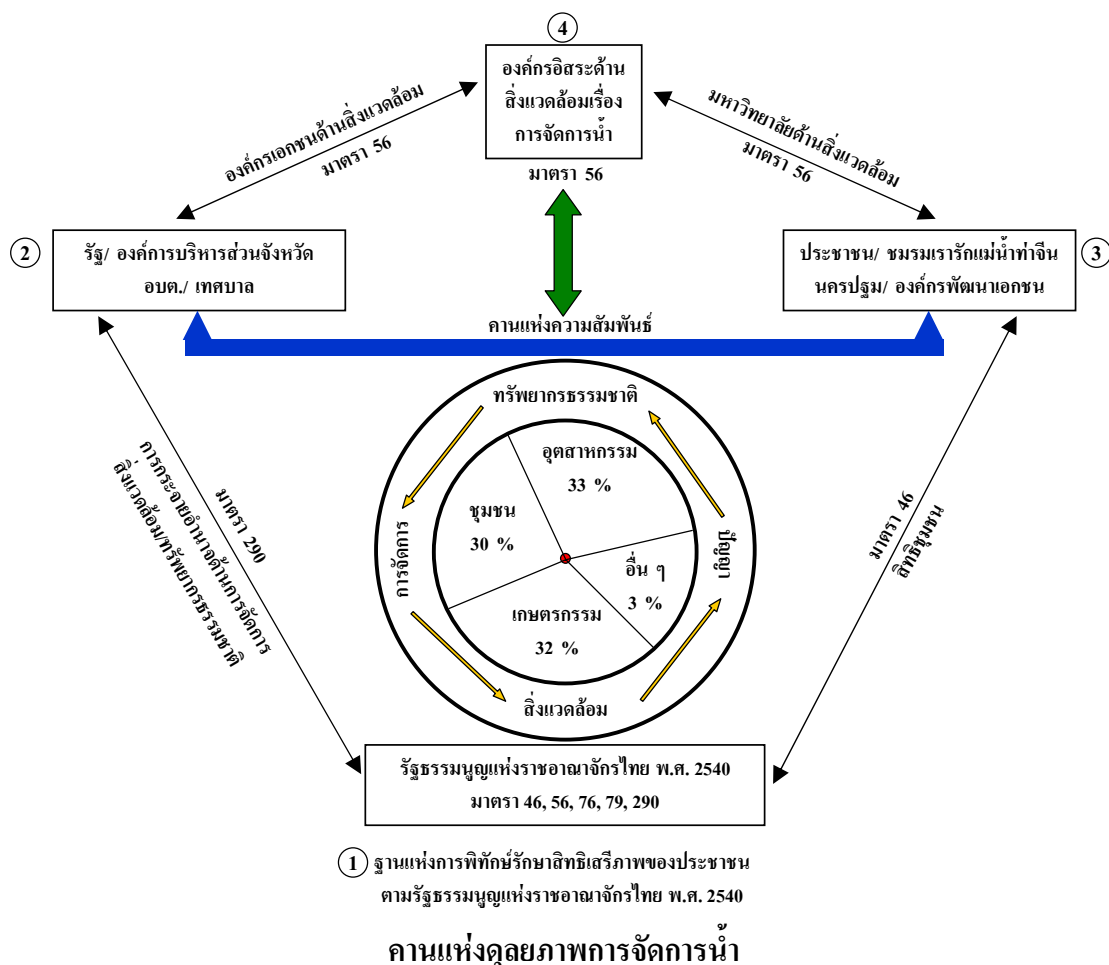
จากการที่องค์การปกครองท้องถิ่นดังกล่าวได้เข้าใจปัญหาของชุมชน และร่วมกับชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมฟื้นฟูแม่น้ำท่าจีน จัดสรรงบประมาณบางส่วนมาดูแลด้านสิ่งแวดล้อมทั้งยังสนับสนุนและเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามาร่วมศึกษาเรียนรู้และสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกับชมรมฯ จึงทำให้กระบวนการทำงานกันเสริมหนุนซึ่งกันและกัน

การทำงานในลักษณะพหุภาคี ความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ โดยการเอาแม่น้ำท่าจีนและชุมชนเป็นตัวตั้งในการทำงานร่วมกันนับเป็นคุณค่าร่วมกันของสังคม และที่สำคัญเป็นการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรในชุมชนให้มีศักยภาพในการดูแลและปกป้องแม่น้ำท่าจีนทรัพยากรธรรมชาติที่ล้ำค่าของทุกคนในชุมชนได้ในระยะยาว อันจะเป็นภูมิคุ้มกันชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตร์ได้เป็นอย่างดี

ความท้าทายของชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐม ยังมีอีกมากมาย ปัญหาความเสื่อมโทรมของแม่น้ำท่าจีน ปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐ ปัญหาการเข้าถึงน้ำ ความขัดแย้งในการใช้น้ำที่อาจเกิดขึ้นในระยะอันใกล้นี้ เนื่องจากประเทศไทยได้รับแรงกดดันจากประเทศอุตสาหกรรมที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาตินาขนาดใหญ่ องค์การการเงินระหว่างประเทศ องค์การการค้าโลก ให้เราเปิดเสรีด้านการค้าและการลงทุน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การทำให้ทรัพยากรน้ำเป็นสินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ ธุรกิจเอกชนข้ามชาติเข้ามาดำเนินธุรกิจในเรื่องทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ ประเด็นเรื่องการบริหารน้ำจะมีความยุ่งยากและซับซ้อนมากขึ้น

สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ปัญหาในด้านฐานคิด เป็นอุปสรรคใหญ่สำคัญของการแปลงรัฐธรรมนูญไปสู่การปฏิบัติ ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและความสับสนของกรอบแนวคิดและนโยบายของรัฐในการจัดการน้ำ ระหว่างนโยบายที่มุ่งเน้นการสงวนคุ้มครองทรัพยากรน้ำในฐานะ “ทรัพยากรสาธารณะส่วนรวม” กับนโยบายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในฐานะที่เป็น “ปัจจัยการผลิตและสินค้าที่ซื้อขายได้” ซึ่งมีแนวโน้มว่าปัญหาความขัดแย้งเรื่องการใช้ประโยชน์ และการจัดการทรัพยากรระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนจะทวีความรุนแรงขึ้น

ดังนั้นปัญหาด้านการจัดการปัญหาแม่น้ำท่าจีน ในปัจจุบันและอนาคตจึงต้องกลับมาให้ความสำคัญ หลักการและสิทธิที่ได้รับรองในรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีบัญญัติอย่างชัดเจนทั้งในสิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม สิทธิบุคคล การมีส่วนร่วมกับภาครัฐ ในการบริหารจัดการทรัพยากร การกระจายอำนาจไปสู่องค์กรระดับท้องถิ่น (มาตรา 46 , 56 , 76 , 79 , 290 เป็นต้น) เป็นรากฐานแห่งการพิทักษ์รักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

สภาพของแม่น้ำท่าจีน รายงานโดยกรมควบคุมมลพิษ มีสภาพน่าเสียเป็นอันดับ 1 ของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 – 2547 สาเหตุน้ำเน่าเสียเกิดจาก ชุมชน 30% โรงงานอุตสาหกรรม 33% เกษตรกรรม 34% อื่น ๆ 3% ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมจึงต้องตั้งอยู่บนรากฐานของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในมาตราที่ 79 ซึ่งให้ความสำคัญต่อหลักการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรอันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม

มาตรา 79 “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน”

พิจารณาจากมาตรา 79 ระบุว่า “ให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ความยั่งยืนนี้จะเกิดขึ้นได้จึงต้องมีบุคคลหรือองค์กร 4 ฝ่าย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล มาตรา 79 จึงเป็นเหมือนรากฐานเป็นเสาเอกของการคำคุณธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

มาตรา 46 ให้สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม เข้ามามีส่วนร่วมในการกู่กุดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมมีจิตสำนึกและศักยภาพในการดูแลและจัดการแม่น้ำท่าจีนอย่างมีส่วนร่วม เรามีจิตวิญญาณแห่งสิทธิชุมชน “บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ”

ชุมชนฯ มีแนวคิดที่ว่า “เราจะอยู่ร่วมกันกับทุกฝ่ายอย่างสันติสุขและสานติธรรม” การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่จะทำให้ทุกฝ่ายใช้ประโยชน์จากแม่น้ำท่าจีนที่เกื้อหนุนสิทธิ ปัจจัยการผลิต แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและความสวยงาม ซึ่งเป็นเรื่องของสิทธิ ชุมชน...

การจัดการเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมหากไม่เปิดโอกาสด้านสิทธิชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ความขัดแย้งก็จะไม่หมดไปจากแผ่นดิน

มาตรา 56 ได้ระบุถึง “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง

ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติรัฐจึงต้องยอมรับสิทธิชุมชนอย่างจริงจัง”

มาตรา 56 จึงเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐจึงต้องสนับสนุนและส่งเสริมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในมาตรา 56 นี้

บทบาทของรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (รัฐ , อบจ. , อบต. , เทศบาล)

มาตรา 290 “เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- (1) การจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในพื้นที่
- (2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน
- (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

รัฐธรรมนูญได้ระบุให้รัฐ จะต้องให้ความเป็นอิสระแก่ท้องถิ่น ตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น

ในโอกาสและการกระจายอำนาจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความใกล้ชิดประชาชนสามารถเข้าถึง เข้าใจและรับรู้ ความต้องการและปัญหาของท้องถิ่นได้ชัดเจนและรวดเร็ว และในยุคข่าวสารประชาชนในท้องถิ่นต่างมีความกระตือรือร้นตื่นตัวในการเข้าร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นกระบวนการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมย่อมรวมพลังได้

องค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดการน้ำ

เป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์และดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการ การบำรุงรักษาการให้และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน หรือการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีสถานภาพเป็นองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม ตั้งขึ้นเป็นองค์กรเดียว ไม่อยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยราชการแต่รัฐจัดงบประมาณให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อให้มีผลทางกฎหมายที่สำคัญต้องเป็นอิสระจากภาครัฐ หน่วยราชการ การเมือง ผู้ประกอบการและหน่วยงานต่าง ๆ มีบทบาทที่เป็นกลไกเพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบ สิ่งแวดล้อม เช่น รับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น

เป็นกลไกให้ชุมชนหน่วยงานเกิดความเข้มแข็ง ที่ช่วยรักษาสิทธิเสรีภาพตาม รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540

คิดหาผลประกอบกิจกรรมอันนำไปสู่การลดความขัดแย้ง ภาระหลักคือให้ความเห็นและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

สภาพปัจจุบันรัฐคาดหวังเอาไว้ว่า ท้องถิ่นต้องสนับสนุนยุทธศาสตร์จังหวัดและกลุ่มจังหวัด เพราะท้องถิ่นมีเงิน มีคน มีทรัพยากร ซึ่งรัฐได้กระจายไปให้ จึงต้องการให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการและเป็นเอกภาพในจังหวัด แต่สภาพปัญหาที่ผ่านมาพบว่าท้องถิ่นต่าง ๆ ยังมีปัญหาในการกำหนดยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม เนื่องจากยังเป็นเรื่องใหม่ ผู้บริหารและบุคลากรไม่มีความรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมและไม่เข้าใจยุทธศาสตร์ระดับต่าง ๆ ของประเทศ ขาดข้อมูลในการวิเคราะห์ย้อนหลังและคาดการณ์ในอนาคตรวมถึงไม่เข้าใจเรื่องกำหนดตัวชี้วัด

จึงเป็นโอกาสที่องค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมที่ประกอบด้วย องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้อง ด้านสิ่งแวดล้อม จะได้มีบทบาทเป็นองค์ความรู้และพัฒนา สร้างกระบวนการปฏิรูปด้านสิ่งแวดล้อม ให้องค์กรภาครัฐทุกระดับ สามารถกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ ให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศและความต้องการของประชาชน ทำให้เกิดการบูรณาการยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ให้มีเอกภาพด้านสิ่งแวดล้อม ตามท้องถิ่นที่ต้องการซึ่งจะช่วยแก้ปัญหา และพัฒนาการมีส่วนร่วมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ.2540

ทำหน้าที่ประสานงานกับภาครัฐ ร่วมมือกับภาครัฐ ในการสร้างเสริมเทคนิควิชาการ การตรวจสอบและติดตามประเมินผล ส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงาน และติดตามตรวจสอบ โดยยึดหลักการสำคัญตามกรอบแนวคิดในการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สอดคล้องนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบัน

คานแห่งความสมดุลในการจัดการน้ำ จะช่วยถ่วงดุลอิทธิพลของยุทธศาสตร์
โลกาภิวัตน์และทำให้เกิดผล 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. เป็นมิตรต่อสถาบันครอบครัวและชุมชน
2. เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ
3. เป็นมิตรกับคนยากจนและชุมชนผู้ด้อยโอกาส ได้รับการยกชูและมีส่วนร่วม
กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในทุกพื้นที่

ถ้าคานแห่งการจัดการน้ำสมดุล และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันเสริมสร้างคานให้สมดุล
กัน เราเชื่อว่าแม่น้ำท่าจีนจะดีขึ้นในทุกอำเภอและทุกจังหวัดที่แม่น้ำไหลผ่าน และเราก็เชื่อต่อไปว่า
ถ้าวันใดที่ ปลาเสือ – กุ้งก้ามกราม กลับขึ้นสู่แม่น้ำท่าจีน นั่นคือเครื่องชี้วัดความสำเร็จของคนกลุ่ม
น้ำท่าจีน ที่มีวิสัยทัศน์ด้าน

ภูมิธรรม	: นำจิตใจใฝ่รัก สามัคคี สร้างสิ่งดี ๆ ให้ทำ
ภูมิปัญญา	: นำพาสู่องค์ความรู้ใหม่ ๆ ร่วมกัน
ภูมิพลัง	: ขับเคลื่อน ขยายเครือข่าย ทุกพื้นที่
ภูมิใจ	: ที่ได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์สิ่งสวยงามให้แผ่นดิน

เอกสารอ้างอิง

1. กฤษฎา บุญชัยและคณะ, **สู่การปฏิรูปฐานทรัพยากร**, กรุงเทพฯ : โครงการยุทธศาสตร์นโยบายด้านทรัพยากร, 2546
2. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2546
3. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, **ภาวะประชาชนด้านฐานทรัพยากร**, เอกสารประกอบการจัดเวทีระดับชาติ,โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร, กันยายน 2546
4. คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, **ร่วมฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมด้วยภูมิปัญญาตะวันออก**, จังหวัดนนทบุรี : สหมิตรพรีนติ้ง,2546
5. นัศรติมา ซาญเสนาและรัชดา อาภรณ์ศิลป์, **ผู้แปล สิทธิเกี่ยวกับน้ำ**, กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, 2546
6. นิธิ เอียวศรีวงศ์, **“ชุมชนกับการจัดการน้ำ”** ถอดเทปบันทึกจากเวทีเสวนาลุ่มน้ำแม่คำซ่างบ้านห้วยน้ำล้อม, จังหวัดเชียงใหม่ : 13 พฤษภาคม 2546
7. ขรรยงค์ อินทร์ม่วง, **การจัดการทรัพยากรน้ำ** : ทางเลือกของไทยวันนี้ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546
8. ศัญชัย สุนทิพัณวิหาร, **“องค์กรอิสระสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 56”** สู่การปฏิรูปฐานทรัพยากร,โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, กันยายน 2546
9. สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์, **สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย 2544-45**, อัมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2546
10. สุรจิต ชีรเวทย์, **ข้อเสนอยุทธศาสตร์น้ำจังหวัด**, หอการค้าจังหวัดสมุทรสาครและประชาคมวัดแม่กลอง (พิมพ์ครั้งที่ 5), 2546